

3942

M.A. LIBRARY, A.M.U.

PE818

3942

نور الدین
مجلد ۵
۱۹۹۹

جاویدنا

معارفنگ

اقبال

100
AIA

CHECKED-2002

~~XXXXXXXXXX~~

MR

CHECKED 1996-97

فہرست مضامین

شمار	مضمون	صفحہ
۱	مناجات	۱
۲	تمہید آسمانی انجنتین روز آفریش - { بکوشش می کند آسمان زمین را}	۴
۳	نغمہ لائیک	۱۰
۴	تمہید زمینی آتشکار می شود روح حضرت رومی و شرح می دهد اسرار معراج را {	۱۱
۵	زردان کہ روح زمان و مکان است مسافر ابیاحت عالم علوی می برد	۲۱
۶	زمرنہ انجم	۲۳
۷	فلک قمر	۲۹
۸	عارف ہندی کہ بیکے از عارفان قمر خلوت گرفته و اہل ہند اور جہان دورت می گویند	۳۲
۹	نہ تاسخن از عارف ہندی	۳۸
۱۰	جلوہ سروش	۴۱
۱۱	نوائے سروش	۴۳
۱۲	حرکت بوادری رغبت کہ لائیکہ اور اودری طواسین می نامند	۴۴
۱۳	طاسین گوتم (توبہ آوردن زن رتقاعہ عشوہ فروش)	۴۸

شمار	مضمون	صفحه
۱۴	طایسن زرتشت (آزمایش کردن اهرمن زرتشت را)	۵۱
۱۵	طایسن میچ (روایه حکیم طاسطانی)	۵۵
۱۶	طایسن محمد (نوحه ابوچیل در حرم کعبه)	۵۸
۱۷	فلک عطارد	۶۱
۱۸	زیارت ارواح جمال الدین افغانی و سعید حلیم پاشا	۶۳
۱۹	دین و وطن	۶۶
۲۰	اشتر اک و ملوکیت	۶۹
۲۱	شرق و غرب	۷۱
۲۲	محکمات عالم قرآنی	۷۴
۲۳	خلافت آدم	۷۴
۲۴	حکومت الهی	۷۸
۲۵	ارض ملک خداست	۸۰
۲۶	حکمت خیر کشید است	۸۲
۲۷	پیغام افغانی بملت روسیه	۸۷
۲۸	غزل زنده رود	۹۳
۲۹	فلک زهره	۹۷
۳۰	مجلس خدایان اقوام قدیم	۱۰۰
۳۱	نذر بعل	۱۰۲
۳۲	فروفتن بدریای زهره و دیدن ارواح فرعون و کشته را	۱۰۴

شمار	مضمون	صفحه
۳۳	نمودار شدن در پوشش سودانی	۱۰۹
۳۴	فلک مریخ	۱۱۳
۳۵	اهل مریخ	۱۱۵
۳۶	بر آمدن انجم شناس مریخی از رصدگاه	۱۱۷
۳۷	گردش در شهر مرغین	۱۲۱
۳۸	احوال دوشیزه مریخ که دعوائ رسالت کرده	۱۲۶
۳۹	تذکیر بقیه مریخ	۱۲۷
۴۰	فلک مشتری	۱۳۱
۴۱	ارواح جلیله حلاج و غالب و قره العین طاهره که نشین بهشتی نگردیدند و گردش جاوداں گرایند	۱۳۳
۴۲	نوائ حلاج	۱۳۵
۴۳	نوائ غالب	۱۳۶
۴۴	نوائ طاهره	۱۳۷
۴۵	زنده رود مشکلات خود را پیش ارواح بزرگ می گوید	۱۳۸
۴۶	نمودار شدن خواجه اهل فراق ابلیس	۱۵۶
۴۷	نال ابلیس	۱۶۰
۴۸	فلک زحل	۱۶۳
۴۹	ارواح رزلیکه با ملک عداری کرده و دوزخ ایشان را قبول نکرده	۱۶۵
۵۰	قلم خونین	۱۶۷

شمار	مضمون	صفحہ
۵۱	آشکارای شود روح ہندوستان	۱۶۸
۵۲	روح ہندوستان نالہ و فریادی کند	۱۶۸
۵۳	فریادی کے از روح نشینان قلم غویں	۱۷۱
۵۴		۱۷۳
۵۵	مقام حکیم الماویٰ نطشہ	۱۷۵
۵۶	حرکت بجنّت الفردوس	۱۷۸
۵۷	قصر شرف النسا	۱۸۱
۵۸	زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاطہر غنی کشمیری	۱۸۴
۵۹	در حضور شاہ ہمدان	۱۸۵
۶۰	صحبۃ باشاعر ہندی برتری بہری	۱۹۷
۶۱	حرکت بہ کاخ سلاطین مشرق (نور ابدالی سلطان شہید)	۲۰۰
۶۲	نموداری شود روح ناصر خسرو علوی و غزلے متاثر سرانیدہ غائب می شود	۲۰۵
۶۳	پیغام سلطان شہید بہ رود گاہیری (حقیقت حیات و مرگ و شہادت)	۲۱۴
۶۴	زندہ رود و شخصیت می شود از فردوس و تقاضاے حوران بہشتی	۲۱۹
۶۵	غزل زندہ رود	۲۲۰
۶۶	حضور	۲۲۱
۶۷	خطاب بہ جاوید (سخنہ نہ ترا دلو)	۲۳۱

دییاجہ

خیال من تہا شائے آسماں بود است
بدوش ماہ و باغوش کہکشاں بود است
گماں مبر کہ ہمیں خاکداں نشین ماست
کہ ہر تارہ جہاں است یا جہاں بود است !

اقبال

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناجات

آدمی اندر جہاں ہفت رنگ	ہر زمان گرم فغاں مانندی چنگ!
آرزوئے ہم نفس می سوزدش	نالہ ہائے دلنواز آموزدش
لیکن این عالم کہ از آب و گل است	کے تو ان گفتن کہ دارائے دل است!
بحر و دشت و کوہ و کہ خاموش و کر	آسمان و ہر وہ خاموش و کر!
رچہ برگردوں ہجوم آست	ہر یکے از و بگرے تنہا تراست!
بریکے مانند مایہ چارہ است	در فضا ئے نیلگوں آوارہ است!
مارواں برگ سفر ناکردہ ساز!	بیکراں افلاک و شب و آویر یاز!
ب جہاں صید است وصیت دیم ما؟	یا اسیر رقتہ از یا دیم ما؟

زار نالیدم صدائے برخواست

ہم نفسِ سرزندِ آدم را کجاست؟

دیده ام روزِ جهانِ چارٹوے آنکہ نورش بر سرِ وزد کلخ و کوئے

از رمِ سیارہ اورا وجود نیست الا اینکه گوئی رفت و بود

اے خوش آں روزے کہ از ایامِ نیست صبح اورا نیمروز و شام نیست

روشن از نورش اگر گرد و رواں صوتِ اچوں رنگِ دین می توں

غیبها از تاب او گرد و حضور نوبتِ اولایزال و بے مرور!

اے خدا روزی کن آں روزے مرا

وار ہاں زیں وز بے سخنے مرا

آیہ تغیر اندر شان کیست؟ ایں پہر نیلگوں حیران کیست؟

راز دانِ علمِ الہیہا کہ ہو؟ مستِ آں ساقی و آں مہبہا کہ ہو؟

برگزیدی از ہمہ عالم کرا؟ کردی از رازِ درونِ محم کرا؟

اے ترا تیرے کہ مارا سینہ سفت حرفِ اَدْعُوْنِیٰ کہ گفتُ با کہ گفت؟

روئے تو ایمانِ من تکرانِ من جلوہ داری درینِ از جانِ من؟

از زبانِ صد شعاعِ آفتاب

کم نمی گردد ستارِ آفتاب

عصرِ حاضر را خرد زنجیرِ پست جانِ بے تابی که من دارم کجاست؟

عمرِ بارِ خویش می سپرد وجود تائیکے بے تاب جاں آید فرد

گر زرنجیِ این زمینِ شوره زار نیست تخمِ آرزو را سازگار

از درونِ این رگلِ بے حاصلے بس غنیمتِ دامنِ اگر روید لے!

تو ہی اندرِ شبِ تاتم گذر یک دامنِ بے نورِیِ جانم نگر

شعله را پرِ پیرینه از خاکِ چیت

برق را از برفتِ دامنِ پاکِ چیت

زیسم تا زیسم اندرِ سراق و انما آنسوے انی سلی ساقی!

بسته در ہمارا برویم باز کن	خاک را با قدسیاں ہمارا ز کن !
آتش در سینہ من بر سر روز	عود را بگذار و ہمیں زم را بسوز
باز بر آتش بنہ عود مرا	در جہاں آشفته کن دود مرا
آتش پیمائے من تیسرے کن	باتفاق یک نگہ آمیز کن
ماترا جوئیم و تو از دیدہ دور	نے غلط ماکور و تو اندر حضور !
یکشایں پردہ اسرار را	یا بگیر ایں جان بے دیدار را
نخل فکرم نا امید از برگ و بر	یا تبر بفرست یا باد سحر
عقل دادی ہم جنونے دہ مرا	رہ بجنب اندرونے دہ مرا
علم در اندیشہ می گیر و مقام	عشق را کاشانہ قلب لاینام
علم تا از عشق برخوردار نیست	جز تماشا خانہ افکار نیست
ایں تماشا خانہ سحر سامری است	علم بے روح القدس افسونگری است
بے تجسلی مرد و اندلہ نبود	از لکد کو بی خیال خویش مرد

بے تجسّی زندگی رنجوری است عقل مہجوری و دین مجبوری است
 ایں جہان کوہ و دشت و بحیرہ را ما نظر خواہیم و او گوید خبر
 منزّلع بخش ایں دل آوارہ را بازوہ با ماہ ایں ماہ پارہ را
 گرچہ از خاکم نزوید جز کلام حرف مہجوری نمی گرد تمام
 زیرِ گردوں غیش را یا ہم غریب ز آنسوے گردوں بگوئی قریب
 تماشای مہر و ماہ گرد و غروب ایں جہات و ایں شمال و ایں جنوب

از طلسم دوش و فردا بگذرم

از مہ و مہر و شریا بگذرم

تو فروغ جاوداں ماچوں شدہ اے یک دو دم داریم و آں ہم ستار
 اے تو نشانی نزعِ مرگ و زیت رشک بریزداں برداں بندہ کیت
 بندہ آفاق گیسو و ناصبور نے غیاب اور اخوش آید نے حضور
 آئیم من جاودانی کن مرا از زمینی آسمانی کن مرا

ضبط و گرفتار و کردارے بدہ جادہ اپید است رقتاے بدہ
 آنچه گفتسم از جهانے دیگر است این کتاب از آسمانے دیگر است
 بحر و از من کم آشوبی خطاست آن کہ در قسم فرو آید کجاست؟
 یک جہاں بر ساحل من آرمید از کراں غیسر از رم بجے ندید
 من کہ نویسدم ز پیران کہن دارم از روزے کہ می آید سخن!

بر جوانان ہسل کن حرف مرا

بہر شاں پایاب کن شرف مرا

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تمهید آسمانی نخستین روز آفرینش نکوهش می کند آسمان زمین را

زندگی از لذت غیب و حضور	بست نقش این جهان نزد و دور
آں چنان تا نفس از هم گسخت	رنگ حیرت خاؤه ایام ریخت
هر کجا از ذوق و شوق خوگری	نفسه من بدیگرم تو دیگری
ماه و اختر را خرام آموختند	صد چراغ اندر فضا فروختند
بر سپهر نیلگون زو آفتاب	خیمه زرلفت با سیم طناب
از افق صبح نخستین سرکشید	عالم نوزاده را در برکشید

ملک آدم خاکدانے بود و بس	دشت او بے کاروانے بود و بس
نے بچو ہے آجیوئے درستینز	نے بھراے سحابے ریز ریز
نے سرو و طائراں در شاخار	نے رم آہو میسان مرغزار
بے تجلی ہائے جاں بحر و بیش	دو و بچیاں طلیسان پیکرش
سبزہ باد نسو دیں نا دیدہ	اندر اعماق زمیں خوابیدہ
طستہ ز چسبہ رخ نیلی بر زمیں	”روزگار کس ندیدم این چنیں
چو تو در پہنائے من کوئے کجا	جز بقندیلیم ترا نورے کجا
خاک اگر الوند شد جز خاک نیست	روشن و پائندہ چوں افلاک نیست
یا بزی با ساز و برگ دلبری	یا بمیر از ننگ و عار کمتری
شد زمیں از طعنہ گردوں خجل	نا امید و دل گران و مضمل

پیش حق از درو بے نوری تپید

تا ندائے ز آنسوے گردوں رسید

غم مخور، اندر ضمیرِ خود نگر	اے ایمنے از امانت بے خبر
نے ازاں نورے کہ بینی در جہات	روز ہا روشن ز غوغائے حیات
نورِ جاں پاک از غبارِ روزگار	نورِ صبح از آفتابِ داغدار
از شعاعِ ہر دمہ سیار تر	نورِ جاں بے جادہ ہا اندر سفر
نورِ جاں از خاکِ تو آید پدید!	شستہ از لوحِ جاں نقشِ امید
عشقِ او بر لامکاں شبخوں زند	عقلِ آدم بر جہاں شبخوں زند
چشمِ او بیدار تر از جبریل!	راہِ داں اندیشہ او بے دلیل
یک رباطِ کہنہ در راہش فلک!	خاکِ در پر واز مانند ملک
مثلِ نوکِ سوزن اندر پرنیاں!	می خلد اندر وجودِ آسمان
بے نگاہِ او جہاں کور و کبود!	داغِ ناشوید ز دامنِ وجود
روزگاراں را چو ہمیشہ است او	گرچہ کم تبیح و خونریز است او
تا بہ سببِ ذاتِ را اندر صفت	چشمِ او روشن شود از کائنات

’ہر کہ عاشق شد جمالِ ذاتِ را
اوست سید جملہ موجوداتِ را“

نغمہ ملائک

فروغِ مشتبہ خاک از نوریاں افزوں شود روزے
زمیں از کوبِ تقدیر او گردوں شود روزے
خیالِ او کہ از سیلِ حوادث پرورش گیرد
ز گردابِ سپہرِ نیلگوں بیرون شود روزے!
یکے در معنی آدمِ نگر! از ما چہ می پرسی
ہنوز اندر طبیعتِ می خلد موزوں شود روزے!
چناں موزوں شود این پیش پا افتادہ مضمونے
کہ یزدانِ رادل از تاثیر او پرخون شود روزے!

تہذیبِ دینی

آشکارا می شود روح حضرت ولی و شرح می دہد اسرار معراج را

عشق شورا نیکنیز بے پروائے شہر شعلہ او میرد از غوغائے شہر

خلوتے جوید بدشت و کوہ سار یارب دریائے ناپیدا کنار

من کہ دریا راں ندیدم محرے بر لب دریا بیا سودم دے

بحر و ہنگام غروب آفتاب نیلگوں آب از شفق لعل مذاب

کور را ذوق نظر بخشد غروب شام را رنگ سحر بخشد غروب!

بادل خود گفتگو با داشتیم آرزو ہا جستجو با داشتیم

آنی و از جا ودانی بے نصیب! زندہ و از زندگانی بے نصیب!

تشنہ و دور از کنار چشمہ سار می سرودم این غزل بے اختیار

غزل

"بکشائے لبِ قند فراوانم آرزوست بنمائے رخ که باغ و گلستانم آرزوست
 یک دست جامِ باده و یک دست زلفِ یار رقصِ خنجرِ میانہ میسدا نم آرزوست
 گفتی زنا ز بیش مر بجاں مرا برو آں گفتنت که بیش مر بجا نم آرزوست
 اے عقل تو ز شوق پر آگندہ گئے شو اے عشق نکتہ بجائے پریشا نم آرزوست
 این آبِ ناز چرخِ چو سیل است بجوفا من ماہیم نہنگم و عمامہ آرزوست
 جانم لول گشت ز فرعون و ظلم او آں نورِ جیبِ موسیٰ عمرِ انم آرزوست
 دی شیخ با چراغِ ہی گشت گر دہشہر کزدیو و دو ملولم و انس انم آرزوست
 زیں ہمرہاں سست عناصر دم گرفت شیرِ خدا در تسم دستا نم آرزوست

گفتم کہ یافت می نشود جستہ ایم ما

گفت آنکہ یافت می نشود آتم آرزوست (روی)

موج مضطر خفت بر سنجاب آب	شد افق تاز از زیان آفتاب
از متاعش پارہ دزدیدم	کو کجے چوں شاہدے بالائے بام!
روح رومی پرده ہارا بر درید	از پس کہ پارہ آمد پدید!
طلعتش رخشندہ مثل آفتاب	شیبہ او فرخندہ چوں عہد شباب
پیکرے روشن ز نورِ سردی	در سراپایش سرورِ سردی!
بر لب او سرِ پنهان وجود	بندائے حرف و صوت از خود کشود
حرف او آئینہ آویختہ	علم با سوزِ دروں آمیختہ!
گفتش موجود و ناموجود چہیت؟	معنی محمود و نامحمود چہیت؟
گفت "موجود آنکہ می خواهد نمود	آشکارائی تقاضائے وجود
زندگی خود را بخویش آراستن	بر وجود خود شہادت خواستن
انجمن روزِ الست آراستند	بر وجود خود شہادت خواستند!
زندہ یا مردہ یا جاں بلب	از نہ شاہد کن شہادت را طلب

خویش را دیدن بنور خویشتن	شاید اول شعور خویشتن
خویش را بین ^{دین} بنور دیگرے	شاید ثانی شعور دیگرے
خویش را دیدن بنور ذات حق	شاید ثالث شعور ذات حق
حق و قائم چون خدا خود را شمارا	پیش این نور ار بمانی استوار
ذات را بے پرده دیدن زندگی است	بر مقام خود رسیدن زندگی است
مصطفیٰ راضی نشد الا بذات	مرد مومن در سازد با صفات
امتحانے روبروئے شایدے	چیت معراج آرزوئے شایدے
زندگی مارا چو گل را رنگ و بو	شاید مادل که بے تصدیق او
اگر بماند هست او کامل عیار	در حضورش کس نماند استوار
پنجمه گیر اندر گره تابے که هست	ذره از کف مده تابے که هست
پیش خورشید آزمون خوشتر است	تاب خود را بر آفتاب آزمون خوشتر است
امتحان خویش کن موجود، باش	پیکر فرسوده را دیگر تراش

این چنین 'موجود' محمود است و بس

ورنه نار زندگی دوداست و بس

باز گفتم پیش حق رفتن چپاں؟	کوه خاک و آب را کفتن چپاں؟
آمر و خالق بروں از امر و خلق	ماز شست روزگار از خست خلق
گفت "اگر سلطان ترا آید بدست	می توان افلاک را از هم شکست
باش تا عریاں شود این کائنات	شوید از دامان خود گرد جهات
در وجود او نه کم بینی نه بیش	خویش را بینی از او را ز خویش
نحته "الابسلطان" یاد گیر	ورنه چوں مورو ملخ در گل بسیر
از طریق زاون لے مرو نکوے	آندی اندر جهان چار سوے
هم بروں بستن بزادن می توان	بندها از خود کشادن می توان
لیکن این زادن نه از آب و گل است	واند آن مرے که او صاحب دل است

کفتن - شگفتن + الابسلطان تلخ آیه شریفه یا معشر الجن

آں ز مجبوری است ایں از اختیار	آں نہاں در پردہ ہا ایں آشکار
آں یکے با گریہ ایں با خندہ است	یعنی آں جویندہ ایں یا بندہ است
آں سکون و سیر اندر کائنات	ایں ہر پا سیر بیروں از جہات
آں یکے محتاجی روز و شب است	واں دگر روز و شب اور امر کب است
زادین طفل از شکست اشکم است	زادین مرد از شکست عالم است
ہر دو زادین را دلیل آمد اذواں	آں بلب گویند و ایں ازین جہاں

جان بیدارے چو زاید در بدن

رژہ ہا افتد دریں دیر کہن

گفتم ایں زادین نمی دانم کہ چیست؟	گفت "شانے از شوئن زندگی است"
شیوہ ہائے زندگی غیب و حضور	آں یکے اندر ثبات آں در مرور
کہ بجلوت می گدازد خویش را	کہ بخلوت جمع سازد خویش را
جلوت اور روشن از نور صفات	خلوت او مستنیر از نور ذات

عقل اور اسوے جلوت می کشد	عشق اور اسوے خلوت می کشد
عقل ہم خود را بدیں عالم زند	تہلیم آب و گل را بشکند
می شود ہر نگ رہ اورا ادیب	می شود برق و سحاب اورا خطیب
چشمش از ذوق نگہ بیگانہ نیست	لیکن اورا جرات زندانہ نیست!
پس ز ترس راہ چوں کورے رود	نرم نرمک صورت نورے رود
تا خرد پچیدہ تر بزرگ دوست	می رود آہستہ اندر راہ دوست
کارش از تدبیر می یا بد نظام	من نہ دامن کے شود کارش تمام!
می نداند عشق سال و ماہ را	دیروز و زود و نزد و دور راہ را
عقل در کوہے شگافے می کند	یا بگرد او طوافے می کند
کوہ پیش عشق چوں کاہے بود	دل سیر السیر چوں ماہے بود
عشق شبخونے زدن بر لامکاں	گور را تا دیدہ رفتن از جہاں!
زور عشق از باد و خاک آب نیست	قوتش از سختی اعصاب نیست

عشق بانان جوین خیر کشاد	عشق در اندام مہ چاکے نہاد
کلمہ نرود بے ضربے شکست	لشکر فرعون بے حربے شکست
عشق درجاں چون چشم اندر نظر	ہم درون خانہ ہم بیرون در
عشق ہم خاکسترو ہم آگہ است	کار او از دین و دانش برتر است
عشق سلطان است بران میں	ہر دو عالم عشق را زیر نگین
لا زمان و دوش فرائے ازو	لا مکان و زیر و بالائے ازو
چوں خودی را از خدا طالب شود	جملہ عالم مرکب اور اکب شود
آشکارا تر مقام دل ازو	جذب این دیر کہن باطل ازو
عاشقان خود را بیزواں می بہند	عقل تا دلی بقرباں می بہند
عاشقی؟ از سوہ بے سوئی خرام	مرگ را بر خویش تن گرداں حرام
اے مثال مردہ در صندوق گور	می تو اں برخاستن بے باتکب صو!
در گلو داری نواہا خوب و نغز	چند اندر گل بنالی مثل چغز

بر مکان و بر زمان اسوار شو فارغ از پیکار این ز تار شو
 تیز تر کن این دو چشم و این دو گوش هر چه می بینی بنوش از راه هوش
 آں کسے کو بانگِ موراں بشنود ہم زدوراں ستر دوراں بشنود
 آں نگاہ پرده سوز از من بگیر کو چشم اندر نمی گردد اسیر
 آدمی دید است باقی پوست است

دید آں باشد که دید دوست است
 جسد تن را در گداز اندر بصر

در نظر رو و در نظر (روی)

تازیان نہ آسماں ترسی؟ مہترس از فرا خائے جہاں ترسی؟ مہترس
 چشم بکش بر زمان و بر مکاں این دو یک حال است از احوال جاں
 تا نگہ از جلوہ پیش افتاده است اختلاف دوش و نہ از اوہ است
 دانہ اندر گل بطلست خانہ از فضائے آسماں بیگانہ

یہیچ می داند کہ در جائے فراخ می توان خود را نمودن شاخ شاخ؟

جوہر او چیست؟ یک فو قِ نموت

ہم مقامِ اوست این جوہر ہم اوست

اے کہ گوی محل جان است تن سببِ جاں را در مگر بر تن متن

محلے نے، حالے از احوالِ اوست مجلس خواندنِ قریب گفتگوست!

چیت جاں؟ جذبِ سرور و سوز و درد ذوقِ تسخیرِ سپہر گرد گرد!

چیت تن؟ بارنگِ بوخو کردن است با مقامِ چار سو خو کردن است

از شعور است این کہ گوی نزد و دور چیت معراج؟ انقلاب اندر شعور

انقلاب اندر شعور از جذب و شوق وار ہاند جذب و شوق از تحت و فوق

ایں بدن با جان ما انباز نیست

مشتِ خاک کے مانع پرواز نیست

زروان کہ رُوحِ زمان و مکان است

مسافرِ ابیاحتِ عالمِ علوی می برد

از کلاش جانِ من بے تاب شد	در تنم ہرزہ چوں سیاب شد
ناگہاں دیدم میانِ غرب و شرق	آسمان در یک سحابِ نور غرق
ز اس سحابِ افروختہ آمد فرو	باد و طلعتِ این آتشِ آں چو دود
آں چو شبِ تاریکِ آں روشن شہت	چشمِ این بیدار و چشمِ آں بخواب
بالِ اورا رنگہائے سنج و زرد	سبز و سہیں و کبود و لاجورد
چون خیالِ اندر مزاج اورے	از زینِ تاکہکشاں اورا وے
ہر زمانِ اورا ہوائے دیگرے	پر کشاں دن و در فضاے دیگرے
گفت ز روایتِ ہماں راقا ہرم	ہم نہا نم از نگہ ہم ظاہر م

بستہ ہر تدبیر بالتقدیر من	ناطق وصامت ہمہ پنخیر من
غنچہ اندر شاخ می بالذمن	مرنگ اندر آشیاں نالذمن
دانہ از پرواز من گرد و نہال	ہر فراق از فیض من گرد وصال
ہم عتابے ہم خطا بے آورم	تشنہ سازم تا شرابے آورم
من حیاتم، من ماتم، من نشور	من حساب دوزخ و فردوس و حور
آدم و افرشتہ در بند من است	عالم شش روزہ فرزند من است
ہر گلے کز شاخ می چینی منم	اُم ہر چہیزے کہ می بینی منم
در طلسم من اسیر است این جہاں	از دم ہر لخطہ پیر است این جہاں
لی مع اللہ ہر کرا در دل نشست	آں جو انمردے تسلیم من شکست

گر تو خواہی من نباشم در میاں

لی مع اللہ باز خواں از عین جان

لی مع اللہ - تلخیص حدیث لی مع اللہ وقت،

درنگاہ او تہی داغم چہ بود از نگاہ ہم این کہن عالم رہ بود
 یا نہنگاہ ہم بر دگر عالم کشود یا دگر گوں شد ہماں عالم کہ بود
 مردم اندر کائنات زنگ بود ز اوم اندر عالم بے باے وہو
 رشتہ من زراں کہن عالم گست یک جہان تازہ آمد بدست
 از زیان عالمے جاغم تپسید تا دگر عالم ز خاکم برومید
 تن سبک تر گشت جہاں سیار تر چشم دل بیندہ و بیدار تر

پر دگی با بے حساب آمد پدید

نغمہ انجم بگویش من رسید

ایں مژمئہ انجم

عقل تو حامل بیات عشق تو تر کائنات
 پیکر خاک باورش بیا این سوئے عالم جہات

زهره و ماه دشتری از تو رقیب یک دگر
 از پئے یک نگاه تو کشش تجلیات
 در ره دوست جلوه هست تازه بتازه نو بنو
 صاحب شوق و آرزو دل نه دهد بکلیات
 صدق صفات زندگی نشو و نماست زندگی
 تا ابد از ازل بتا ز ملک خداست زندگی

شوق غزل سراغی را رخصت های و هویده
 باز به رند و محتجب باده سبوسویده
 شام و عراق و هند و پارس خوبه نبات کرده اند
 خوبه نبات کرده را تلخی آرزویده
 تا بهیم بلند موج معرکه بنا کند
 لذت سیل تند رو بادلی آبجویده

مرد فقیر آتش است بیری و قیصری خس است
 فال و فسر ملوک را حرف برهنه بس است!
 دبدبه قلندری طنطنه سکت دری
 آن همه جاذبه کلیم این همه حساسی
 آن بنگاه می کشد این به سپاه می کشد
 آن همه صلح و آشتی این همه جنگ و داری
 هر دو جهان کشتند هر دو دوام خواستند
 این به دلیل قاهری آن به دلیل دلبری
 ضرب قلندری بیارسد سکندری شکن
 رسم کلیم تازه کن رونق ساحری شکن!

فلكية

فلکِ قمر

ایں زمین و آسماں ملکِ خداست
 اندریں رہ ہرچہ آید در نظر
 چوں غریباں در دیارِ خود مرو
 ایں و آں حکم ترا بردلِ زند
 نیست عالمِ جُزبتانِ چشم و گوش
 در بیابانِ طلب دیوانہ شو!
 چوں زمین و آسماں راطے کنی
 از خدا ہفت آسماں دیگر طلب
 ایں مہ و پرویں ہمہ میراثِ ماست!
 بانگاہِ محرمے او را نگر
 اے ز خود گم اند کے میباک شو!
 گر تو گوئی ایں مکن آں کن، کسند
 اینکہ ہر فردائے او میسرِ چودوش!
 یعنی ابراہیم ایں بتخانہ شو!
 ایں جہانِ آں جہاں راطے کنی
 صد زمان و صد مکان دیگر طلب

بے خود افتاد لبِ عجبے بہشت بے نیاز از حربِ ضربِ خوبِ زشت
گر نجات با فراغ از جھجھوست گورخوشترا ز بہشتِ رنگِ بوست!

اے مسافر جاں بسید و از مقام

زندہ تر گردد ز پروازِ مدام!

ہم سفر با اختراں بودن خوش است در سفر یک دم نیا سودن خوش است
تا شدم اندر فضا ہا پے سپر آنچه بالا بود زیر آمد نظر
تیرہ خاکے بر تر از قنیلِ شب! سایہ من بر سر من اے عجب!
ہر زمان نزدیک تر نزدیک تر تا نمایاں شد کہستانِ قمر
گفت رومیؒ از گمانہا پاک شو خوگرِ رسم و رہِ افلاک شو
ماہ از ما دور و با ما آشنارت این نخستین منزل اندر راہِ باست

دیروز و روزگارش دیدنی است

غار ہائے کوہسارِش دیدنی است

آن سکوت آن کوہسار ہوناک
 اندروں پر سوز و بیروں چاک چاک
 صبحیل از خافطین و یلدرم
 بردہانش دود و نار اندر شکم
 از درونش سبزہ سر بر نزد
 طائرے اندر فضائش پر نزد
 ابر ہائے غم ہوا ہا تنہا و تیز
 با زمین مردہ اندر ستیز
 عالے فرسودہ بے رنگ و صوت
 نے نشان زندگی دروے نہ موت!
 نے بنا فش ریشہ نخل حیات
 نے پُسلپ وز گارش حادثات!

گرچہ ہست از دودمان آفتاب

صبح و شام او نر اید انقلاب

گفت رومی خیز و گامے پیش نہ
 دولت بیدار را از گفت مدہ
 باطنش از ظاہر او خوشتر است
 در قفار او جہانے دیگر است!
 ہرچہ پیش آید تر اے مرد ہوش
 گیر اندر حلقہ ہائے چشم و گوش

خافطین و یلدرم۔ کہ ہائے آتش فشان قمر قفار۔ غار

چشم اگر بیناست ہر شے دیدنی است در ترازوئے نگہ بنجیدنی است
 ہر کجسار و مئی برد آنجسارو یک دووم از غیر او بیگانه شو
 دست من آہستہ سوائے خود کشید
 تند رفت و بر سر غائے رسید

عارف ہندی کہ بہ یکے از غار ہائے قمر خلوت

گرفتہ و اہل بہت را و راہ ہاں دست می گویند

من چو کوران دست برووش رفیق پاہنسا دم اندران غار عمیق
 ماہ را از ظلمتش دل داغ داغ اندر و خورشید محتاج چراغ
 وہم و شک من شبینوں بختند عقل و ہوشم را بدار آویختند
 راہ فرستم رہزناں اندر کیوں دل تہی از لذت صدق و یقین

صبح روشن بے طلوع آفتاب!	تاناگہ را جلوہ ہاشد بے حجاب
دیو سارا از نخلہائے سر بلند	وادئی ہر نگاہ او ز تار بند
یا خیال نقش بند در منام!	از سرشت آب و خاک است این مقام
سایہ از بقیل خاکش عین نور	در ہوائے او چوئے ذوق و سرور
نہ کنارش از شفقہا سنج و زرد	نہ زمینش را سپہر لاچورد
دو دگر و صبح و شام آنجا نہود	نور در بندِ ظلام آنجا نہود
دیدہ ہا از سرمہ اش روشن سواد	زیرِ نخلے عارف ہندی نژاد
گرد او مائے سفیدے حلقہ زن!	موتے بر سر بستہ و عریاں بدن
عالم از دیر خیاالش پیکرے!	آوے از آب و گل بالاترے
کار او با چرخ نیلی فام نہ	وقت او را گردش ایام نہ
در نگاہش آرزوئے زندگی است!	گفت بار و می کہ ہمراہ تو کیست؟

رُومی

مردے اندر جستجو آواره ثابتے با فطرت سیارہ!
 پختہ تر کارش ز خامی ہائے او من شہیدِ ناتمامی ہائے او
 شیشہ خود را بگردوں بستہ طاق فکرش از جبریل می خواہد صدق!
 چوں عقاب افتد بصیرِ باہ و نہر گرم رواند رطوبات نہ سپہر
 حرف با اہل زمین زندانہ گفت حور و حجت را بیت و تہانہ گفت!
 شعلہ با در موجِ دوشِ دیدہ ام کبریا اندر سجودش دیدہ ام!
 ہر زمان از شوق می نالد چونال می کشد اورا فراق و ہم وصال!

من ندانم چہیت در آب و گلش
 من ندانم از مقام و منزلش!

جہاں دوست

عالم از رنگ است و بے رنگی است حق
چیت عالم؟ چیت آدم؟ چیت حق؟

رُومی

عالم این شمشیر را سنگِ فتن!	آدمی شمشیر و حق شمشیر زن
غرب در عالم خزید از حق و سید	شرق حق را دید و عالم را ندید
خویش را بے پروہ دیدن زندگی است!	چشم بر حق باز کردن بندگی است
ہم خدا آں بندہ را گوید صلیوات!	بندہ چوں از زندگی گیرد ہر است

ہر کہ از تقدیر خویش آگاہ نیست

خاک او با سوزِ جہاں ہمراہ نیست!

جہاں دوست

مشرقِ این اسرارِ راکم دیدہ است	برو چو و بر عدم چھپیدہ است
جانم از فردائے او نمید نیست	کار ما افلاکیاں جز دید نیست
ز آسماں افرشتہ آمد فرود	دوش دیدم بر سر از قشمرود
جز بسوئے خاکدان ماندید	از نگاہش ذوق دیدارے چکید
تو چہ بینی اندر آں خاکِ خموش؟	گفتش از محسوساں رائے پیش
دل بہ چاہِ با بے انداختی؟	از جمالِ زہرہ بگدختی؟
آفتابِ تازہ اورا در بر است	گفت ہنگامِ طلوعِ خاور است
یوسفانِ او ز چہ آید بروں	لعلمہا از سنگِ رہ آید بروں
لڑہ اندر کوہسارِ شس دیدہ ام	رستیزے در کنارِ شس دیدہ ام

قشمرود۔ نام کوہے از کوہستانِ قمر

رخت بند و از مقام آذری تا شود خود گز ترک بست گری
 اے خوش آن قوے کہ جان او پتید از گل خود خویش را باز آفرید!

عریاں را صبح عید آن ساعت
 چوں شود بیدار چشم ملتے!

پیر ہندی اند کے دم در کشید باز در سن دید و بے تابا نہ دید
 گفت مرگ عقل؟ گفتم ترک فکر گفت مرگ قلب؟ گفتم ترک ذکر
 گفت تن؟ گفتم کہ ترا و از گردہ گفت جاں؟ گفتم کہ رہز لا الہ
 گفت آدم؟ گفتم از اسرار اوست گفت عالم؟ گفتم او خود رو بروست
 گفت ایں علم و ہنر؟ گفتم کہ پوست گفت تجت چیت؟ گفتم روئے دوست
 گفت دین عامیاں؟ گفتم شنید گفت دین عارفاں؟ گفتم کہ دید

از کلام لذت جانفش فرود

نکتہ ہائے دل نشیں بر من کشود

نُتائِ سخن از عارفِ ہندی

(۱)

ذاتِ حق را نیست این عالمِ حجاب
غوطہ را حایل نگردد نقشِ آب!

(۲)

زادن اندر عالمے دیگر خوش است
تماشایِ دیگرے آید بدست!

(۳)

حق درائے مرگ و عینِ زندگی است
بندہ چوں میرد نمی داند کہ چیست!

گرچہ مامرغان سبے بال و پریم
از خدا در علم مرگ افسند و تریم
(۴)

وقت؟ شیرینی بزهر آمیخته
رحمت عالمے بقهر آمیخته!
خالی از قهرش نه بینی شهر و دشت
رحمت او اینکله گوئی در گذشت
(۵)

کافری مرگ است ای روشن نهاد
که، سز و با مرده غازی را جهاد!
مرد مومن زنده و با خود بجنگ
برخوافت را چچو بر آهو پلنگ!

(۶)

کافر بیدار دل پیش منم
به زویندارے که خفت اندر حرم!

(۷)

چشم کورست اینکے بیندنا صواب
بیمیکه شب رانه بیند آفتاب!

(۸)

صحت گل دانه را سازد و درخت
آدمی از صحت گل تیره بخت!
دانه از گل می پذیرد پیچ و تاب
تا کند صید شعاع آفتاب!

(۹)

من بگل گفتم بگو اے سینہ چاک
 چوں بگیری رنگ و بواز باد و خاک
 گفت گل اے ہوشمند رفتہ ہوش
 چوں پیائے گیری از برق خموش؟
 جاں تن مارا از جذبِ این و آن
 جذب تو پیدا و جذب ما نہاں

جلوۂ سروش

مرد عارف گفت گور اور بہت	ستِ خود گردید و از عالم گست
ذوق و شوق اور از دست اور ہوو	در وجود آمد ز تیر نگبِ شہود
با حضورش ذرّہ ہا مانند طور	بے حضور او نہ نور و نہ ظہور!

آں شبے بے کو بے را کو بے	نازینے درلیم آں شبے
تاب گیر از طلعتش کوہ و کمر	سنبستان دوز فکش تا کمر
خوش سرو آں مست بے پیائے	غرق اندر حب لوہستانہ
ذو فنون مثل سپہر ویر سال	پیش او گردنہ خانوں خیال
شکرہ بر کنج شک و بر آہو پناہ	اندر اں فالس پیکر رنگ رنگ
بر رفیق کم نظیر بخشائے راز	من بہ رومی گفتم ای واناے راز
زاوہ را ندیشم یزدان پاک	گفت این سیکر چو سیم تابناک
در شبستان و جو و آوارہ و	باز بے تابانہ از ذوق خود
تو غریبی من غریبم او غریب	ہمچو ما آوارہ و غریب نصیب
می برواز ہوشش و می آرد ہوش	شان او جہر ملی و ناشن ہوش
مردہ آتش زندہ از سوز ہوش	غنجہ مارا کشود از شبن ہوش
چاکہا در پردہ محسوس از دوست	زخمہ شاعر بسا ز دل از دوست

دیدہ ام در نفس او عالمے
آتے گیر از نوائے او دے!

نوائے سروش

ترسم کہ تو مے رانی ز ورق بسراب اندر
زادی بہ حساب اندر میری بہ حساب اندر
چوں سرمہ رازی را از دیدہ فرو شستم
تقدیر احم دیدم پنہاں بکتاب اندر
برکشت و خیاباں پیچ، بر کوہ و بیاباں تیچ
برقے کہ بخود پیچید میر و بسحاب اندر!
با مغریباں بودم "پر جستم و کم دیدم
مردے کہ مقاماتش ناید بحساب اندر!

بے دروہسا بگری آں قرب میسر نیست
 گلشن بگریباں کش اے بُو بگلاب اندر
 اے زاهد طلب ہر بین گیرم کہ خودی فانی است
 لیکن تو نہ می بینی طوفان بہ حساب اندر
 ایں صوفی لاویزے از زخمہ فہمات نیست
 ہجو بہبناں حوئے نالد بہ رباب اندر

حرکت بہ وادی یرغمید کہ ملائکہ

اورا وادی طواسین می نامند

رومی آں عشق و محبت را دلیل تشنه کاماں را کلاش سلبیل

بو بگلاب اندر تلخ بہ مصرع مشہور غزل صوفیہ "او دین من در اوچوں بو بگلاب اندر"

گفت آں شعرے کہ آتش اندر سوت	اھل اواز گرمی اللہ ہوست !
آں نوا گلشن کند خاشاک را	آں نوا برہم زندا فداک را
آں نوا بر حق گواہی می دہد	با فقیراں پادشاہی می دہد !
خوں از و اندر بدن سنیا تر	قلب از روح الایں بیدا تر
اے بسا شاعر کہ از سحر بہتر	رہزن قلب است ابلیس نظر !
شاعر ہندی ! خدایش یار باد	جان ادبے لذت گفتار باد
عشق را خنیاگری آموختہ	با غلیلاں آذری آموختہ !
حرف او چا ویدہ و بے سوز و درد	مرد خوانند اہل درد اورانہ فرد
زاں نوائے خوش کہ نشاند مقام	خوشتراں حرفے کہ گوئی در منم
فطرت شاعر سراپا جستجوست	خالق و پروردگار آرزوست !
شاعر اندر سینہ ملت چو دل	ملتے بے شاعرے انبار گل !
سوز و مستی نقش بندہ عالمے است	شاعری بے سوز و مستی ماتمے است !

شعر را مقصود اگر آدم گری است

شاعری ہم وارثِ پیغمبری است

گفتم از پیغمبری ہم باز گوے	بہر او با مرد محرم باز گوے
گفت "اقوام و مل آیاتِ اوست	عصر ملے ماز مخلوقاتِ اوست
از دم او ناطق آمد سنگ و خشت	ماہمہ مانند حاصلِ او چو کشت
پاک سازد استخوان و ریشہ را	بالِ جبریلے دہد اندیشہ را
ہائے و ہوئے اندرونِ کائنات	از لبِ او نجم و نور و نازعات
آفتابش راز و لے نیت نیت	منکر اور امک لے نیت نیت
رحمت حق صحبتِ احرار او	قہر نیر و اں ضربتِ کرار او
گرچہ باشی عقل کل ازوے مرہ	زانکہ او بسند تن و جہاں را بہم
تیز تر نہ پا براہِ یرغمد	تا یر سببِ نی آچہ می بایست دید

نجم و نور و نازعات - اسمائے سورہ ہائے قرآن

کنده بر دیوارے از سنگِ قمر
چار طاسینِ بخت را فکر

شوقِ راهِ خویش و اندبے دلیل شوقِ پروازے ببالِ حیرتیل
شوقِ راهِ وراز آمد و دو گام این مسافر خسته گردد از مقام
پازومِ ستاره سوئے یغمید تا بلند یهائے او آمد پدید
من چه گویم از شکوہ آں مقام هفت کوکب در طوائفِ او مدام
فرشیاں از نور او روشن ضمیر عرشیاں از سرمه خاش بصیر
حق مرا چشم و دل و گفتار داد جستجوئے عالم اسرار داد

پرده را بر گیرم از اسرارِ کل

با تو گویم از طواسینِ رسل

طاسین گوتم

توبہ آوردن زن رقصہ عشوہ فروش
گوتم

مئے دیرینہ و معشوق جواں چیزے نیست
پیش صاحب نظراں حورِ جاناں چیزے نیست!
ہرچہ از محکم و پایندہ شناسی، گذرو
کوہ و صحرا و برو بحر و کراں چیزے نیست!
دانش منہربیاں فلسفہ مشرقیاں
ہمہ بت خانہ و در طوفِ بتاں چیزے نیست

از خود اندیش و ازیں بادیہ ترساں مگذر
 کہ تو ہستی و وجودِ دوہاں چیزے نیست
 در طریقے کہ بنوکِ مژہ کا ویدم من
 منزل و قافلہ و ریگ و اں چیزے نیست
 بگذر از غیب کہ ایں وہم و گماں چیزے نیست
 در جہاں بودن و رستن ز جہاں چیزے است
 آں بہشتے کہ خدائے تو بخشد ہم ہیج
 تا جہائے عمل تست جہاں چیزے ہست !
 راحت جہاں طلبی ؟ راحت جہاں چیزے نیست
 در غم ہم نفساں اشکِ رواں چیزے ہست
 چشمِ محمور و نگاہِ غلط انداز و سرود
 ہمہ خوب است و لے خوشتر از اں چیزے ہست

حسن زخار دے ہست و دے دیگر نیت
حسن کردار و خیالات خوشاں چیزے ہست!

رقاصہ

فرست کشکش مدہ ایں دل بے قرار را
یک دوشکن زیادہ کن گیسوئے تابدار را
از تو درون سینہ ام برقِ تجلی کہ من
بامہ و ہر دادہ ام تلخی انتظار را
ذوقِ حضور در جہاں رسمِ صنم گری نہاد
عشق فریب می دہد جانِ امیدوار را!
تا بغراغِ خاطرے نغمہ تازہ زخم
باز بہ مرغزارِ دہ طائرِ مرغزار را

طبع بلند دادہ، ایند زپائے من کشائے
 تابہ پلاس تو دہم خلعتِ شہریار را
 تیشہ اگر بنگ زدایں چه مقام گفتگو است؟
 عشق بدوش می کشدایں ہمہ کو ہار را!

طاسین زرتشت

آزمایش کردن اہرمن زرتشت را

اہرمن

از تو مخلوقات من نالاں چوئے از تو مارا فرو دیں مانند دے
 درجہاں خوار و زبونم کردہ نقش خود رنگیں ز خونم کردہ

زنده حق از جلوہ سینائے تست

مرگ من اندرید بقیائے تست

نخجہ پریشانی ز داں اہلی است	بر مردش راہ رفتن گمراہی است
زہر بادہ کلف نام اوست	ارہ و کرم و صلیب انعام اوست
جز دعا ہا فوج تدبیرے نہ داشت	حرف آں بیچارہ تاثیرے نہ داشت
شہر را بگذار و در غائے نشین	ہم بہ خیلِ نوریاں صحبت گزین
از نگاہے کیمیا کن خاک را	از مناجاتے بسوز افلاک را
در کہتاں چوں کلیم آوارہ شو	نیم سوزِ آتشِ نظر ارہ شو
لیکن از پیغمبری باید گذشت	از چہیں ملاگری باید گذشت
کس میانِ ناکساں ناکس شود	فطرتش گر شعہ باشد خس شود
تا نبوت از ولایت کمتر است	عشق را پیغمبری در و سر است

ارہ - کرم - صلیب - تلیمات بقص پیغمبراں -

خیزو در کاشانه وحدت نشین
ترک جلوت گوے و در خلوت نشین!

زرتشت

نور و ریای است ظلمت عاش
ہم چمن سیلے نزا و اندر دلش
اندر و غم موبہائے بقیہ سراز
سیل راجز غارت ساحل چہ کا؟
نقش بیرنگے کہ اور اکس ندید
جز بخون اہرمن نتوان کشید!
خویشق را و نمودن زندگی است
ضربِ مخور آلودن زندگی است

انہ بلا ہا پختہ تر گرد خودی
شاخدارا پر وہ در گرد خودی
مرد حق ہیں جسز حق خود را ندید
لا الہ می گفت و در خون تی پسید!
عشق را و لر خون پتیدن آبروست
ارے و چوب و رس عیدین دوست!

در ره حق هر چه پیش آید نکوست
مرحبا نا مهر با نیمائے دوست!

جلوه حق چشم من تنها نخواست	حسن را بے انجن دیدن خطاست
چیت خلوت؛ در و سوز و آرزوست	انجن دیداست و خلوت حتیجواست
عشق در خلوت کلیم الهی است	چون جلوت می خرامد شاهی است!
خلوت و جلوت کمال سوز و ساز	هر دو حالات و مقامات نیاز
چیت آں؟ بگذشتن از دیر و کنشت	چیت ایس؟ تنها نه رفتن در بهشت!
گرچه اندر خلوت و جلوت خداست	خلوت آغاز است و جلوت انتهاست
گفتم پیغمبری در دسراست	عشق چوں کامل شود آدم گراست!

راه حق با کار و ابرو رفتن خوش است

همچو جاں اندر جهان رفتن خوش است!

طاسین مسیح

رویائے حکیم طالستانی

وادی بے طائر و بے شاخ و برگ!	در میان کو ہزار ہفت مرگ
آفتاب اندر فضایش تشنہ میر!	تابِ مہ از دو دگر و او چو قیہ
خمِ نجم مانند جوئے کہکشاں	رو و سیلاب اندراں وادی واں
تندیس و موج موج و بیچ بیچ	پیش او پست و بلند راہ ییچ
باہزاراں نالہ ہائے بے اثر!	غرق در سیلاب مردے تا کمر
تشنہ و آبے بحیرہ سیلابی	قسمت او ابر و باد و آب نے

طالستانی۔ نام حکیم و مصلح روسیہ

برکراں دیدم ز نے ناز کرتے چشم او صد کارواں را رہنے
 کافری آموز پیران کنشت از نگاہش زشت خج و خوب زشت
 گفتش تو کیستی نام تو چیست؟ ایں سراپا نالہ و سر یاو کیست؟
 گفت در چشم فسون سامی است نامم افزنگین و کارم ساحری است!
 ناگہاں آں جوئے سیمیں تنخ بہت استخوان آں جواں در تن شکست
 بانگ زوئے وائے برقت یرمن وائے بر سر یاد بے تاثیر من!
 گفت افزنگیں "اگر داری نظر اند کے اعمال خود را ہم نگر
 پور مریم آں چراغ کائنات فوراً و اندر جہات بے جہات!
 آں فلاطوس آں صلیب آں روئے زرد زیر گردوں توچہ کردی اوچہ کرد!
 اے بجان لذت ایماں حرام اے پرستار بتان سیم خام
 قیمت روح القدس نشناختی
 تن خریدی نفت در جاں در باختی!

طعن آں نازنین جلوہ مست آں جواں را نشتر اندر دل شکست
 گفت "اے گندم نمائے جو فروش از تو شیخ و برہمن ملت فروش!
 عقل و دیں از کافر یہائے تو خوار عشق از سوداگر یہائے تو خوار!
 ہر تو آزار و آزار نہاں کین تو مرگ است و مرگ ناگہاں!
 صحتے با آب و گل و زیدہ بندہ را از پیش حق دزدیدہ
 حکمت کو عقدہ اشیا کشاد با تو غیر از منکر چنگیزی نداد
 داند آں مردے کہ صاحب جہر است جرم تو از جرم من سنگیں تراست
 از دم اورفتہ جاں آمد بتن از تو جاں را و خنہ می گرد و بدن
 آنچه ما کریم با ناسوت او ملت او کرد بالا ہوت او

مرگ تو اہل جہاں از ندگی است
 باش! تا بسنی کہ انجام تو حیت!

طاسین محمد

نوحہ روح ابوہل در حرم کعبہ

سینہ ما از محمد داغ داغ !	از دم او کعبہ را گل شد چراغ !
از ہلاک قیصر و کسرے سرود	نوجوانان را ز دست مار بود
ساحر و اندر کلاش ساحری است	ان و صرف لاله خود کافری است
تا بساط دین آبا در نور و	با خداوندان ما کرد آنچه کرد !
پاش پاش از ضربت شلات و منات	انتقام از مے بگیرے کائنات
دل بنائب بست و از حاضر گشت	نقش حاضر را فسون او شکست
دیدہ بر غائب فرو بستن خط است	آنچه اندر دیدہ می نماید کجاست !

پیش غائب سجدہ بردن کوری است دین نو کور است کوری دوری است

نہم شدن پیش خدائے بے جہات!

بندہ را فو قے یخشد ایں صلوت!

مذہب اذ قاطع ملک و نسب از قریش و منکر از فضل عرب!

در نگاہ او یکے بالا و پست با غلام خویش بر یک خوان نشست!

قدر احرار عرب شناخته با کلفتان حبش در ساخت

احمران با اسوداں آمیختند آبروئے دودمانے ریختند!

ایں مساوات ایں مواخات عجیب است خوب می ذانم کہ سلمان مزدکی است

ابن عبداللہ فریش خوردہ است رستخیزے بر عرب آوردہ است!

عزت ہاشم ز خود ہجو رگشت از دور کدت چشم شاں بے نور گشت

عجیبی را اصل عدنانی کجاست گنگ را گفتار سبحانی کجاست

کلفت - فریو و یگل - سلمان - حضرت سلمان فارسی - عدنان - جد عرب - سبحان - یکے از نصیبان عرب

چشم خاصانِ عرب گردیدہ کور بر نیائی اے زہیر از خاکِ گور؟

اے تو مارا اندریں صحرِ ادبیل

بشکن افسونِ فوائے جبِ سبیل!

باز گوئے سنگِ اسود باز گوئے آنچه دیدیم از محمد باز گوئے

اے سہیل اے بندہ را پوششِ پیک خانہ خود را ز بے کیشاں بگیر

گلہ شاں را بگرگاں کن سبیل تلخ کن خرمائے شاں را بنجیل!

صرصرے وہ با ہوائے بادیہ اَنَّهُمْ اَعْجَازُ نَحْلِ حَاوِيَةٍ

اے منات اے لات ازین منزل مرو گرز منزل می روی از دل مرو

اے ترا اندر دو چشمِ ما وفاق

ہلتے اِنْ كُنْتَ اَزْمَعَتِ الْفِرَاقِ

زہیر - شاعر مشہور عرب

اَنَّهُمْ اَعْجَازُ الْاُمَامِ الْاَوَّلِيَّةِ

اِنْ كُنْتَ اَزْمَعَتِ الْفِرَاقِ - پارہ از شعر امر القیس یعنی ہلتے مدہ اگر قصدِ حیاتی کردہ

فلك عطارد

زیارت ارواح جمال الدین

افتخانی و سعید حلیم پاشا

در تماشا تے تجلی ہائے خویش!	مشت خاکے کار خود را بردہ پیش
یا بدام من اسیر آمد وجود!	یا من افتاد مدام ہست و بود
من را فلاکم کہ افلاک از من است؟	اندریں نیلی تنق چاک از من است؟
یا ضمیر من فلک را در گرفت!	یا ضمیر را فلک در بر گرفت
آنچہ می بیند نگہ چون است؟ صیت؟	اندر وں است این کہ بیرون است صیت؟
پیش خود بسیم جانے دیگرے	پر زخم بر آسمانے دیگرے
عالے از خاک مادیرینہ تر	عالے باکوہ و دشت و بحر و بر
دستبرو آدمے نا دیدہ	عالے از ایرکے بالیدہ

نقشها نابسته بر لوح وجود

غروه گیر فطرت آنجا کس نبود!

من به رومی گفتم این صحرای خوش است	در کهستان شورش دریا خوش است
می نیایم از حیثات این جانها	از کجای می آید آواز ادا؟
گفت رومی این مقام اولیاست	آشنا این خاکداں با خاک هست
بوالشیر چون رخت از فردوس بست	یک دور زنده اندرین عالم نشست
این فضا با سوز آهش دیده است	نالہ های صبحگاهش دیده است
زائران این مقام از حجبند	پاک مردان از مقامات بلند
پاک مردان چون فضیل و یوسفید	عارفان مثل جنسید و بایزید

خیز تا ما را نماز آید بدست

یک دو دم سوز و گداز آید بدست

رفتم و دیدم دو مرد اندر قیام مقتدی تا تار و افغانی امام

پیر رومی ہر زمان اندر حضور
 طلقش بر تافت از ذوق و سحر
 گفت مشرق زیں دو کس بہتر زاد
 ناخن شاں عقدہ ہائے ماکشاد
 سید السادات مولنا جمال
 زندہ از گفتار او سنگ و سفال
 ترک سالار آں حلیم در دست
 فکر او مثل مقام او پست
 با چنین مردان و رکعت طاعت است

ورنہ آں کارے کہ مردش جنت است

قرات آں پیر مئے سخت کوش
 سورۃ و النجم و آل و شبت خموش
 قراتے کز وئے خلیل آید بوجد
 روح پاک حبیب میل آید بوجد
 دل از دور سینہ گرد و نا صبور
 شور الا اللہ خیر از قبور
 اضطراب شد بخشد و دورا
 سوز وستی می دہد داؤد را

آتشکارا ہر غیاب از قرأتش

بے حجاب ام الکتاب از قرأتش

من زجا برخاستم بعد از نماز دست او بوسیدم از راه نیاز
گفت رومی " ذرہ گردوں نورد! در دل او یک جهان سوز و درد!
چشم جز بر خویش تن نکشاده دل بکس ناداده آزادہ

تند سیر اندر فراخائے وجود

من ز شوخی گویم اورا زندہ رود

افغانی

زنده رود! از خاکدان ما بگوئے از زمین و آسمان ما بگوئے
خاکی و چوں قدسیان و شن بصر! از مسلمانان بدہ مارا خبر!

زنده رود

در ضمیر ملت گیتی شکن دیدہ ام آوینش دین و وطن!

روح در تن مُردہ از ضعف یقین نا امید از قوتِ دینِ بس
ترکِ ایرانِ عربِ مستِ فرنگ ہر کسے را در گلوشتِ فرنگ
مشرق از سلطانی مغربِ خراب اشتراک از دینِ ملتِ بردہ تاب!

افغانی دین و وطن

رُومِ مغربِ آں سراپا کُوفن اہلِ دینِ را دادِ تعلیمِ وطن
ادبِ کبرِ مرکز و قورِ نفاق بگذر از شام و فلسطین و عراق
تو اگر داری تمیزِ خوب و زشت دل نہ بندی با کلوخ و سنگ و خشت
چہیتِ دینِ برخاستنِ از فوئے خاک تا ز خود آگاہ گردِ د جانِ پاک!
می نگنجد آنکہ گفت اللہ ہو در حد و دایِ نظامِ چار سو
پر کہ از خاک و پشیمِ ز خاک حیف اگر در خاکِ میہِ د جانِ پاک!

گر چه آدم بر مید از آب گل رنگ نم چوں گل کشید از آب و گل
 جیف اگر در آب و گل غلطه دادم جیف اگر بر تر نپزد زین مقام !
 گفت تن در شو نجاک ر بگذر گفت جهاں پہنائے عالم را نگرا
 جهاں بگنجد در جہات سے ہنست مرد حریگانه از ہر قید و بند

خیز خاک تیرہ آید در غروش

زانکہ از بازاں نیاید کارموش !

آن کف خاکے کہ نامیدی وطن این کہ گوئی مصر و ایران و مین
 با وطن اہل وطن را نسبتے است زانکہ از خاکش طلوع ملتے است
 اندرین نسبت اگر داری نظر نکته بینی ز موباریک تر
 گر چه از مشرق بر آید آفتاب با تکی ملے شوخ و بے حساب
 ورتب تاب است از سوز دروں تا ز قید شرق و غرب آید بروں
 برود از مشرق خود جلوه مست تا ہمہ آفاق را آرد بدست

فطرش از مشرق و مغرب بری است
گرچه او از روی نسبت غاوری است!

اشتراک و ملوکیت

صاحب سرمایہ از نسل خلیل	یعنی آل پیغمبر بیہ جبرئیل
ز آنکہ حق در باطل او مضمر است	'قلب او مومن و ماغش کافر است'
غریباں گم کردہ اند افلاک را	در شکم جویند جان پاک را
رنگ و بو از تن نگیرد جان پاک	جز تین کاسے ندارد اشتراک
دین آل پیغمبر حق ناشناس	بر مساوات شکم دارد اساس

تا اخوت را مقام اندر دل است

نیخ او در دل نہ در آب و گل است!

صاحب سرمایہ - کارل مارکس مضاف کتاب سرمایہ کہ اصول اشتراک را در این کتاب وضع کردہ

ہم ملو کیت بدن رنہ سہی است سیٹہ بے نور او از دل تہی است !
 مثل زنبوے کہ برگل می چسبد برگ را بگذار دو شہدش برد
 شاخ و برگ درنگ و بچے گل ہما برجاش نالہ بلس ہما
 از طلسم درنگ و بچے او گذر ترک صورت گوے و درستی نگر

مرگ باطن گر چہ دیدن شکل است
 گل محواں اورا کہ در معنی گل است !

ہر دورا جاں ناصبور و ناشکیب ہر دو یزداں ناشناس آدم فریب
 زندگی این را خروج آں را خراج در میان این و سنگ آدم ز جلاج !
 این بہ علم و دین و فن آرد شکست آں بہو جاں از تن ناں باز دست
 غرق دیدم ہر دورا در آب و گل ہر دورا تن روشن و تاریک دل !

زندگانی سوختن با ساختن
 در گلے تہم دے انداختن !

سعید حلیم پاشا

شرق و غرب

غریباں را زیر کی ساز جیت	شرقیان! عشق را ز کائنات
زیر کی از عشق گرد و حق شناس	کار عشق از زیر کی محکم اس
عشق چوں بازیر کی همب شود	نقشبند عالم دیگر شود
نیز و نقش عالم دیگر به	عشق را بازیر کی آیسند
شعله افرونگیاں نم خورده است	چشم شان صاحب نظر دل مرده است
ز نهما خوردند از شمشیر خویش	بسیل افتادند چوں نخپسرخویش
سوز وستی را بجواز تاک شان	عصر دیگر نیست دار افلاک شان

زندگی را سوز و ساز از نار تست

عالم تو آفریدن کار تست

مصطفیٰ کو از تجدد می سرود	گفت نقش کهنه را باید زدود
تو نگر دو کعبه را ز خست حیات	گزار آفرنگ آیدش لات و منات
ترک را آهنگ نو در چنگ نیست	تازه اش جز کهنه آفرنگ نیست
سینه او را دمی دیگر نبود	در ضمیرش عالمی دیگر نبود
لاجرم با عالم موجود ساخت	مثل موم از سوز این عالم گداحت
طریقیها در نهاد کائنات	نیست از تقلید تقویم حیات
زنده دل خلاق اعصار و دهور	جانش از تقلید گرد دبی حضور
چون مسلماناں اگر داری جگر	در ضمیر خویش و در ترس آن نگر
صد جهان تازه در آیات اوست	عصر با چیمپیده در آفات اوست
یک جهانش عصر حاضر را بس است	گیر اگر در سینه دل معنی بس است

بندہ مومن ز آیاتِ خداست ہر جہاں اندر بر او چوں قباست!

چوں کہن گردِ جہانے در برش

می دہتر آں جہانے دیگرش!

زندہ رود

ز ورقِ ماخیاں بے نا خداست

کس نداند عالمِ تر آں کجا است!

افغانی

عالمے در سینہ ما گم ہنوز

عالمے بے استیازِ خونِ رنگ

عالمے پاک از سلاطین و عبید

عالمے رعنا کہ فیضِ یک نظر

عالمے در انتظارِ تم ہنوز

شامِ او روشن تر از صبحِ فرنگ

چوں دلِ مومن کرانش ناپدید

تخمِ او افگند در جانِ عمر!

لایزال و وارداتش نو بنو برگ و بارِ محکاتش نو بنو
باطن او از تفسیر بے غمے ظاہر او القلاب ہر دمے

اندرونِ تست آں عالم نگر
می دہم از محکاتِ اوجیرا

محکات عالم قرآنی

۱۔ خلافتِ آدم

درو عالم ہر کجا آثارِ عشق	ابن آدم سرے از اسرارِ عشق
سرِ عشق از عالمِ ارمام نیست	اوز سام و حام و روم و شام نیست
کو کبے شرق و غرب بے غروب	ور مدارش نے شمال و نے جنوب
حرفِ انجی جاعلِ تفسیر او	از زمین تا آسمان تفسیر او
مرگ و قبر و حشر و نشرِ احوالِ اوست	نور و نارِ آں جہاں احوالِ اوست

او امام و او صلوات و او جسم	او داد و او کتاب و او قلم
خرده خرده غیب او گرد حضور	نے حدود او رازہ ملکش را ثغور
از وجودش اعتبار ممکنات	اعتدال او عیار ممکنات
من چه گویم از یم بے ساحش	غرق اعصار و دہور اندر روش
آپنجہ در آدم بگنجد عالم است	آپنجہ در عالم بگنجد آدم است
آتشکار اہرہ دومہ از جلوتش	نیستہ جہر بل را در خلوتش

برتر از گردوں مقام آدم است

اصل تہذیب احترام آدم است

زندگی لے زندہ دل دانی کہ حبیت	عشق یک بین در قماشائے ولی است
مرو زن و ایستہ یک دیگر اند	کائنات شوق را صورت گرانہ
زن نگہ دارندہ تار حیات	فطرت او لوح امیر حیات
آتش مارا بجان خود زند	جوہر او خاک را آدم کند

در ضمیرش ممکن است زندگی از تب و تابش ثبات زندگی
 شعله کز دوسه شررها در گشت جان حق بے سوز او صورت پرست
 ابرج ما از ارجمند یہاے او ماہمہ از نقش بند یہاے او!

حق ترا داد است اگر تاب نظر
 پاک شوق سیت او را نگر

اے زونیت عصر حاضر وہ تاب فاش گویم با تو اسرارِ حجاب
 ذوقِ تخلیق آتشے اندر بدن از فروغ او فروغِ انجمن!
 ہر کہ بردار دازیں آتش نصیب سوز و ساز خویش را اگر وہ رقیب
 ہر زمان بر نقش خود بند نظر تا نیکم دلچ او نقشش دگر
 مصطفیٰ اندر حرا خلوت گزید مدتی جز خویش تن کس را ندید
 نقش مارا در ولی اور ثبتند ملتے از غلو تش ایچھستند
 می توانی مسکریہ دال شدن مسکرا از شان نبی متوال شدن

گرچه داری جان روشن چون کلیم هست افکار تو بے خلوت عظیم!

از کم آمیسنی تخیل زنده تر

زنده تر جوینده تر یا بنده تر!

علم و ہم شوق از مقامات حیات ہر دومی گیر نصیب از واردات!

علم از تحقیق لذت می برد عشق از تخلیق لذت می برد

صاحب تحقیق را جلوت عزیز صاحب تخلیق را خلوت عزیز

چشم موسی خواست دیدار وجود این ہمہ از لذت تحقیق بود

لن ترانی نکتہ با دار و دقیق اندکے گم شود ریں کسیر عمیق

ہر کجا بے پروہ آثار حیات چشمہ زارش در ہمیسہ کائنات

در نگر ہنگامہ آفاق را ز حمت جلوت مدہ خلاق را

حفظ ہر نقش آفریں از خلوت است

خاتمہ اور انگیں از خلوت است

۲- حکومت الهی

بنده حق بے نیاز از هر مقام	نہ غلام اور نہ اوکس لغلام
بنده حق مرد آزاد است و بس	ملک آئینش خدا داد است و بس
رسم و راه و دین و آئینش ز حق	زشت و خوب و تلخ و نوشینش ز حق
عقل خود بی غافل از بهبود غیر	سود خود بی سنده بنید سود غیر
و حی حق بیستده سود هم	در نگاهش سود و بهبود هم
عادل اندر صلح و هم اندر صفت	وصل و فصلش لایراعی لایخاف
غیر حق چون ناهی و آمر شود	زور و بر ناتوان تا بهر شود

زیر گردون آمری از قاهری است

آمری از ما سو الله کافری است

قاهر آمر که باشد پنجمه کار از قوانین گرد خود بند و صا

جڑہ شاہیں تیز چنگ و زود گیر! صعوہ را در کار ہا گیر و مشیر

قاہری را شرع و دستوے دہد بے بصیرت سرمہ با کورے دہد

حاصل آئین و دستور ملوک؟

وہ خدایاں فریہ و دہقان چودک!

وے بردستور چہرہ فرنگ مردہ تر شد مردہ از صور فرنگ!

حقہ بازاں چوں سپہر گرد گرد از احم بر تختہ خود چیدہ زبدا

شاطراں ایں گنج و راں رنج یر ہر زماں اندر کمین یک و گر

فاش باید گفت ستر دہراں مامتا و این ہمہ سودا گراں!

دیدہ ہا بے غم ز حسرتیم و ز ما دراں را بار دوش آمد سپر

وے بر قوے کہ از بیم شمس می برد غم را ز اندام شجر ہا

تا نیا روز تمہ از تار شمس و می کشد نازادہ را اندر وجود!

گر چہ ہا و شہوہ ہاے رنگ رنگ من یجز خیرت نیگرم از فرنگ!

اے یہ تقلیدش اسیر آزاد شو
 دامن تر آں گبیہ آزاد شو!
 ۳۔ ارض ملک خداست

سرگذشت آدم اندر شرق و غرب	بہر خاکِ فتنہ ہائے عرب و عرب
یک عروس و شوہر او ماہمہ	آں فسونگر بے ہمہ ہم باہمہ
عشوہ ہائے او ہمہ مکرو فن است	نے ازان تو نہ ازان من است!
در نسا زد با تو این سنگ و حجر	ایں ز اسبابِ حضر تو در سفر!
اختلاطِ خفتہ و بیدارِ چیت؟	ثابتے را کار باستیارِ چیت؟
حق زمین راجع متاعِ مانگفت	ایں متاع بے یہا مفت است
دہ خدایا بکتہ از من پذیر	رزق و گور ازوے بگیر اورا بگیر
صحتش تاکے تو بود و او نبود	تو وجود و او نمود بے وجود
تو عیبی طائفِ انساک شو	بال و پر بکشا و پاک از خاک شو

باطن الارض لله ظاہر است

ہر کہ این ظاہر نہ ببیند کافر است

من گویم در گذر از کاخ و کوے	دولت تست این جهان رنگ و بوی
دانه دانه گوہر از خاکش بگیر	صید چوں شایں ز افلاکشن بگیر
تیشہ خود را بہ سارشن بزن	نورے از خود گیر و بر ناکشن بن
از طریق آذری بیگانه باش	بر مراد خود و جهان تو تراش!
دل برنگ و بوی و کاخ و کوہ	دل حریم اوست جز با او مدہ!
مردن بے برگ و بے گور و کفن؟	گم شدن در نقشہ و فرزند وزن!
ہر کہ حرفے لا الہ از بر کند	عالے را گم بخویش اندر کند

فقر جوع و رقص و عریانی کجاست

فقر سلطانی است ہسانی کجاست

۴- حکمت خیر کثیر است

گفت حکمت را خدا خیر کثیر	هر کجا این خیر را بینی بگیر
علم حرف و صوت را شهیر دهد	پاکی گوهر به نا گوهر دهد
علم را بروج افلاک استاره	تا ز چشم مهر بر کند و نگه
نسخه او نسخه تفسیر کل	بسته تدبیر او تقدیر کل
دشت را گوید حباب ده دهد	بحر را گوید سرب ده دهد
چشم او بر واردات کائنات	تا به بیند محکات کائنات
دل اگر بند به حق پیغمبری است	وز حق بیگانه گردد کافری است
علم را به سوز دل خوانی شتر است	نور او تاریکی بحر و بر است
عالمی از غازه او کور و کبود	فرو دیش برگ ریز مهت و بود
بحر و دشت دو کوه سار و باغ و راغ	از بیم طیساره او داغ و داغ

سینه افرونگ را ناله از دست	لذت شبنون و یلغای از دست
سیر و اثر و نه دهر ایام را	می برد سرمایہ اقوام را!
قوتش ابلیس رایا کس شود	تور نار از صحبت ناله شود
کشتن ابلیس کاره مشکل است	زانکه او گم اندر اعماق دل است!
خوشر آں باشد سلاش کنی	کشته شمشیر و آتش کنی
از جلال بے حواله الاماں	از فراق بے وصاله الاماں!
علم بے عشق است از طاغوتیاں	علم با عشق است از لاهوتیاں!
بے محبت علم و حکمت مرده	عقل تیرے بر بدن ناخورده

گور را پسینده از دیدار کن

بولهب را جسد بر کتار کن!

زنده رود

محکاتش و انمودی از کتاب هست آن عالم هنوز اندر حجاب!

پرده را از چہرہ نکشاید چہرا
از خمیر مابروں ناید چہرا
پیش مایک عالم فرسودہ است
ملیت اندر خاکِ او آسودہ است
رفت سوزِ سینہ تا تار و کرد
یا مسلمان مروت راں برود

سعید سلیم پاشا

دین حق از کافری رسوا تر است
زانکہ ملا موہن کافر گراست
شبیم مادر نگاہ مایم است
از نگاہ او یحیم ما شبیم است
از شکر فیہائے آں قرآن فروش
دیدہ ام روح الایں را در خوش
زانسوئے گردوں دلش بیگانہ
نزد او ام الکتاب افسانہ
بے نصیب از حکمت دین نبی
آسمانش تیرہ از بے کو کبی
کم نگاہ و کور ذوق و ہرزہ گرد
ملت از قال و اقوالش فرو فرو
مکتب و ملا و اسرار کتاب
کور مادر زاد و نور آفتاب

دینِ کافر نہ کر دے تیرا جہاد
دینِ مٹانی سبیل اللہ فساد!

مرد حق جانِ جہانِ چار سوے	آن بخلوت رفتہ را از من گوے
اے ز افکار تو مومن را حیات	از نفسہائے تو ملت را ثبات
حفظِ قرآنِ عظیم آئینِ تست	حرفِ حق را فاش گفتن دینِ تست
تو کلیمی چہند باشی سرنگوں	دستِ خویش از آستینِ آور برون
سرگذشتِ ملتِ بیضابگے	باغزال از وسعتِ صحرابگوے

فطرت تو مستنیر از مصطفیٰ است

باز گو آخر مقامِ ما کجاست؟

مرد حق از کس نگیرد رنگ و بو	مرد حق از حق پذیرد رنگ و بو
ہر زماں اندرتش جانے دگر	ہر زماں اورا چو حق شانے دگر
رازِ ہا با مردِ مومن باز گوے	شیخِ رمزِ کلِ یومِ باز گوے

کل یوم - تیجِ بآیہ کل یومِ موفی شان

جز عرم منزل ندارد کاروان غیر حق در دل ندارد کاروان

من نمی گویم که راهش دیگر است

کاروان دیگر نگاهش دیگر است!

افغانی

از حدیث مصطفیٰ داری نصیب؟ دین حق اندر جہاں آمد غریب

با تو گویم معنی این حرف بکر غربت دین نیست فقر ابل ذکر

پہر آں مرے کہ صاحب جستجو است غربت دین ندرت آیات اوست

غربت دین ہر زمان نوع دگر نکته را در یاب اگر داری نظر

دل بآیات بس دیکر بہ بند تا بگیری عصر فوراً در کنند!

کس نمی داند ز اسرار کتاب شرقیاں ہم غربیاں در پیچ قلاب

روسیاں نقش نوی انداختند آب و نال بردند و دین در باختند

غریب تبلیغ حدیث الاسلام جاء غریب

حق بہیں حق گوے وغیر از حق مجھے
یک معرفت از من بآں ملت بگوے

پیغام افغانی بابلت روسیہ

منزل و مقصود قرآن دیگر است	رسم و آئین مسلمان دیگر است
درد دل او آتش سوزندہ نیست	مصطفیٰ در سینہ او زندہ نیست!
بنده مومن ز قرآن بر نخورد	در ایام او نمے دیدم نہ درد
خویشم قیصر و کسری شکست	خود بہر تخت ملوکیت نشست!
تا نہال سلطنت قوت گرفت	دین او نقش از ملوکیت گرفت

از ملوکیت نگہ گرد دگر

عقل و ہوش و رسم ورہ گرد دگر!

تو کہ طبع و بکرے انداختی دل زدستور کہن پر دختی

ہمچو ما اسلامیساں اندر ہیل	قیصریت را شکستی استخوان
تا بر افروزی چراغی در ضمیر	عبرتے از سر گذشت ما بگیر
پائے خود محکم گذار اندر نبرد	گرد این لات و ہیل دیگر مگرد
تلتے می خواهد این دنیاے پیر	آنکہ باشد ہم بشیر و ہم نذیر
باز می آئی سوے اقوام شرق	بستہ ایام تو با ایام شرق
تو بجاں افگندہ سوز و گر	در ضمیر تو شب و روزے دگر
کہنہ شد افرونگ را آئین دیں	سوے آں دیر کہن دیگر مبین
کردم کار خداوندان تمام	بگذر از لا جانب الا حرام
در گذر از لا اگر جویندہ	تارہ اثبات گیری زندہ

اے کہ می خواہی نظام عالمے

جستہ اور اساس محکمے؟

داستان کہنہ شستی باب باب فکر را روشن کن از اتم الکتاب

باسیہ فاماں یدِ بیضا کہ داد؟ مژدہ لا قیصر و کسریٰ کہ داد؟
 درگذر از جلوہ ہائے رنگ رنگ خویش را در یاب از ترکِ فرنگ!
 گر ز مکرِ غریباں باشی خمیر رو بہی بگذار و شیری پیشہ گیر
 چیتِ رو باہی تلاش ساز و برگ شیر مولا جوید آزادی و مرگ،
 جز بقرآنِ ضنیٰ رو باہی است فقر قرآن اصلِ شائستہای است
 فقر قرآن اختلاطِ ذکر و فکر فکر را کامل ندیدم جز بندِ کر
 ذکر؟ ذوق و شوق را دادنِ ادب کارِ جان است این نہ کارِ کام و لب
 خیز و ازوے شعلہ ہائے سینہ سوز با مزاج تو نمی سازد ہنوز

اے شہیدِ شاہدِ رعناے فکر

با تو گویم از تجلی ہائے فکر

چیت قرآن؟ خواجہ راہِ پیامِ مرگ دستگیرِ بندہ بے ساد و برگ!
 بیچِ خیر از مردکِ زرکشِ مجو لَنْ تَسْأَلُوا الْبَرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا

از ربا آخر چه می زاید؟ فتن! کس نداند لذت تضرع حسن!
 از ربا جاں تیره دل چون خشت و سنگ آدمی درنده بے دندان و چنگ!
 رزق خود را از زیریں بدون روست این متاع بنده و ملک خداست
 بنده مومن این حق مالک است غیر حق هر شے که بینی مالک است
 رایت حق از ملوک آمدنگوں قریه ها از دخل شان خوار و زبون
 آب و نان ماست از یک مائده
 دوده آدم "کنفس" واحده

نقش قرآن تا دریں عالم نشست نقش شاه کاین و پاپا شکست
 فاش گویم آنچه در دل مضمر است این کتاب نیست چیز دیگر است!
 چوں بجاں در رفت جان دیگر شود جاں چو دیگر شد جهاں دیگر شود

مالک تلج بایه شریفه کل شی حالک الا وجهه
 قریه ها از دخل الخ تلج بایه شریفه ان الملوك اذا دخلوا الخ
 کنفس واحده تلج بایه شریفه ما خلقکم ولا ربکم الا

مثل حق پہنان وہم پیدا است این زندہ و پائیدہ و گویا ست این
 اندر و تقدیر ہائے شرق و غرب سرعت اندیشہ پیدا کن چو برق
 باسماں گفت چاں بر کف بنہ ہرچہ از حاجت فزوں داری بدہ
 آفریدی شرع و آئینے دگر اندکے بانور قرآنش نگر
 از ہم وزیر حیات آگہ شوی
 ہم ز تقدیر حیات آگہ شوی

محفل مابے و بے ساقی است ساز قرآن را نواں باقی است
 زخمہ مابے اثر افتد اگر آسماں دارد ہزاراں زخمہ ور
 ذکر حق از امتاں آمد غنی از زمان و از مکاں آمد غنی!
 ذکر حق از ذکر ہر ذاکر جدا است احتیاج روم و شام اور اکجا است
 حق اگر از پیش ما برداروش پیش تو مے دیگرے بگذاروش
 از سماں دیدہ ام تقلید وطن ہر زماں جیائے بلرزو در بدن!

ہرچہ از حاجت الخ تلج بایہ شریفہ و یتاؤنک ما ذالینفقون۔ الخ

ترسم از روزے کہ محروم کنند
آتشِ خود بر دلِ دیگر زنند!

پیر رومی بہ زندہ رودی گوید کہ شعرے بیار

پیر رومی آں سراپا جذب و درد	این سخنِ دائم کہ با جانش چہ کرد
از دروں آہے جگر دوزے کشید	اشک اور نگیں تر از خونِ شہید
آنکہ تیرش جز دلِ مرداں نسفت	سوئے افغانی نگاہے کرد و گفت
دلِ بخونِ مثلِ شفق باید زدن	وست و رقر اکِ حقِ باید زدن
جاں ز امید است چوں حجے رول	ترکِ امید است مرگِ جاوداں
باز درمن دید و گفت اے زندہ رود	باد و بیتے آتشِ افکن در وجود
ناقہ ماخستہ و محلِ گراں	تلخ تر باید نواے سارباں!
استحانِ پاکِ مرداں از بلاست	تشنگاںِ راتشہ تر کردنِ رواست

درگذر مثل کلیم از رود نیل سے آتش گم زن مثل غلیل!

نغمہ مردے کہ دارد بوی دوست

مٹتے رامی برد تا کوئے دوست!

غزل زندہ رود

ایں گل ولالہ تو گوئی کہ مقیم اندہمہ	راہ پیمای صفت موج نسیم اندہمہ
معنی تازہ کہ جو نیم و نیابیم کجاست	مسجد و مکتب و می خانہ عقیم اندہمہ
حرفے از خوشی تن آموز و در آن حرف لبو	کہ دریں خانقہ بے سوز کلیم اندہمہ
از صفا کوشی ایں تکیہ نشیناں کم گوئے	موسے ز ولیدہ و ناشستہ کلیم اندہمہ
چہ حرہا کہ درون حرے ساختہ اند	اہل توحید یک اندیش و دو نیم اندہمہ

مشکل ایں نیست کہ بزم از سر منگامہ گشت

مشکل ایں است کہ بے نقل و ندیم اندہمہ

فلاکِ زیہرہ

فلک زہرہ

از فضاے تو جو چندیں حجاب !	در میان ما و نور آفتاب
جلوہ ہائے آتش را پختند	پیش ما صد پردہ را آویختند
سازگار آید بشاخ و برگ و بر	تا ز کم سوزی شود دل سوز تر
آبجو از رقص او سیلاب گوں	از تب او در عس و وق لاله خوں
سے بے سوئی گریز و جان پاک	ہم چناں از خاک خیزد جان پاک
جز تب و تالے ندارد ساز و برگ	در رہ او مرگ و حشر و حشر و مرگ
غوطہ پیم خوردہ باز آید بروں	در فضاے صد سپہر نیلگون
چوں ذبیح اللہ در تسلیم خویش !	خود حریم خویش و ابراہیم خویش

پیش او نہ آسمان نہ خیر است ضربتِ او از مقامِ حیدر است
 این ستیز و مبدم پاکش کند محکم و سیار و چالاکش کند
 می کند پرواز در پہنایِ نور غلبش گیرندہ جبریل و حور

تا ز ما زاغ البصر گیر نصیب

بر مقامِ عبد کاکر و رقیب

از مقامِ خود نیسدا غم کجاست این قدر و انغم که از یاراں جد است
 اندرونم جنگ بے خیل و سپہ بیند آں کو ہم چو من دارد نگہ
 بے خرم رواں ز زرم کفر و دیں جان من تنها چو دین العابدین
 از مقامِ و راه کس آگاہ نیست جز نوائے من چراغِ راه نیست
 غرق دریا طفلک و برنا و پیر جاں با صل برودہ یک مرد فقیر
 بر کشیدم پردہ ہائے این و ثاق ترسم از وصل و ہنالم از فراق

مَازَاغ البَصْرِ تلج بایہ شریفہ مَازَاغ البَصْرِ و ما طغی

وصل اگر پایانِ شوق است الحذر اے خنک آہ و فغانِ بے اثر!
 راہِ رواں جادہ کم گیر و سراغ گر بجانش سازگار آید فراغ
 آل دے دارم کہ از ذوقِ نظر ہر زمانِ خواہد جاتے تازہ تر!
 رومی از احوالِ جانِ من خمیر گفت "می خواہی دگر عالم؟ بگیر!
 عشق شاطر مابدش ہرہ ایم پیش بنگر در سوادِ زہرہ ایم
 عالے از آب و خاک اوراقوام چوں حرم اندر غلابِ مشکِ قوام
 بانگاہِ پردہ سوز و پردہ در از درونِ یخ و ماہِ رخ او گذر
 اندر و بینی خدایانِ کہن می شناسم من ہمہ راتنِ بتن

لعل و مروج و یعوق و نسر و فسر

رمِ خن و لات و منات و عسر و غسر

برقیسمِ خویش می آرد دلیل

از مزاجِ این زمانِ بے خلیل

مجلس خدایان اقوام قدیم

آں ہوائے تند و آں شبکوں سما	برق اندر طلعتش گم کردہ تاب
قلزمے اندر ہوا آویختہ	چاک دامان و گہر کم ریختہ
ساحل ناپید و موجش گرم نیز	گرم خیمہ و با ہوا ہما کم ستیز
رومی و من اندر آں دریائے قیر	چوں خیال اندر شبتان ضمیر
اوسفر ہا دیدہ و من فوسفر	درو و چشم ناصبور آمد قطر
ہر زمان گفتم نگاہم نارست	آں دگر عالم بنی بسیم کجاست
تا نشان کو ہمار آمد پدید	جو ہمار و مرغزار آمد پدید
کوہ و صحرا صد بہار اندر کنار	شکار آمد نسیم از کوہ سار
نغمہ ہائے طائران ہم نفس	چشمہ زار و سبزہ ہائے نیم رس

تن ز فیض آں ہو پایستہ تر	جان پاک اندر بدن بستہ تر
از سر کہ پارہ کر دم نظر	خرم آں کوہ و کمر آں دشت و در
وادی خوش بے نشیب بے فراز	آب خضر آرد بخاک اونیاں
اندریں وادی خدایان کہن	آں خداے مصر و این رب الہین
آں زار باب عرب این از عراق	این الہ الوصل و آں رب الفراق
این ز نسل مہر و داماد قمر	آں بہ زوج مشتری دار و نظر
آں یکے در دست او تیغ دو در	واں و گدھ چیدہ ماے در گلو
ہر یکے تر سندہ از ذکر جمیل	ہر یکے آزرده از ضرب خلیل
گفت مردوخ "آدم از یزدان گنجیت	از کلیسا و حرم نالای گنجیت
تا بفراید باور اک و نظر	سوے عہد رفتہ باز آید نگرا
می برد دست ز آثار کہن	از تنخی ہاے ما دار و سخن
روزگار افانہ دیگر کشاد	می وز دواں خاکداں باد و مراد

بعل از فرطِ طرب خوش می سرو
بر خدایاں رازِ ہائے ماکشود!

نغمہ بعل

آدم این نیلی تنق را بر درید آنسوے گردوں خدایے رانید
در دلِ آدم مجبزن افکارِ حسیت ہمچو موجِ این سرکشید و آں رسید
جانش از محسوس می گیر و تدرار بوکہ عہدِ رفتہ باز آید پدید
زندہ یادِ انسِ تنگیِ مشرق شناس آنکہ مارا از لحدِ بیرون کشید
اے خدایاں کہنِ وقت است وقت!

وزنگرِ آں حلقہ وحدت شکست آلِ ابراہیم بے فوقِ الت
بہشتش پاشیدہ جاشِ یزیریز آنکہ بود از بادۂ جبریلِ مست
مردِ مخرافہ در بندِ جہات باوطنِ پیوستہ از یزدانِ گست

خون او سرد از شکوہ ویریاں لاجرم پیرِ حرم ز نارِ سبت!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

درِ جہاں باز آمد ایامِ طرب دیں نہ میت خورده از ملکِ نسب!
از چراغِ مصطفیٰ اندیشہ چیست؟ زانکہ اور اپنی زندِ صد بولہب!
گرچہ می آید صدائے لا الہ آنچه از دلِ رفت کے ماند لب!
اہرمن را زندہ کرد افسونِ غرب روزِ یزداں زرد و روزِ بیم شب!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

بندِ دیں از گردشِ باید کشود بندۂ مابندۂ آزاد بُوَد
تا صلوات اور اگر آید ہمے رکعتے خواہیم و آں ہم بے سجد
جذبہ ہا از نفسِ می گردیند پس چہ لذت در نمازِ بے سرود!
از خداوندے کہ غیب اور اترد خوشتر آں دیوے کہ آید در شہود!
اے خدایانِ کہن وقت است وقت!

فروفتن بدریائے زہرہ و

ویدن ارواح فرعون و کشتنرا

پیرِ روم آں صاحبِ ذکرِ جمیل، ضرب اور اسطوتِ ضربِ خلیل
ایں غزل در عالمِ مستی سرود ہر خداے کہنہ آمد در سجدہ

غزل

”باز بر رفتہ و آئینہ نظر باید کرد
عشق بر ناقہ ایام کشد محلِ خویش
الہ بخینہ کہ اندیشہ و گر باید کرد
ماشتی؟ را حلا از شام و سحر باید کرد
از خوش و ناخوش اوقطع نظر باید کرد
پیر ما گفت جہان بر روشے محکم نیست
پس نخست ز سر خویش گذر باید کرد
تو اگر ترک چہاں کردہ سب وادیا

گفتش در دل من لات و منات است

گفتایں بتکده راز و زبر باید کرد

باز با من گفت "برخیز لے پسر	جز بدامانم میسا ویز لے پسر
آں کہتاں آں جبال بے کلیم	آنکہ از برف است چوں انبارِ سیم!
در پسِ اوقلیم الماس گوں	آشکارا تر در و نش از بروں!
نے ہوج و نے بسیل اور خلل	در مزاج او سکون لم یزل
ایں مقام سرکشان زورست	منکران غائب و حاضر پرست!
آں یکے از شرق و آں دیگر زغرب	ہر دو بامردان حق در عرب و ضرب!
آں یکے برگردنش چو بکلیم	واں دگر از تیغ درویشے دونیم!
ہر دو فرعون این صغیفہ آں کبیر	ہر دو در آغوشش در یاتشہ میر!
ہر کے بالحنی مرگ آشناست	مرگ جباراں ز آیات خداست!
در پے من پابنہ از کس ترس	دست در دستم بدہ از کس ترس

سینہ دریا چو موسے بر درم

من ترا اندر ضمیر او برم

بحر بر ماسینہ خود را کشود	یا ہوا بود و چو آبے وانمود
قراویک دادی بے رنگ و بو	وادی تاریکی او تو بتو
پیر رومی سورۃ طہ سرود	زیر دریا ماہتاب آمد سرود
کوہ ہائے شستہ و عریان و سرود	اندر ایں سرگشتہ و حیراں و سرود
سوی رومی یک نظر نگر بستند	باز سوی یک دگر نگر بستند
گفت فرعون ایں سحر! ایں جئے نورا	از کجا ایں صبح و ایں نور و ظہور؟

رُومی

ہرچہ پنهان است از و پیدا است

اہل ایں نور از یدِ بیخیا است!

فرعون

آہ نقد عقل و دین در بستم دیدم و این نور را نشناختم !
 اے جہاں داراں سوئے من بگریہ اے زیاں کاراں سوئے من بگریہ !
 وائے قومی از ہوس گردیدہ کور می برد لعل و گہر از خاک گور !
 پیکرے کو در عجائب خانہ است بر لب خاموشی او افسانہ است !
 از ملوکیت خبر ہامی دہد کوہ چشماں را نظر ہامی دہد !
 چیت تقدیر ملوکیت ہ شقاق محکم حین ز تندہیر نفاق !
 از یاد آموزی ز بول تقدیر ملک باطل و آشفستہ تر تندہیر ملک !

باز اگر بسیم کلیم اللہ را
 خواہم از دے یک دل آگاہ را

رُوی

حاکمی بے نور جان خام است خام	بے ید بیضا ملوکیست حرام
حاکمی از ضعف مملو ماں قوی است	بخش از حرمان محروماں قوی است
تاج از باج است و از تسلیم باج	مرد اگر سنگ است می گردد وز باج
فوج و زندان سلسل رہنری است	اوست حاکم کز چنیں ساماں غنی است

ذوالخِطوم

مقصود قوم فرنگ آمد لبند	از پئے لعل و گہر گورے نکند
سرگذشت مصر و فرعون و کلیم	می توان دیدن ز آثار قدیم
علم و حکمت کشف اسرار است و بس	حکمت بے جستجو خوار است و بس

فرعون

قبر مارا علم و حکمت بر کشود
لیکن اندر تربت ہمدی چہ بود؟

نمودار شدن در ویش سودانی

برق بے تابانہ رخسید اندر آب	موہبا بالید و غلطید اندر آب
یوئے خوش از گلشن جنت رسید	روح آں در ویش مصر آمد پدید
در صدف از سوز او گوہر گدخت	سنگ اندر سینہ کشنر گدخت
گفت "اے کشنر اگر داری نظر	انتقام خاک در ویش نشہ نگو!
آسماں خاک ترا گورے نداد	مرقدے جز دریم شورے نداد
باز حرف اندر گلوے او شکست	از لیش آہے جگر تابے گست

گفت اے روح عرب بیدار شو
چوں نیاگاں خالق اعصار شو!
اے فواد اے فیصل اے ابن سعود
تا کجا بر خویش پیمین چو دود!
زنده کن در سینہ آں سوزے کہ رفت
در جہاں باز آو آں روزے کہ رفت!
خاک بطحا خالدے دیگر بڑاے
نغمہ توحید را دیگر سراے
اے نخیل دشت تو بالندہ تر
بر خیزد از توفار و قے دگر؟
اے جہان مومن ان شک فام
از تومی آید مرا بوسے دوام!
زندگانی تا کجا بے فوق سیر
تا کجا تقدیر تو در دست غیر!
بر مقام خود نیائی تا بکے
استخوانم دریے نالہ چو نے!

از پلا تری؟ حدیث مصطفیٰ است

مرد را روز بار و روز صفاست

سارباں یاراں یہ شرب مایہ نجد
آں حدی کو ناقہ را آرد یہ وجد!
ابر بارید از زمیں ہاسیرہ است
می شود شاید کہ پائے ناقہ است!

جانم از درد جدائی در نفیر آں ہے کو سبزہ کم دارد و بگیر!
 ناقہ مست سبزہ و منبت دست اویدست تست و منبت دست!
 آب را کر وند بر صحرای سبیل بر جیل با شسته اوراقِ نخیل!
 آں دو آہود در قفای یک دگر از قزاق تل و نو آید بنگر!
 یک دم آب از چشمِ صحرانورد باز سوائے راہ پیمای بنگرد!
 ریگ دشت از نمِ مالِ پر نیل جاوہ بر اشتر نمی آید گراں
 حلقہ حلقہ چوں پر تپہ غم ترسم از باران کہ دوریم از مقام!

سارباں یارباں بہ شرب ما بخند

آں حدی کو ناقہ را آورد بہ وجد!

فلک‌سیرخ

اہلِ مرغ

چشم را ایک لحظہ بستم اندر آب اندکے از خود گستم اندر آب !
 رخت بر دم زی جہانے دیگرے بازمان و بامکان دیگرے !
 آفتاب مابا فاقش رسید روز و شب را نوع دیگر آفرید !
 تن نہ رسم و راہ جاں بیگانہ لیت در زمان و از زمان بیگانہ لیت !
 جانِ ماساز و بہر روزے کہ ہست وقتِ او خرم بہر روزے کہ ہست !
 می نگرد و کہنہ از پر وازِ روز روز ہا از نورِ او عالم فرود !

روز و شب را گردشِ پیہم از دست

سیر او کن زانکہ ہر عالم از دست

مرغزائے بار صد گاہ بلند دورینِ او ثریا در مکتد !

خلوت نہ گنبدِ خضر است این	یا سوادِ خاکدانِ ماست این؟
گاہ جستم و سست او را کراں	گاہ دیدم در فضاے آسمان!
پیرِ روم آں مرشدِ اہلِ نظر	گفت میخ است این عالمِ نگر!
چوں جہانِ ما طلسمِ رنگ و بوست	صاحبِ شہر و دیار و کاخ و کوست!
ساکنانش چوں فرنگاں و فونوں	در علومِ جان و تن از ما قنوں!
برزماں و برماں قاہر تر اند	ز آنکہ در علمِ قضا ماہر تر اند
بر وجودش آں چناں چپہ اند	ہر خم و پیچ، فضا را دیدہ اند
خاکیاں را دل بہ بندِ آب و گل	اندریں عالمِ بدن در بندِ دل!
چوں دے در آب و گل منزل کنند	ہر چہ می خواہد آب و گل کنند
مستی و ذوق و سرور از حکمِ جاں	جسم را خیبِ حضور از حکمِ جاں!
در جہانِ ما دو تا آمد و جود	جان و تن آں بے نمود آں بانمود!
خاکیاں را جان و تن مرغ و قفس	فکرِ مرغی یک اندیش است پس!

چوں کسے رامی رسد روزِ فراق چست ترمی گرد از سوزِ فراق !
 یک روز سے پیشتر از آن مرگ می کند پیش کساں اعلانِ مرگ !
 جانِ شاں پرورده اندام نیست لاجرم خو کرده اندام نیست !
 تن بخویش اندر کشیدن مردن است از جہاں در خود رسیدن مردن است !
 برتر از فکر تو آمد این سخن زان کہ جان تست محکوم بدن !

رخت این بیا یک دو دم باید کشاد
 این چنین فرصت خدا کس را نداد !

برآمدن انجم شناسِ میرخی از رصد گاہ

پیر مرے ریش او مانندِ یرف ساہا در علم و حکمت کردہ صرف
 تیز بین مانند دانا یانِ غرب کسوتش چوں پیر ترسیانِ غرب
 دیر سال وقتش بالا چو سرو طلعتش تابندہ چوں ترکانِ مرد

آشناے رسم و راہ ہر طریق	آشکار از چشم او فکرِ عمیق
آدمی را دید و چون گل برنگفت	در زبان طوسی و خیتام گفت
”پیکر گل آں اسیر چند و چوں	از مقام تحت و فوق آمد برون!
خاک را پرواز بے طیارہ داد	ثابتان را جوہرِ سیارہ داد!
نطق و اوراکش رواں چو آبجو	محو حیرت بودم از گفتار او
ایں ہمہ خواب است یا افسونگری	بر لبِ مریخیان حرفِ دری!
گفت ”بود اندر زمانِ مصطفیٰ	مرے از مریخیان باصفا
بر جہاں چشمِ جہاں میں را کشاد	دل بے سیرِ خطۂ آدم نہاد
پر کشود اندر فضا ہائے وجود	تا بصرِ اے حجاز آمد فرود
آنچہ دید از مشرق و مغرب نوشت	نقشِ اوز رنگیں ترا از باغِ بہشت!
بودہ ام من ہم بایران و فرنگ	گشتہ ام در ملکِ نیل و رودِ گنگ
دیدہ ام امریک و ہم ژاپون و چین	بہرِ تحقیقِ فلزاتِ زمین

از شب و روز زمین دارم خبر کرده ام اندر برو بحر شمس سفر
 پیش ماہنگامہ ہائے آدم است
 گرچہ اوزکار مانا محرم است

رُومی

من ز افلاکم رستیت برینجاک
 مرغی پر و او نیش زندہ رود
 مرغش و ناخوردہ از رگہائے تاک
 مستی او از تماشاے وجود
 ما کہ در شہر شمس افتادہ ایم
 در تلاش جلوہ ہائے نوبت
 در جہاں و از جہاں آزادہ ایم
 یک زمان مارا رفیقِ راہ شو

حکیم میرنجی

این نواح مرغدینِ بر خیم است
 بر خیا نام ابو آلباے ماست

فرز مرزاں آہر کردارِ زشت	رفت پیش برنیا اندر بہشت
گفت "تو ایں جا چیاں آسودہ؟	عمر با محکوم یزداں بودہ!
از مقام تو نکوتر عالمے است	پیش او جنت بہار یکدمے است
آں جہاں از ہر جہاں بالاتر است	آں جہاں از لامکاں بالاتر است
نیست یزداں را از اں عالم خیر	من ندیدم عالمے آزاد تر!
نے خدائے در نظام او خیل	نے کتاب و نے رسول و جبریل!
نے طوائف نے سجودے اندر	نے دعائے نے درودے اندر!
برخیا گفت "اے فصول پر داز خیز	نقش خود را اندراں عالم بریز"
تا ابوالآبا فریب او نخورد	حق جہانے دیگرے با ماسپر

اندریں ملک خدا دادے گذر

مرغدین و رسم و آئینش نگر!

گردش در شہر غدین

مرغین و آل عمارات بلند من چه گویم ز اں مقام ارجبند
 ساکنانش در سخن شیریں چو نوش خوب رفتے و نرم نخے و سادہ پیش
 فکر شاں بے درد و سوزِ اکتساب راز دینِ کیمیاے آفتاب
 ہر کہ خواہد سیم و زر گیرد ز نور چوں نمک گیریم ما از آبِ شور
 خدمت آمد مقصدِ علم و ہنر کار ہا را کس نمی سنجد بزر
 کس ز دینار و درم آگاہ نیست ایں بتاں را در حرہا راہ نیست
 بر طبیعت دیوِ ماشینِ پیرہ نیست آسمانہا از دغا ہناتیرہ نیست
 سخت کش و ہتاقِ چرخش روشن است از نہابِ وہِ خدایاں ایں است
 کشت و کارش بے نزاع آبجوست حاصلش بے شرکتِ غیرے ازوست

اندر اں عالم نہ لشکر نے قشوں نے کے روزی خورد از کشت و خوں !
 نے قلم در مرغیں گیر دست و غ از فن تحریر و تشبیر و روغ !
 نے ببا زاراں بے کاراں خوش نے صدا ہائے گدایاں درد گوش !

حکیم مرنخی

کس دریں جا سائل و محروم نیست
 عید و مولا حاکم و محکوم نیست

زندہ رود

سائل و محروم تقدیر حق است حاکم و محکوم تقدیر حق است
 جز خدا کس خالق تقدیر نیست چارہ تقدیر از تدبیر نیست !

حکیم میرنی

گر زیک تقدیر خوں گرد و جگر خواه از حق حکم تقدیر دگر
 تو اگر تقدیر تو خواهی رواست زانکہ تقدیرات حق لاینهاست
 ارضیاں تقدیر خودی درختند بخت تقدیر را نشاختند
 رمز بارکش بحر فے مضمر است تو اگر دیگر شوی او دیگر است
 خاک شوند رہو اسازد ترا سنگ شو بر شیشه اندازد ترا
 شبی؟ افتندگی تقدیر تست قلمی؟ پایستدگی تقدیر تست
 ہر زبان سازی ہماں لات متا از ہماں جوئی ثبات لے بے ثبات
 تا بخود نام حقن بیان تست عالم انکار تو زندان تست
 رنج بے گنج است تقدیر این چنین گنج بے رنج است تقدیر این چنین
 اصل دین این است اگر لے بے خیر می شود محتاج از محتاج ترا

وائے آن دینے کہ خواب آرد ترا باز در خواب گراں دارد ترا !

سحر و افسون است یا دین است این ؟

حَبّ افیون است یا دین است این ؟

می شناسی طبع و ذراک از کجاست ؟ حوے اندر بنگه خاک از کجاست ؟

قوت فکر حکیمان از کجاست ؟ طاقت ذکر کلیمان از کجاست ؟

این دل این واردات اوز کیست ؟ این فنون و معجزات اوز کیست ؟

گرمی گفتار داری ؟ از تو نیست شعله کردار داری ؟ از تو نیست

این همه فیض از بهار فطرت است فطرت از پرورگار فطرت است !

زندگانی چیست ؟ کان گوهر است تو اینی صاحب اود یگر است !

طبع روشن مروتی را آبروست خدمت خلق خدا مقصود اوست !

خدمت از رسم و ربه پیبری است

مزد خدمت خواستن سوداگری است

ہم چناں ایں باد و خاک و ابر و کشت	باغ و راغ و کاغ و کوئے و سنگ و خشت
اے کہ می گوئی مشاع ما و ماست	مزد ناداں ایں ہمہ ملک خداست
ارض حق را ارض خود دانی بگو	چیت شرح آیہ لَا تَفْسِدُوا
ابن آدم دل بابلسی نہ ساد	من ز ابلیسی ندیدم جز فساد
کس امانت را بکار خود بند	اے خوش آں کو ملک حق باقی سپرد
بروہ چیزے کہ از آن تو نیست	داغ از کاے کہ شایان تو نیست!
گر تو باشی صاحب شی، می مزد	در نباشی، خود بگو کے می مزد
ملک یزداں را بیزداں بازده	تا ز کار خویش بکشائی گره
زیر گردوں فقر و مسکینی چراست؟	آپنہ از مولا ست می گوئی زہاست!
بندہ کز آب و گل بیرون نیست	شیشہ خود را ببنگ خود تکیست
اے کہ منزل را نمی دانی زره	قیمت ہر شی ز انداز نگہ!

لَا تَفْسِدُوا - تلخ بآیہ شریفہ لَا تَفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ بَعْدَ إِصْلَاحِهَا -

تا مبع ت کو ہر گوہر است ورنہ سنگ است از پیشترے کمتر است

نوع دیگر ہیں جہاں دیگر شود ^{دہلوی}
 ایں زمین و آسماں دیگر شود

احوالِ دوشیزہ منج کہ دعوائے رسالت مکہ وہ

در گدشتیم از ہزاراں کسے و کماخ	بر کنارِ شہر میدانِ فراخ!
اندر ایں میدانِ بہوم مردوزن	در میاں یک ن قدش چو نارون
چہرہ اش روشن ولے بے نور جاں!	معنی او بر بیان او گراں!
حرف او بے سوز و چشم بے سنے	از سہرور آرزو نا محرمے!
فارغ از جوشِ جوانی سید اش	کو رو صورت ناپذیر آئینہ اش!
بے خبر از عشق و از آئینِ عشق	صعوبہ رد کردہ شاہینِ عشق!
گفت باماں حکیم نکتہ داں	"نہست ایں دوشیزہ از مرغیاں"

سادہ و آزادہ و بے ریب و رنگ فرزندِ زاورا بدزدید از فرنگ
پنختہ در کارِ نبوت ساختش اندریں عالم فرو انداختش!
گفت نازل گشتہ ام از آسماں دعوتِ من دعوتِ آخرِ زماں!
از مقامِ مرد و زن دار و سخن فاش ترمی گوید اسرارِ بدن!

نزدِ ایں آخرِ زماں تقدیرِ زلیست
در زبانِ ارضیاں گویم کہ چیت

تذکیرِ نبیہؐ مریخ

اے زناں! اے ماہِ راں! اے خواہراں!
زلیستن تا کے شالِ دلبراں؟
دلبری اندر جہاں مظلومی است دلبری مظلومی و محرومی است!
درد و گیسو شانہ گردانیم ما مرد را پنچیرِ خود دانیم ما
مردِ صیادی بہ پنچیری کند گرد تو گردو کہ زنجیری کند!

خود گداز یہائے او مکر و فریب درد و داغ و آرزو مکر و فریب!
 گرچہ آں کافر حرم سازد ترا مبتلائے درد و غم سازد ترا
 ہنہر او بودن آزار حیات وصل او زہر و فراق او نبت
 مار پیچاں! از خم و چپش گریز زہر مالش را بخون خود مریز!
 از اموست زرو روئے مادران!

لے خنک آزادی بے شوہراں!

وحی یزداں پے بہ پے آید مرا لذت ایماں بیفنا ید مرا
 آمد آں وقتے کہ از اعجاز فن می توان دیدن جنین اندر بدن!
 حاصلے برداری از کشت حیات ہرچہ خواہی از بنین و از بستا
 گر نباشد بر مراد ما جنیس بے محابا کشتن او عین دیں!
 در پس این عصا ر و گدگر آشکارا گردد اسرار و گدگر
 پرورش گیرد جنیس نوع دگر بے شب ارحام دریا بدسحر!

تا بمیرد آل سراپا اهرمن همچو حیوانات ایام کہن !
 لاله با بے داغ و بادامان پاک بے نیاز از شبنم خیز و خاک !
 خود بخود بیرون قد ابرار زلیت نغمہ بے مضرب بخشد تار زلیت !
 آنچه از نیساں سروریزد میگر اے صدف در زیر دریات شبنمیر
 خیز و با فطرت بیا اندر ستیز تاز پیکار تو حر گرد و کینز !

رستن از ربطِ دو تن تو حید زن

حافظِ خود باش و بر مرداں متن !

رُومی

مذہبِ عصرِ نو آئینے نگر حاصلِ تہذیبِ لا دینے نگر !
 زندگیِ راضع و آئین است عشق اصلِ تہذیبِ است دین است عشق !
 ظاہر او سوزناک و آتشیں باطن او نور ربِّ العالمیں !

از تب و تابِ روش علم و فن از جنونِ ذوفنونش علم و فن!

دینِ نگر و دِ پخته بے آدابِ عشق

دینِ بگیر از صحبتِ آربابِ عشق!

فلکِ مشرقی

ارواحِ جلیدہ علاج و غالب و
 قرۃ العین طاہرہ کہ بہشتی
 نگر ویدند و بگردش جاوداں گمراہیند

من فداے ایں دل دیوانہ	ہر زمان بخشد دگر ویرانہ
چوں بگرم نزلے گوید کہ خیر!	مرد خود رس کسب را داند قفیز
زانکہ آیات خدا لا انتہاست	اے مسافر جادہ را پامایاں کجاست؟
کارِ حکمت دیدن و فرسودن است	کارِ عرفان دیدن و افزودن است!
آں بسجد و رترازوئے ہنر	ایں بسجد و رترازوئے نظر!
آں بدست آورد آب و خاک را	ایں بدست آورد جان پاک را!

آں نگہ را بر تحبلی می زند
 ایں تحبلی را بخود گم می کند!

در تلاش جلوه ہائے پئے پئے	طے کنم افلاک و می نام چوئے!
ایں ہمہ از فیض مرے پاک زاد	آنکہ سوز او بجاں من فتاد!
کاروان ایں دو بیناے وجود	بر کنار مشتری آمد فرود!
آں جہاں آں خاکدانے ناتمام	در طوائف او قمر ہا تیز گام
خالی از می شیشہ تا کش ہنوز	آرزو نارستہ از خاکش ہنوز
نیم شب! از تاب ماہاں نیم روز	نے برودت در ہواے او نہ سوز
من چو سوئے آسماں کردم نظر	کو کبش دیدم بخود نزدیک تر
بیت نظارہ از ہوشم ربود	شد دگر گوں نزد و دور و دیروز و!
پیش خود دیدم سہ رُوح پاکباز	آتش اندر سینہ شاں گیتی گداز!
در پر شاں حلہ ہاے لالہ گوں	چہرہ ہا خشنندہ از سوز دروں!

در تب و تابے زہنگام است از شرابِ نغمہ ہائے خویش مست
گفت روی "ایں قدر از خود مرو از دم آتش نوا یاں زندہ شو!
شوق بے پروا ندیدی نگر! زور این صہبہ اندیدی نگر!
غالب و حلاج و خاقانِ عجم شورہا افگندہ در جانِ حرم!

ایں نوا ہا روح را بخشد ثبات

گرمی او از درون کائنات!

نوائے حلاج

ز خاکِ خویش طلب آتش کہ پیدائیت تجلی دگرے در خورِ تقاضا نیست!
نظرِ خویش چنان بستہ ام کہ جلوہ دوست یہاں گرفت و مرا فرصت تماشا نیست
بلکہ ہم مدہم مصرعِ نیلیری را کے کشتہ نشد از قیدِ مائیت
اگرچہ عقلِ فسوں پیشہ لشکرِ بخت تو دل گرفتہ نباشی کہ عشقِ تنہایت

تورہ شناس ہوز مقام بے خبری چہ نعمت است کہ در بر بڑی سلمیٰ نیست
 ز قید و صیدِ ننگاں حکایتے آور گو کہ زورقِ مار و شناس دریا نیست
 مریدِ بہت آں ہر دم کہ پانگہ زشت بر جادہ کہ در و کوہ و دشت دریا نیست

شریکِ حلقہٗ زندانِ بادہ پیا باش
 حذر ز بہتِ پیرے کہ مردِ غوغا نیست!

نوائے غالب

”بیا کہ قاعدہٗ آسمان بگردانیم قضا بگردشِ ظلِ گراں بگردانیم
 اگر ز شمعہ بود گیر و دار نندیشم و گر ز شاہِ سدِ ارمنیاں بگردانیم
 اگر کلیم شود ہمہ زبان سخن نکنیم و گر خلیل شود ہماں بگردانیم
 بجنابِ بچِ ستانِ شاخاری تہی سبز و رگستان بگردانیم
 بصلحِ بالِ فشانِ صبحگاہی را ز شاخار سوے آشیان بگردانیم

ز حیدریم من و تو ز ما عجیب نبود
گر آفتاب سُوئے خاوراں بگردانیم

نوائے طاہرہ

”گر بتوافتم نظر چہرہ بہ چہرہ رُو برو
شرح دہم غم ترا نکتہ بستکتہ موبہو!
از پئے دیدن رخت میچو صبا فادہ ام
خانہ بخانہ در بدر کو چہ بکو چہ کو بکو!
می رود از فراق تو خون دل از دودید ام
دجلہ بدجلہ یم بہ یم چشمہ بہ چشمہ جو بکو!
ہر ترا دلِ حزیں بافتہ بر قماش جاں
رشتہ بر شستہ نخ بہ نخ تار بہ تار پو بہ پو!

در دل خویش طاهر گشت و ندید جز ترا

صفحه پیغمه لایب لا پرده پرده توبه تو!

سوز ساز عاشقان در دمنند شورهای تازه در جانم فگند
مشکلات کهنه سربسروں زدند باز بر اندیشه ام شبنجوں زدند!
قلزم فکرم سراپا اضطراب ساحش از زور طوفانے خراب!
گفت رومی وقت از کف مده اے کہ می خواہی کشور ہر گرہ!

چند در افکار خود باشی اسیر

ایں قیامت را بروں ریز از ضمیر!

زنده و مشکلات خود در پیش روای بزرگ میگوید

از مقام مومنان دوری چرا؟

یعنی از فردوس مجوری چرا؟

صلح

مرد آزادے که داند خوب زشت	می نگذرد روح او اندر بهشت!
جنتِ تلاّمی و عور و غلام	جنتِ آزادگان سیر و وام!
جنتِ ملاخور و خواب و سرود	جنتِ عاشق تماشاے وجود!
حشرِ ملاشقی قیس و بانگِ صور	عشق شور انگیز خود صبحِ شور!
علمِ بریم و رجا دارد اساس	عاشقان را نے امید نے ہر اس!
علمِ ترساں از جلالِ کائنات	عشق غرق اندر جمالِ کائنات
علم را بر رفته و حاضر نظر	عشق گوید آنچہ می آید نگر!
علمِ پیماں بستہ با آئینِ جبر	چارہ او چیت شیراز جبر و صبر
عشق آزاد و غیور و ناصبور	در تماشاے وجود آمد جبور!
عشق ما از شکوہ با بیگانه است	گر چه او را گریہ مستانه است

این دل مجبور و مجبور نیست ناوک ما از تگاہِ حور نیست!
 آتش ما را بیفتد اید فراق جان ما را سازگار آید فراق!
 بے خلش از یستن ناز یستن باید آتش در تہِ پاز یستن!
 ز یستن این گونه تقدیر خودی است از ہمیں تقدیر تمیسر خودی است!
 ذرہ از شوق بے حد رشکِ تہر گنجد اندر سینہ او نہ سپہر!

شوق چوں بر عالمے شیخوں زند
 آنیاں را جاودانی می کند!

زندہ رود

گردش تقدیر مرگ و زندگی است
 کس نداند گردش تقدیر چیست!

حلاج

ہر کہ از تقدیر دارد ساز و برگ لزد از نیروے او ابلیس و مرگ !
 جبر دین مرد صاحب بہت است جبر مرداں از کمال قوت است !
 پختہ مردے بخت تر گرد و زبیر جبر مرد خام را آغوش قبر !
 جبر خالد عالے بر ہم زند جبر مایخ و بن مابر کند !
 کار مردان است تسلیم و رضا بر ضعیفاں راست ناید این قبا !
 تو کہ دانی از مقام پیر روم می ندانی از کلام پیر روم ؟

”بود گبرے در زمان بایزید“

گفت او را یک مسلمان سید

خوشر آں باشد کہ ایماں آوری

تا بدست آید نجات و سروری

گفت این ایمان اگر هست اے مرید

آنکه دارد شیخ عالم بایزید

(روی)

من مدارم طاقت آن تابیاں

کافروں آمد ز کوششائے جاں

کار ما غیر از امید بیم نیست ہر کے را بہت تسلیم نیست

اے کہ گوئی بودنی این بودا شد کار ہا پاسبان آئیں بودا شد

معنی تقدیر کم فہمیدہ نے خودی رائے خدا را دیدہ

مرد مومن با خدا دارد نیاز با تو ما سازیم تو با ما بساز

عزم او خلاق تقدیر حق است

روز ہمایا تیر او تیر حق است

نزد ۵۱۹۹

کم نگاہان فتنہ ہا انگشتند بندہ حق را بدار آونختند

آشکارا بر تو پنهان وجود باز گو آخر گناه تو چه بود؟

حلاج

بود اندر سینه من بانگِ صور	مُتے دیدم کہ دارد قصدِ گور!
مومنان با خوئے و بوی کافران	لا اله الا گوینان و از خود منکران!
امرتی گفتند نقشِ باطل است	زانکه او وابسته آبِ گل است
من بخود افر و ختمِ نار حیات	مردہ را گفتم ز اسرار حیات!
از خودی طرحِ جهانے ریختند	دلبری با قاهری آمیختند!
ہر کجا پیدا و ناپیدا خودی	بر نمی تابد نگاہِ ما خودی!
نارِ پاشیدہ اندر نورِ اوست	جلوہ ہائے کائنات از طورِ اوست
ہر زمان ہر دلِ دیر کہن	از خودی در پردہ می گوید سخن
ہر کہ از نارِش نصیبِ خود بند	در بہاں از خویشتن بیگانہ مرد

هندو هم ایران ز نورش محرم است آنکه نارش هم شناسد آن کم است!
 من ز نور و نار او دادم خبر بنده محرم! گناه من نگر!
 آنچه من کردم تو هم کردی بترس!
 محشر بر مرده آوردی بترس!

طاہرہ

از گناه بنده صاحب جنوں کائنات تازه آید برون!
 شوق بے حد پرده بار آورد کنگی را از تماشای برد!
 آخر از دار و رسن گیر نصیب برنگردو زنده از کوئے حبیب!
 جوة او بنگراندر شهر و دشت تانہ پنداری کہ از عالم گذشت!
 در ضمیر عصر خود پوشیده است
 اندرین غلوت چساں گنبدہ است؟

زندہ رود

اے تراودند در جستجوے معنی یک شعر خود با من بگوے
 "قمری کف خاکستر و بلبل قفس رنگ
 اے نالہ نشان جگر سوختہ چیست؟

غالب

نالہ کو خیزد از سوز جگر ہر کجا تاثیر او دیدم دگر !
 قمری از تاثیر او واسوختہ بلبل از دے رنگہا اندوختہ !
 اندر و مرگے باغوشش حیات یک نقش اینجا حیات آنجا ملات !
 آنچنان رنگے کہ از رنگی از دست آنچنان رنگے کہ بیرنگی از دست !
 توندانی ایں مقام رنگ و بوست قیمت ہر دل بقدر ہائے وہست !

یا رنگ آیا بہ بیسنگی گذر
تا نشانے گیری از سوز جگر!

زندہ رود

صدہاں پیدا درین نیلی فضا
ہر جہاں را اولیا و انبیاست؟

غالب

نیک سنگ اندرین جو نو و نبود پے پے آید جہاں نہاد وجود!
ہر کجا ہنگامہ عالم بود رحمۃ للعالمین ہم بود!

زندہ رود

فاش تر گو زانکہ فہم نارساست

غالب

ایں سخن را فاش تر گفتن خطاست!

زنده رود

گفتگوئے اہل دل بے حائل است؟

غالب

نکتہ را بر لب رسیدن مشکل است!

زنده رود

تو سراپا آتش از سوز طلب!

بر سخن غالب نیائی اے عجب!

غالب

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست

رحمۃ للعالمین انتہاست !

زندہ رود

من ندیدم چہرہ معنی ہنوز

آتشی داری اگر مارا بسوز !

غالب

اے چمن بینندہ اسرارِ شعر این سخن افروز تراست از تارِ شعر
شاعران بزمِ سخن آراستند این کلیماں بے یار بیضاستند

خلق و تقدیر و ہدایت ابتداست - تلخ بایہ شریفہ خلق فقتل رہنمائی

آنچه تو از من بخوای کافری است کافری کو ماورای شاعری است!

حلاج

ہر کجا بیستی جهان رنگ و بو آنکہ از خاکش بروید آرزو
یا ز نور مصطفیٰ اورا بہاست یا ہنوز اندر تلاش مصطفیٰ است

زندہ رود

از تو پرستم گر چہ پرسیدن خطاست بر آں جو ہر کہ نامش مصطفیٰ است!
آئیے یا جو ہرے اندر وجود آنکہ آید گاہے گاہے در وجود

حلاج

پیش او گیتی جبین فرسودہ است خویش را خود عیدہ فرمودہ است!
عیدہ از فہم تو بالاتر است زانکہ ادہم آدم و ہم جوہر است

آدم است و هم ز آدم اقدم است!	جوهر او نے عرب نے اعجم است
اندر ویرانه ها تعمیر با!	عبده صورت گر تقدیر با
عبده هم شیشه هم سنگ گراں!	عبده هم جانفزا هم جانتاں
ما سر پا انتظار او منتظر!	عبده دیگر عبده چیزے دگر
ما ہمہ رنگیم اوے رنگ و بوست!	عبده دهر است و دهر از عبده است
عبده راج و شام ما کجاست!	عبده با ابتداءے انتہاست
عبده جز سر الا اللہ نیت!	کس ز سر عبده آگاہ نیت
فاش تر خواہی بگو ہو عبده	الا ال تیغ و دم او عبده
عبده راز درون کائنات!	عبده چند و چگون کائنات
تا نہ بینی از مقام ماریت!	مدعا پیدا نگر ددزیں و دوبیت

بگزار از گفت و شنود اے زندہ رود

فرق شوا اندر وجود اے زندہ رود

زندہ رود

کم شناسم عشق را این کار چیست؟
ذوق دیدار است؟ پس دیدار چیست؟

حلّاج

معنی دیدارِ آن آخرِ زمان حکم او بر خویش تن کردن رواں
در جہاں نہی چون سؤل انس و جان تا چو او باشی قبول انس و جان
باز خود را میں ہمیں دیدارِ اوست! نسبتِ او ترے از اسرارِ اوست!

زندہ رود

چیت دیدارِ خدا کے نہ سپر

آنکہ بے حکمش نہ گردد ماہ و مہر؟

حلاج

نقشِ حقِ اولِ بجاں انداختن باز او را در جہاں انداختن !
 نقشِ جانِ تا در جہاں گرد تمام می شود دیدارِ حقِ دیدارِ عام !
 اے خنک مرے کہ از یک ہوئے او نہ فلکِ ارو طوافِ کوئے او !
 وائے درویشے کہ ہوئے آفسید باز لب پر بست دم و رخو کشید
 حکمِ حقِ را در جہاں جاری نکرد نائے از جو خورد و کراہی نکرد
 خانقاہے حبت از خیر رسید راہی و رزیر و سلطانِ ندید !
 نقشِ حقِ داری؟ یہاں کجاست ہم غماںِ تقدیر باتدبیر است

عصر حاضر یا تو می جوید سیر

نقشِ حقِ بر لوحِ این کافہ بریز

زندہ رود

نقش حق را در جهان انداختند
من نمی دانم چنان انداختند

صلح

یا بزورِ دلبری انداختند یا بزورِ قاهری انداختند!
زانکه حق در دلبری پیدا تر است دلبری از قاهری اولی تر است!

زندہ رود

باز گوی صاحبِ امر از شرق
در میان زاهد و عاشق چه شرق؟

حلاج

زاهد اندر عالم دنیا غریب
عاشق اندر عالم عقبه غریب!

زنده رود

معرفت را انتها نابدون است زندگی اندر فنا آسودن است؟

حلاج

مکریاراں از تهی پیمانی است نیستی از معرفت بیگانگی است
ای که جوئی در فنا مقصود را در نمی یابد عدم موجود را!

زنده رود

آنکه خود را بہتر از آدم شمرد در خم و جاش نمی باقی نہ درو
مشت خاک ما بگردوں آشتا آتش آن بے سرو ساماں کجاست؟

صلح

کم بگوزاں خواجہ اہل فداق تشنہ کام و از ازل خویش ایاق!
ما چہول او عار و ب بود و نبود کفر او این راز را بر ما کشود!
از فنادن لذت برخاستن عیش افروندن در دو کاستن!
عاشقی در نار او و اسوختن سوختن بے نار او نا سوختن!
زانکہ او در عشق و خدمت اقدم است آدم از اسرار او نا محرم است!

چاک کن پیر این تقلید را

تا بیا موزی از تو حید را

زنده رود

اے ترا قسیم جاں زیرِ نگیں
یک نفس با ما و گر صحبت گزین

حلج

بامقاصی در نمی سازیم و بس ما سراپا ذوق پروازیم و بس
بہر زمان دیدن تپیدن کارِ راست بے پروا بالے پریدن کارِ راست

نمودار شدن خواجہ الہ فراق ابلیس

صحبت و شناساں یک دم دو دم آں دو دم سر نایہ بود و ہم دم
عشق را شوریدہ ترک و گذشت عقل را صاحب نظر کرد و گذشت
چشم پرستم کہ با خود و ارش از مقام دیدہ و رول آرش

ناگہاں دیدم جہاں تاریک شد از مکان تالامکان تاریک شد
 اندر آن شب شد آمد پدید از درویش پیرمے برہید
 یک قبائے سرمئی اندر برش غرق اندر دو دویچیاں پیکریش

گفت رومی خواجہ اہل عراق!

آں سراپا سوز و آں خویش لایق!

کہنہ کم خندہ اندک سخن چشم او بینندہ جہاں در بدن!
 رند و ملا و حکیم و خرقہ پوش در عمل چوں زاهدان سخت کوش
 فطرتش بیگانہ فوق وصال نہ ہوا ترک جمال لایزال!
 تا گسستن از جمال آساں نبود کار پیش انگند از ترک سجود
 اندکے در وارد است او نگر مشکلات او شباست او نگر!

غرق اندر رزم خیمہ و شہر منور

صد پیمبر دیدہ و کافہ منور!

جامم اندرتن ز سوزِ او پدید	بر لبش آہِ غم آلودے رسید
گفت و چشمِ نیم و ابر من کشود	”در عملِ حسنہ ماکہ بر خور دار بود؟“
آنچنان بر کار ہا چپیدہ ام	فرستِ آدینہ را کم دیدہ ام؟
نہ مرا فرشتہ نے چاکے	وحی من بے منتِ سنجیدہ
نہ حدیث و نہ کتاب آوردہ ام	جان شیریں از فقیہاں بردہ ام
رشتہ دیں چوں فقیہاں کنشت	کعبہ را کردند آخر خشت خشت !
کیش مارا ایں چنین تاسیں نیست	فرقہ اندر مذہبِ اہلبی نیست !
در گذشتہم از سجودے بے خبر	ساز کردم از غنوںِ خیر و شر
از وجودِ حق مرا منکر میگر	دیدہ بر باطنِ کشاظہا ہر میگر
گر بگویم نیست، ایں از اہلبی است	زانکہ بعد از دیدن تو الگ نیست !
من بے در پردہ لا، گفتم ام	گفتہ من خوشتر از ناگفتہ ام !
تا نصیب از دردِ آدم داشتم	قہر یار از بہر او نگذاشتم !

شعله ها از کشت زار من دمید	اوز مجبوری به محنتی رسید!
زشتی خود را نمودم آشکار	با تو دادم ذوق ترک و اختیار
تو بخاتمه ده مرا از نار من	واکن لے آدم گره از کار من!
لے که اندر بند من افتاده	رخصت عصیاں بشیطاں داده
در بهاں با همت مردانه زی	غم گسار من! و من بیگانه زی!
بے نیاز از نیش و نوش من گذر	تا نه گردد نابہ ام تاریک تر!
در بهاں صیاد با نخچیر ہاست	تا تو نخچیری بکشیم تیر ہاست!

صاحب پرواز را افتاد نیست

صید اگر ز یک شود صیاد نیست

گفتش "بگذر ز آئین فراق"	ابغض الاشیاء عندی الطلاق
گفت ساز زندگی سوز فراق	لے خوشترستی روز فراق!
بر لبم از وصل می ناید سخن	وصل اگر خواہم نہ او ماند نہ من!

ابغض الاشیاء عندی الطلاق - حدیث مشہور

حرف وصل اور از خود بیگانه کرد تازه شد اندر دل او سوز و درد
اندک غلیظ اندر دود خویش باز گم گردید اندر دود خویش
نالہ زان دود چیاں شد بلند
اے خاک جانے کہ گرد و دروست!

نالہ اہلس

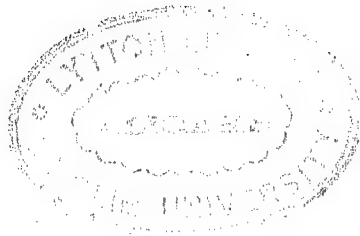
اے خداوند صواب و ناصواب من شدم از صحبت آدم خراب
ہیچ گہ از حکم من سر بر نافت چشم از خود بست خود را و نیافت
خاکش از ذوق آبا بیگانه
صید خود صیاد را گوید بگیر
الاباں از بستہ فرمان پذیر
از چہنیں صیدے مرا آزاد کن
طاعت دیروزہ من یا دکن
پست از دآں ہمت والائے من
وائے من اے وائے من اے وائے من

قُطرتِ او خام و عزمِ او ضعیف	تابِ یک ضربیم نیار دایں حریف
بندۂ صاحبِ نظر باید مرا	یک حریفِ بختِ تر باید مرا !
بعتِ آب و گل از من باز گیر	می نیاید کودکی از مردِ پیر !
این آدمِ چسبیت به یک مشتِ خست	مشتِ خسِ یک شرار از من بس است !
اندریں عالم اگر جز خس نبود	این قدر آتش مرا دادن چه بود ؟
شیشۂ را بگداختنِ عاے بود	سنگ را بگداختنِ کائے بود !
آنجناں تنگ از فتوحاتِ آدم	پیشِ تو بهر مکافاتِ آدم
منکرِ خود از تو می خواهم ، بده	سوے آن مردِ خدا را هم بده
بندۂ باید که بچید گردِ غم	لرزه انداز و نگاہش در غم
آن که گوید از حضورِ من برو	آن که پیشِ او نیز زم باد و جو

اے خدایک زنده مروحِ پرست

لذتے شاید کہ یا جم در شکست !

فکرتِ حل

ارواحِ رفیله که با ملک و ملت غداری کرده و دُورخ ایشان را قبول نکرده

پیرِ رومی آلِ امامِ راستان	آشنای هر مقامِ راستان!
گفت اے گردون نور و نخت کش	ویده آلِ عالم ز تار پوش؟
آپنجه برگرد کمر بچپیده است	از دُم استاره و زیده است!
از گراں سیری خرام او سکون	هر نکو از حکم او زشت و زبون!
پیکر او گرچه از آب و گل است	بر زمینش پانهادن مشکل است
صد هزار فرشته تندر بت	بهرق را قاسم از روزالت!
دُره پیهم می زند سیاره را	از مدارش بر کند سیاره را

علے مطر و دو مرد و سپہر	صبح او مانند شام از بجل ہر!
منزل ارواح بے یوم النور	دو رخ از آسراق شاں آنفور
اندرون او دو طاغوت کہن	روح قوے کشتہ از بہر دوتن!
جعفر از بنگال و صادق از دکن	ننگ آدم ننگ دیں ننگ وطن!
نا قبول و نا امید و نا مراد	ملتے از کار شاں اندر فساد!
ملتے کو بند بہر ملت کشاد	ملک و دیش از مقام خود فساد!
می ندانی خطہ ہندوستان	آں عزیز خاطر صاحب دلال
خطہ ہر جلوہ اش گیتی فروز	در میان خاک و خوں غلط سنونو
در گلش تخم غلامی را کہ کشت؟	ایں ہمہ کردار آں ارواح زشت!

در فضاے نیلگوں یک دم بابت
تا مکافاتِ عمل بینی کہ چیت!

قلمِ خونیں

آہنچہ دیدم می نگینہ در بیاں تن زہش بے خبر کرد درجاں !
 من چہ دیدم ؟ قلمِ دیدم زخون ! قلمِ طُوفانِ بروں طُوفانِ دروں !
 در ہوا ماراں چو در قلمِ ہنگ کپچہ شب گوں بالِ پر سیاہ رنگ !
 موجا درندہ مانسہ پلنگ ! از ہمیش مردہ بر ساحلِ ہنگ !
 بحر ساحلِ را اماں یک دم تداو ہر زماں کہ پارہ درخون قتاد
 موجِ خوں با موجِ خوں اندرستیز در میانِش زورقے درافت و خیز !

اندران زورقِ دوم و زرد روے

زرد رو، عریاں بدن، آشفتموے !

آشکارا می شود روح هندوستان

آسمان شوق گشت و حوئے پاک زاد پرده را از چیره خود برکشاد
در جبینش نار و نور لایزال درد و چشم او سرور لایزال
حلقه در بر سبک تر از سحاب تار و پودش از رگ برگ گلاب
با چنین خوبی نصیبش طوق و بند بر لب او ناله های دردمند

گفت رومی "روح هند است این نگر

از فغانش سوزها اندر جگر"

روح هندوستان ناله و سرای می کند

شمع جان افسرد و ز قانون بند هندیان بیگانه از ناموس هند
مردک ناعسدم از اسرار خویش زخمه خود کم زند بر تار خویش

بر زمان رفتہ می بند نظر از تش افسردہ می سوزد جگر

بند بابر دست و پائے من از دست ناله ہائے نار سائے من از دست

خویشین را از خودی پر دختہ از رسوم کہنہ زنداں ساختہ

آدمیت از وجودش در و مند

عصر نو از پاک و ناپاکش نثرند

بگذر از فقرے کہ عریانی دہد اے خنک فقرے کہ سلطانی دہد!

الحذر از جبر و ہم از خفے صبر جابر و مجبور را نہ ہر است جبر!

ایں ہمہ سیر پیچے خوگر شود آں ہمہ سیر پیچے خوگر شود

ہر دو را ذوق ستم گرد و فزون

و رو من یا لیت قوی یعلمون

کے شب ہندوستان آید یروز! مُرد جعفر زندہ روح او ہنوز!

تاز قیر یک بدن وامی رہد آشیان اندرتن دیگر تہد!

گاہ پیش دیریاں اندر نیاز	گاہ او را با کلیسا ساز باز
غتری اندر لباس حیدری است	دین او آئین او سوداگری است
رسم او آئین او گردد دگر	تا جهان رنگ و بو گردد دگر
در زمان ما وطن معبود او	پیش ازیں چیزے دگر معبود او
باطش چون دیریاں زنا ربند	ظاہر او از غم دیں در دست
ایں مسلمانے کہن ملت کش است!	جعفر اندر ہر بدن ملت کش است
مار اگر خداں شود جہز مار نیست!	خند خداں است و با کس یار نیست
ملت او از وجود او لیم!	از نفاقش وحدت قومے دویم
اصل او از صادقے یا جعفر است	ملتے را ہر کجا غارت گرے است

الاماں از روح جعفر الاماں

الاماں از جعفران ایں نماں!

فریادیکے از زورق نشینان قلمزم خونیں

”نئے عدم مارا پزیر دے وجود لے از بے ہری بود و نبود!

تا گزشتیم از جہان شرق و غرب بر در دوزخ شدیم از درد و کرب!

یک شر بر صادق و جعفر نزد بر سر مامشت خاکستر نزد

گفت دوزخ را خس و خاشاک بہ

شعلہ من زیں دو کافر پاک بہ

آنسوئے نہ آسماں فرستیم ما پیش مرگ ناگہاں فرستیم ما

گفت جاں ترے ز اسرار من است حفظ جان و ہدم تن کار من است!

جان زشتے گرچہ ز زو باد و جو لے کہ از من ہدم جاں خواہی برو!

ایں چنین کالے نی آید ز مرگ

جان غدارے نیا ساید ز مرگ!

اے سوائے تہا اے دریائے خوں! اے زمیں! اے آسمان نیلگوں!
 اے نجوم! اے ماہ تاب! اے آفتاب! اے قلم! اے لوح محفوظ! اے کتاب!
 اے بتان! بیض! اے گردانِ غرب! اے جہانے در بقل بے حرب و ضرب!

ایں جہاں بے ابتدا بے انتہاست!

بندۂ غدار را مولا کجاست؟

ناگہاں آمد صداے ہولناک سینہ صحرا و دریا چاک چاک!
 ربطِ تسلیم بدن از ہم گسخت و مبہم کہ پارہ بر کہ پارہ نخت
 کوہ ہاشلِ سحاب اندر مرور اندامِ عالمے بے بانگِ صورت!
 برق و تند راز تب و تابِ دروں آتیاں بستند اندر بحرِ خوں!
 موجا پر شور و از خود رفت ترا غرقِ خوں گردید آں کوہ و مکہ!

آپنہ بر پیدا و ناپید اگذشت

خیلِ انجم دید و بے پروا گذشت!

آن سوئے افلاک

مقام حکیم المانوی لٹشہ

ہر کجا استیزہ بود و نبود کس نداند ستریں چرخ کبود!
 ہر کجا مرگ آورد پیغام زسیت اے خوش آن مردے کہ داند مرگ حسیت!
 ہر کجا مانند باد ارزاں حیات بے ثبات و با تمناے ثبات!
 چشم من صد عالم شش روزہ دید تا حد ایں کائنات آمد پدید!
 ہر جہاں را ماہ و پروینے دگر زندگی را رسم و آئینے دگر!
 وقت ہر عالم رواں مانند زو دیر یا ز ایں جاو آں جاتند درو!
 سال ما ایں جاہے آنجا دے! بیش ایں عالم باں عالم کے!

عقل ما اندر جہانے ذوفنوں

در جہانے دیگرے خوار و زبول

بر تنویر این جهان چون وچند بود مرے با صدے در دست
 دیدہ او از عتاباں تیز تر طلعت او شاہد سوزِ جگر
 دہم سوزِ درونِ افسردہ بر لبش بیتے کہ صد بارش ہر دہ

”نہ جبریلے نہ فردوسے نہ جہنمے نے خداوند“

کہا خاکے کہ می سوزد ز جان آہ زو مستی

من بہ رومی گفتم این دیوانہ کیت؟ گفت ایں فرزند المافوی است
 در میان ایں دو عالم جلے اوست نغمہ دیرینہ اندر تارے اوست
 باز ایں حلاج بے دار و رسن نوع دیگر گفت آں حرف کہن
 حرف او بے پاک و افکارش عظیم غریباں از تیغ گفتارش و نیم
 ہم نشین بر جذبہ او پے ہر دہ بندہ مجذوب را مجنون شمس
 عاقلان از عشق و مستی بے نصیب نبض او دادند در دست طبیب
 با پزشکان چیت غیر از ریو و رنگ وائے مجذوبے کہ زاد اندر رنگ

این سینا بر بیا ضے دل نہد رگ ز دنیا حب خواب آوردد

بود حلاجے بشهر خود غریب

جاں ز ملا بردو کشت اور طبیب!

مرد ره دانه نبود اندر رنگ پس فزول شد نغمه اش از تار چنگ!

راه رو را کس نشان از ره نداد صدخل در واردات اوقات او!

تقد بود و کس غیسار او را نکرد کاروانی مرد کار او را نکرد!

عاشق در آه خود گم گشته ساکے در راه خود گم گشته!

مستی او هر ز جابجے ^{کینچ بنایو} را شکست از خدا ببرد و هم از خود گست!

خواست تا بسند بحشیم ظاهری اختلاط قاهری با دلبری!

خواست تا از آب و گل آید بروں خوشه کز کشت دل آید بروں!

آنچه او جوید مقام کبریاست این مقام از عقل و حکمت ماوراست!

زندگی شرح اشارت خودی است لا و الا از مقامات خودی است!

او بہ لا در ماند و تا آلا نرفت
 از مقام عبودہ بیگانہ رفت !
 با تجلی ہمکنار و بے خیر
 دُور تر چوں میوہ از بیخ شجر
 چشم او جز رویت آدم نخواست
 نعرہ بے باکانہ زد آدم کجاست !
 ورنہ او از خاکیاں بیزار بود
 مثل موسیٰ طالب دیدار بود
 کاش بودے در زمان احمدی
 تا رسیدے بر سر و بر سرے
 عقل او با خویشتن در گفتگوست
 تو رہ خود رو کہ راہ خود کوست

پیش نہ گئے کہ آمد آں مقام

کاندرو بے حرف می روید کلام !

حرکت بحرت الفردوس

درگذشتم از حد این کائنات
 پانہادم در جہان بے جہات !

بے مین و بے یسار است ایں جہاں فارغ از لیل و نہار است ایں جہاں
پیش او قنبدیلِ اورا کم فسر حرفِ من از ہیبتِ معنی بمردا
باز بانِ آب و گل گفتارِ جہاں !

در قفسِ پرواز می آید گراں !

اندکے اندر جہانِ دل نگر	تا ز نورِ خود شوی روشن بصر
چیتِ دل ؛ یک عالم بے رنگ و بوست	عالمِ بے رنگ و بو بے چار سوست !
ساکن و ہر لحظہ تیار است دل !	عالمِ احوال و افکار است دل !
از حقائق تا حقائقِ رفتہ عقل	سیرِ او بے جادہ و رفتار و نقل !
صد خیال و ہر یک از دیگر جداست	ایں بگردوں آشنا آن نار ساست !
کس نگوید ایں کہ گردوں آشناست	بر مین آن خیالِ نار ساست !
یا سرور سے کاید از دیدارِ دوست	نیم گامے از ہوائے کوئے اوست !
چشمِ تو بیدار باشد یا خواب	دل پہ بیند بے شعاعِ آفتاب !

آں جہاں را بر جہان دل شناس

من چه گویم ترا پنجه نايد و رقياس

اندر اں عالم جہانے دیگرے	اصل اواز کن فکانے دیگرے!
لازوال و ہر زماں نوع دگر	نايد اندر وہم و آيد در نظر!
ہر زماں اور اکالے دیگرے	ہر زماں اور اجمالے دیگرے!
روزگار ش بے نیاز از ماہ و مہر	گنجد اندر ^{میدان} راحت او نہ سپہر!
ہر چہ در غیب است آید روبرو	پیش ازاں کزد دل بروید آرزو!
در زبان خود چہاں گویم کہ چیست	ایں جہاں نور و حضور و زندگی است
لالہ ہا آسودہ در کہسار ہا	نہر ہا گردنہ در گلزار ہا!
غنجہ ہاے سرخ و اسپید و کبود	از دم قد و سیاں اورا کشود!
آب ہا سیمیں ہوا ہا عنبریں	قصر ہا با قبة ہاے زمردیں!
ضمہ ہا یا قوت گوں ز زین طرب	شاہداں با طلعت آئینہ تاب!

گفت رومی "اے گرفتارِ قیاس در گذر از اعتبار است حواس
 از تجلی کار ہائے خوب و زشت می شود آں دوزخ این گرد و بہشت !
 لے بیکہ بینی قصر ہائے رنگ رنگ اصلش از اعمال و نئے از خشت و سنگ !
 آنچه خوانی کوثر و غلمان و حور جلوتہ این عالم جذب و سرور !
 زندگی این جاز دیدار است و بس
 فوق دیدار است و گفتار است و بس !

قصر شرف النساء

گفتم این کاشانہ از لعل ناب آنکہ می گیرد خراج از آفتاب !
 این مقام این منزل این کاخ بلند حوریاں بردر گش احرام بند !
 اے تو دادی سالکاں را جستجوے صاحب او کیت ہ با من بازگوے
 گفت این کاشانہ شرف النساء مرغ ہاش با ملائک ہم نواست !

قلزم مایں چنیں گو ہر نژاد	بیچ مادر این چنیں دختر نژاد!
خاک لاہور از مزارش آسمان	کس نداند راز او را در جہاں!
آں سراپا ذوق و شوق و درد داغ	حاکم پنجاب را چشم و چراغ
آں فروغ و ودہ عبد الصمد	فقر او نقشے کہ ماند تا ابد!
تاز قرآن پاک می سوزد وجود	از تلاوت یک نفس فارغ نبود
در کمر تیغ دو روستاں بدست	تن بدن ہوش و ہواس اندست!
خلوت و شمشیر و قرآن نماز	اے خوش آں عمرے کہ رفت اند زیبا!
بر لب او چوں دم آخر رسید	سوے مادر دید و شتاقانہ دید!
گفت اگر از راز من داری خبر	سوے این شمشیر و این قرآن نگر
این دو قوت حافظہ یک دیگر اند	کائنات زندگی را محور اند!
اندریں عالم کہ میسرد ہر نفس	دخترت را این دو محرم بود بس!
وقتِ رخصت با تو دارم این سخن	تیغ و قرآن را جدا از من کن

دلِ بآں حرفے کہ می گویم بنہ قبرِ من بے گنبد و قندیل بہ!

مومنوں راتیں با قسداں بس است

تربتِ مارا ہیں ساماں بس است!

عمر بادِ زیرِ اینِ ذریں قبابِ یمرزارش بود شمشیر و کتاب

مرقدش اندرِ جهانِ بے ثباتِ اہلِ حق را داد پیغامِ حیات!

تا مسلمان کرد با خود آنچه کرد گردشِ دوراں بساطش در نور

مردِ حق از غیرِ حق اندیشہ کرد شیرِ مولا رو بہی را پیشہ کرد!

از دُش تا بَدُش تبِ سیلابِ رفت خود بدانی آنچه برِ پنجابِ رفت!

خالصہ شمشیر و قرآن را بُرد

اندر اں کشورِ مسلمانی بُرد

زیارت امیر کبیر حضرت سید علی ہمدانی و ملاط ہر غنی کشمیری

حرف روی در دلم سوزے فگند آہ پنجاب! آں زمینِ ارجبند!

از تپِ یاراں تپیدم در بہشت کہنہ غمہا را خریدم در بہشت!

تا در اں گلشنِ صدے در دست از کتارِ حوضِ کوثر شد بلند!

”جمع کردم مشت غشا کے کہ سوزم خویش را
گل گماں وارو کہ بندم آشاں در گلستاں“ (غنی)

گفت ردی ”آ پنچہ می آید نگر دل مدہ با آ پنچہ بگذشت اے سپرا

شاعر رنگیں نوا طہا ہر غنی فقر او باطن غنی طہا ہر غنی!

نغمہ می خواند آں مست مدام در حضورِ سید والا مقام

سیدالسادات، سالار عجم دست او بهما را تقدیر ارمم!
 تا غزالی درس الله به گرفت ذکر و فکر از دودمان او گرفت!
 مرشد آن کشور مینو نظیر میر و درویش و سلاطین را مشیر!
 خطه را آن شاه دریا آستین داد علم و صنعت و تهذیب و دین
 آفرید آن مرد ایران صنیع با هنرهای غریب و دلپذیر
 یک نگاه او کشاید صد گره
 نیز و تیرش را بدل راهی بد

در حضور شاه بهمان زنده رود

از تو خواهم سیر زوان کلید طاعت از ماجرت و شیطان آفرید
 زشت و ناخوش را چنان آرستن! در عمل از ماکنونی خواستن!

از تو پرسم این فسون سازی که چه! با قمار بدنشیش بازی که چه!
 مشت خاک و این سپهر گرد گرد! خود بگو می زبیدش کارے که کرد؟
 کار ما افکار ما آزار ما دست بادنداں گزیدن کار ما!

شاه همدان

بنده کز خویش تن دارد خبر آفریند منفعت را از ضرر!
 بزم باد یو است آدم را و بال رزم باد یو است آدم را جمال!
 خویش را بر اهرمن باید زون تو همه تیغ آن همه سنگ فسن!
 تیز تر شو تا فتد ضرب تو سخت ورنه باشی در دو گیتی تیره بخت!

زنده رود

زیر گردون آدم را خورد ملتے بر ملتے دیگر چسود!

جاں ز اہل خطہ سوز دچوں سپند
 زیرک و دراک و خوش گل ملتے است
 ساغر ش غلطنہ اندر خونِ اوست
 از خودی تابے نصیب افتادہ است
 دست مزد او بدست دیگران
 کار و اہناسوے منزل گام گام
 از غلامی جذبہ ہاے او ببرد
 تانہ پنداری کہ بود است این چنین
 جہہ را ہموارہ سود است این چنین

در زمانے صف شکن ہم بودہ است

پیرہ و جانباز و پر دم بودہ است

کوہ ہاے خنک سار او نگر آتشیں دست چنار او نگر!

خنک سار - بغیدہ

در بہاراں لعل می ریزد رنگ خیزد از خاکش یکے طوفان رنگ !
 لکہ ہائے ابر در کوہ و دمن پنبہ پڑاں از کمان پنبہ زن !
 کوہ و دریا و غروب آفتاب من خدا را دیدم آنجا بے حجاب !
 بانسیم آوارہ بودم در نشاط 'بشنو از نے' می سرودم در نشاط !
 مرغکے می گفت اندر شاخسار با پیشینے می نیرزد این بار !
 لالہ رست و زگرں شہلا دمید باو نوروزی گریبانش درید !
 عمر با بالید ازین کوہ و کمر نسر از نور قمر پاکیزہ تر !
 عمر گل رخت بر بست و کشاد
 خاک ما دیگر شہاب الدین مراد !
 نالہ پر سوز آں مرغ سحر داو جانم راتبہ تاب دگر !

'بشنو از نے' تلخ بہ شعر حضرت ردی 'بشنو از نے' چوں حکایت می کنند،
 نشاط - باغ مشہور در کشمیر شہاب الدین - یکے از سلاطین مشہور کشمیر

تایکے دیوانہ دیدم درخروش آنکہ برداز من مستع صبر و ہوش!

”بگذر ز ما و نالہ مستانہ مجھ سے

بگذر ز شاخ گل کہ طلسم است لنگ و بے

گفتی کہ شبیم از ورق لالہ می چسکد

غافل دے است این کہ بگرد کنسار جے!

این مشت پر کجا و سرود این چنین کجا

روح غنی است مائے مرگ آرزوے!

باد صبا اگر بہ جینوا گذر کنی

حرفے ز ما بہ مجلس اقوام باز گوے

دہقان و کشت و بجے و خیاباں فروختند

قومے فروختند و چہ ارزاں فروختند!

در بہاراں لعل می ریزد ز سنگ خیزد از خاکش یکے طوفان رنگ !
 لکہ ہاے ابر در کوہ و دمن پنبہ پراں از کسان پنبہ زن !
 کوہ و دریا و غروب آفتاب من خدا را دیدم آنجا بے حجاب !
 بانسیم آوارہ بودم در نشاط 'بشتوا ز نے' می سرودم در نشاط !
 مرغی گفتم اندر شاخسار با پیشیز می نیرزد این بار !
 لالہ رست و زگیں شہلا مید با و نوروزی گریبانش درید !
 عمر با بالید ازین کوہ و کمر نستر از نور قسم پاکیزہ تر !
 عمر با گل رخت بر بست و کشاد
 خاک ما دیگر شہاب الدین نثار و !
 نالہ پر سوز آں مرغ سحر واو جا تم را تب تاب و گر !

بشتوا ز نے تلخ بر شعر حضرت رومی 'بشتوا ز نے' چوں حکایت می کنند،
 نشاط - باغ مشہور در کشمیر شہاب الدین - یکے از سلاطین مشہور کشمیر

تایکے دیوانہ دیدم درخروش آنکہ برد از من مستع صبر و ہوش!

”بگذر ز ما و نالہ مستانہ مجھ سے

بگذر ز شاخ گل کہ طلسم است لبک و لبوے

گفتی کہ شبیم از ورق لالہ می چسکد

غافل وے است این کہ بگرد کنسار جیے!

این شبت پر کجا و سرود این چنین کجا

روح غنی است مائی مرگ آرزوے!

با و صبا اگر بہ جینوا گذر کنی

حرفے ز ما بہ مجلس اقوام باز گوے

دہقان و کشت و جیے و خیاباں فروختند

قومے فروختند و چہ ارزاں فروختند!

شاه ہمدان

با تو گویم رمز باریک لے پسر	تن ہمہ خاک است و جاں والا گھر
جسم را از بہر جاں باید گداخت	پاک را از خاک می باید شناخت!
گر ببری پارہ تن را از تن	رفت از دست تو آں نخت بدن!
لیکن آں جانے کہ گرد و جلوہ مست	گر زدست او را دہی، آید بدست!
جو ہرش با بیچ شی مانند نیست	ہست اندر بند و اندر بند نیست!
گر نگہداری بمیسد در بدن	ور بپیشانی، فروغ انجمن!
چیت جان جلوہ مست لے مرد را؟	چیت جان دادن دست لے مرد را؟
چیت جان دادن؟ بحق پرداختن!	کوہ را با سوز جاں بگداختن!
جلوہ مستی؟ خویش را دریافتن!	در شاں چوں کو کبے بر تافتن!
خویش را نایافتن نابودن است	یافتن، خود را بخود بخشودن است

هر که خود را دید و غییر از خود ندید رخت از زندان خود بیرون کشید!
 جلوه بد مستی که بیند خویش را خوشتر از نوشینه داندیش را!
 در نگاهش جان چو باد از زان شود پیش او زندان او لرزان شود!
 تیشه او خار را برمی دارد تا نصیب خود ز گیتی می برد
 تا ز جان بگذشت جان او است
 ورنه جان یک دم همان او است!

زنده رود

گفته از حکمت زشت و نکو پیر دانا نکته دیگر بگو
 مرشد معنی ننگاها بود محرم اسرار شاهان بود
 ما فقیر و حکمران خواهد خراج چیست اصل اعتبار تخت و تاج؟

محرم اسرار شاهان الخ - تلخیص کتاب ملوک که از تصانیف حضرت شاه همدان است -

شاہ ہمدان

اصل شاہی چیت اندر شرق و غرب؟ یا رضاے امتاں یا حرب ضرب
 فاش گویم یا تو اے والا مقام باج راجہ بادوکس دادن حرام!
 یا اولی الامرے کہ منکم شان اوست آیت حق محبت و برہان اوست
 یا جوان مرے چو صرصر تنہ خیز شہر گیر و خویش باز اندر ستیز
 روز کیں کشور کش از قاہری روز صلح از شیوہ ہاے دلیری
 می توان ایران و ہندستان خرید پادشاہی راز کس نتوان خرید
 جام جم را اے جوان باہر کن نگیر از دکان شیشہ گر
 در بگير و مال او جز شیشہ نیست شیشہ را غیر از شکستن پیشہ نیست

یا اولی الامرے الخ تلج بآیہ قرآن

غنی

ہند را این فوق آزادی کہ دادا! صید را سودا سے صیادی کہ دادا؟
 آں برہمن زادگان زندہ دل لالہ احمد ز روے شاں نجل!
 تیز بین و پختہ کار و سخت کوش از نگاہ شاں قرنگ اندر خروشاں!
 اصل شاں از خاک دامنگیر ہست! مطلع این اخترالکشیر ہست!
 خاک مارا بے شہر دانی اگر بر درون خود یکے بکشت نظر!
 این ہمہ سوزے کہ داری از کجاست؟ این دم باد ہب ساری از کجاست؟

ایں ہاں باد است کز تاثیر او

کو ہسار ما بگید رنگ دیو!

یہی دانی کہ روزے دروگر موج می گفت با موج دگر

دور۔ دریا چہ معروف در کشیر

پُچند در قلم بیک دیگر ز نیم خیز تا یک دم بساحل سر ز نیم
 زادۀ مالمیسی آں بجھے کہن شور او در وادی و کوہ و دمن !
 ہر زماں بر سنگ رہ خود را زند تا بنائے کوہ را بر می کند
 آں جواں کو شہر و دشت در گرفت پرورش از شیر صد مادر گرفت
 سطوت او خاکیاں را محشرے است ایں ہمہ از ماست نے از دیگرے است
 ز لیکن اندر حد ساحل خطاست ساحل مانگے اندر راہ ماست
 باکراں در ساختن مرگ دوام گرچہ اندر بحر غلظی صبح و شام
 زندگی جولاں میان کوہ و دشت
 اے خنک بجھے کہ از ساحل گذشت !

اے کہ خواندی خطایماے حیات اے بہ خاور وادہ غوغائے حیات
 اے ترا ہے کہ می سوز و جگر تو از بے تاب و مابے تاب ترا !
 اے ز تو مرغ چمن را ہائے و ہو سبزہ از اشکِ تو می گیرد وضو !

اے کہ از طبع تو کشتِ گلِ مہید اے زامید تو جاہِ پُر امید !
 کار و اتہار اصد اے تو در ا تو ز اہلِ خطہ نو میدی چرا ؟
 دل میانِ سینہ شاں مردہ نیست انگر شاں زیرِ تیغ افسردہ نیست !
 باش تا بینی کہ بے آوازِ صُور ملتے برخیزد از خاکِ قبور !
 غمِ مخور اے بندہ صاحبِ نظر برکش آں آہے کہ سوزِ دشتِ تر
 شہرِ بازیرِ سپہرِ لاجورد سوخت از سوزِ دلِ درویشِ مرد
 سلطنتِ نازک تر آمد از جنتا از دے اورا تو اں کردنِ خراب
 از نو تشکیلِ تقدیرِ اہم از نو تخریب و تعمیرِ اہم
 نشتر تو گرچہ در دہا خلید مر ترا چو نانکہ ہستی کس ندید !
 پردہ تو از نو اے شاعری است آنچہ گوئی ماورائے شاعری است

تازہ آشوبے نلگن اندر بہشت !

یک نوامتانہ زن اندر بہشت !

زندہ رود

بانٹہ درویشی در ساز و د مادم زن
 چوں پختہ شوی خود را بر سلطنتِ جم زن
 گفتند جهان ما آیا بتوی سازو؟
 گفتم کہ نمی سازو! گفتند کہ برہم زن!
 درمیکہ ہا دیدم شایدہ حریفے نیت!
 بارستم دستان زن با مہچہ ہا کم زن!
 اے لالہ صحرائی تنہا نتوانی سوخت
 ایں داغِ جگر تابے بر سینہ آدم زن
 تو سوزِ درونِ او، تو گرعی خونِ او
 باور نیکنی؟ چاکے در سپکر عالم زن

عقل است چراغ تو؟ در راہ گذارے نہ
 عشق است ایام تو با بندہ محرم زن
 لختِ دل پر خونے از دیدہ فرویزم
 لعلے ز بدخاشم بردار و نجاشم زن!

صحبت پاشا عرہندی برتری ہری

عوریاں را در قصور و و خیم	نالہ من دعوت سوز تمام!
آں یکے از خیمہ سر بیرون کشید	واں دگر از غرق رخ بنمود و دید!
ہر دے را در بہشت جاوداں	داوم از درد و غم آں خاکداں!
زیر لب خندید پیر پاک زاد	گفت لے چادو گر ہندی تراو
آں نوا پرواز ہندی را نگر	شبنم از فیض زگاہ او گہرا!
نکتہ آرائے کہ نمائش برتری است	فطرت او چوں سحاب آذری است!

از چمن جز غنچہ نورس نہ چید نغمہ تو سوے ما اورا کشید!
 پادشاہے بانوے ارجمند ہم بہ فقر اندر مقامِ اولیند!
 نقشِ خوبے بند از فکرِ شگرت یک جہاں معنی نہاں اندر دو حرف!
 کارگاہِ زندگی را محرم است او جم است شعر او جام جم است!

ما بہ تعظیم مہنر بر خاستیم
 باز باوے صحبت آراستیم

زندہ رود

اے کہ گفتی نکتہ ہائے دلنواز مشرق از گفتار تو داناے راز!
 شعر را سوز از کج آید بگوے از خودی یا از خدا آید بگوے!

برتری ہری

کس نداند در جہاں شاعر کیاست پردہ او از ہم وزیرِ نواست!

آں دل گرے کہ وارو در کس
 پیش یزدان ہم نمی گیرد قرار!
 جان مارا لذت اندر جستجوست
 شر اسوز از مقام آرزوست!
 اے تو از تاک سخن مستدام
 گر ترا آید میسر این مقام
 بادوبیتے در جهان ننگ و خشت
 می توان بردن دل از عوڑ بہشت!

زندہ رود

ہندیاں را دیدہ ام در پیچ و تاب
 ستر حق و قسات گوئی بے حجاب!

برتری ہری

ایں خدایان تنک مایہ نرسنگ اندوز خشت!
 برترے ہست کہ دور است ز دیروز کنشت!

سجدہ بے ذوقِ عمل خشک و بجائے نرسد

زندگی ہمہ کردار چہ ژیا و چہ زشت !

فاش گویم تو حرفے کہ نداند ہمہ کس

اے خوش آں بندہ کہ بر لوحِ دل اورا بنوشت !

ایں جانے کہ تو بینی اثر یزداں نیست

چرخہ از تست و ہم آں رشتہ کہ بردوک تو رشت !

پیش آئین مکافاتِ عمل سجدہ گزار

(ترجمان برتری ہری)

زائچہ نیز دزل و فلج و اعراف و بہشت !

حرکت بہ کاخِ سلطین مشرق

ناور، ابدالی، سلطان شہید

رفت در جانم صدائے برتری مت بودم از نوائے برتری

گفت رومی چشم دل بیدار بہ
 کردہ بر بزم درویشاں گذر
 خسروان مشرق اندر انجمن
 نادر آل و امانے رمز اتحاد
 مرد ابدالی وجودش آیتے
 آل شہیدان محبت را امام
 نامش از خورشید و مہ تابندہ تر
 عشق رازے بود بر صحرانہاد
 از نگاہ خواجہ بدر و حسین
 پابروں از حلقہ افکار نہ
 یک نظر کن سلاطین ہم نگر
 سطوت ایران و افغان و دکن
 با مسلمان داد پیغام داد
 داد افغان را اساس ملتے
 آبروے ہندو چین و روم و شام
 خاک قبرش از من و تو زندہ تر
 تو ندانی جاں چہ شتاقانہ داد؟
 فقیر سلطان وارث جذب حسین!

رفت سلطان زیر سرے ہفت روز

نوشتہ او در دکن باقی ہنوڑا

حرف و صوت ہم فکرم ناتمام
 کے تو اں گفتن حدیث آں مقام

نُوریاں از جلوہ ہائے اولبصیر	زندہ و دانا و گویا و خبیر!
قصرے از فیروزہ دیوار و درش	آسمان نیلگوں اندر برش!
رفت او برتر از چند و چگون	می کند اندیشہ را خوار و زبون!
آں گل و سرو و بہمن آں شاخسار	از لطافتِ مثلِ تصویر بہار!
ہر زماں برگ گل و برگِ شجر	دارد از ذوقِ نور نگِ دگر!
ایں قدر بادِ صبا افسوں گراست	تا مژدہ برہم زنی زرد و احمر است!
ہر طرف قوارہ ہا گوہر نشو و نش	مرنگِ فردوس زاد اندر خوش
بارگاہے اندراں کاخے بلند	ذرّہ او آفتاب اندر کمند!
سقف و دیوار و اساطین از عقیق	فرش او از شمشیر و پرچیں از عقیق!
برہمین و بریساں آں دشا ق	حوریاں صف بستہ بازئیں نطق!
دریاں بنشتہ بر اورنگِ زر	خسروانِ جم خشم بہرام فر!
رومی آں آئینہ حسنِ ادب	با کمالِ دلبری بکشا دل

گفت مرے شاعرے از خاور است شاعرے یا ساحرے از خاور است!

فکر او باریک و جانش در دمسد

شعر او در خاوراں ہونے لگند!

نادر

خوش بیا اے نکستہ سنج خاوری اے کہ می نرید ترا حرفِ دری

محرم را زیم! با ما راز گوے آنچه می دانی ز ایراں باز گوے!

زندہ رود

بعد مدت چشمِ خود بر خود کشاد لیکن اندر حلقہٴ دوائے فتاد

کشتہ نازِ بستانِ شوخ و شنگ خالقِ تہذیب و تقلیدِ رنگ!

کارِ آں وارفتہ ملک و نسب فکرِ شاپور است و تحقیرِ عرب!

روزگار او تہی از واردات از قبور کہنہ می جوید حیات !
 باطن پیوستہ از خود در گذشت دل رستم داد و از حیدر گذشت !
 نقش باطل می پذیرد از فرنگ
 سرگذشت خود بگیرد از فرنگ !

پیری ایران زبان یزد جرد چہرہ او بے فروغ از خون سرد !
 دین و آئین و نظام او کہن شید و تار صبح و شام او کہن !
 بیج مے در شیشہ تا کش نبود یک شہر در تودہ خاکش نبود !
 تاز صحرای رسیدش محشرے آنکہ داد او را حیات دیگرے !
 این چنین حشر از عنایات خداست پارس باقی ارموئہ الکبریٰ کجاست ؟
 آنکہ رفت از سپیکر او جان پاک بے قیامت برنی آید ز خاک !
 مرد صحرائی بایراں جاں مید یاز سوسے ریگ زار خود مید !
 کہنہ را از لوح مایہ دور رفت برگ و سار عصر نو آورد و رفت !

آہ احسانِ عرب نشا خستند
از تشِ افرنکیاں بگدا خستند

نمودار می شود روح ناصر خسرو علوی و

غزلے مستانه سرایید غائب میشود

دست را چوں مرکب تیغ و قلم کردی مدار
بیچ غم گر مرکب تن لنگ باشد یا عرن
از بر شمشیر و از نوکِ قلم زاید هنر
اے برادر همچو نور از نار و نار از نار و ن
بے هنر داں نزد بے دیں ہم قلم ہم تیغ را
چوں نباشد دیں نباشد کلک و آهِن را دشمن

دیں گرامی شد بدانا و بنا داں خواہ گشت
 پیش ناداں دین چو پیش گاہ باشد یمن!
 رہیج کر پاسے کہ از یک نیمہ زوالیاس!
 کرتہ آیدوز و گرنیمہ یہودی را کفن

ایدالی

آں جواں کو سلطنت ہا آفرید باز در کوه و قفار خود رسید!
 آتش در کوه سارش بفرخت خوش عیار آمد بروں یا پاک سوخت؟

زندہ رود

آمتاں اندر اخوت گرم خیز او برادر با برادر در ستیز!
 از حیات او حیات خاور است طفلک دہ سالہ اش لشکر گریست!

بے خبر خود را ز خود پرداخته ممکناتِ خویش را شناخته!
 هست دارای دل و غافل ز دل تن زن اند فراقِ دل زد دل!
 مردِ رهبر را بمنزلِ راه نیت از مقاصدِ جان او آگاه نیست!
 خوش سرود آں شاعرِ افغان شناس آنکه سیند، باز گوید بے ہراس!
 آں حکیم ملتِ افغانیاں آں طبیبِ ملتِ افغانیاں!
 رازِ قوے دید و بے باکانہ گفت حرفِ حقِ باشوقی رندانہ گفت!

”اشترے یابد اگر افغانِ حُر
 بایراق و ساز و بانبارِ دُر
 ہمتِ دوش از اں انبارِ دُر
 می شود خوشنود بازنگِ شتر“

شاعرِ افغان شناس۔ خوشحال خاں خطک۔

ایدالی

در نهاد ماتب و تاب از دل است خاکِ ابیداری و خواب از دل است !
 تن زمرگِ دل و گرگِ دل می شود در ساهاتش عرقِ نوح می شود !
 از فسادِ دل بدن هیچ است هیچ دیده بر دل بند و جز بر دل پیچ !
 آسیایک پیکر آب و گل است قلمت افغان در آن پیکر دل است !
 از فساد او فسادِ آسیا در کشاد او کشادِ آسیا !
 تا دل آزاد است آزاد است تن ورنه کای در ره باد است تن !
 بهیچ تن پاست بر آئین است دل مرده از کین زنده از دین است دل !

قوتِ دین از مقامِ وحدت است

وحدت از مشهور گردد و دلت است !

شرق را از خود برد و تقلیدِ غرب باید این اقوام را تنقیدِ غرب

قوتِ مغرب نہ از چنگ و رباب	نے زرقصِ دختران بے حجاب!
نے ز سحرِ ساحرانِ لالہ روست	نے ز عریاںِ ساق و زان قطعِ موت!
محکمی اورانہ از لادینی است	نے فروغش از خطِ لاطینی است!
قوتِ افنگ از علم و فن است	از ہمیں آتشِ چرخش روشن است
حکمت از قطع و بریدِ جامہ نیست	بلکہ علم و ہنرِ عمامہ نیست!
علم و فن رائے جوانِ شوخ و شنگ	مغزی باید نہ ملبوسِ فرنگ!
اندریں رہ جز نگہ مطلوب نیست	ایں کلمہ یا آں کلمہ مطلوب نیست

فکر چالا کے اگر داری بس است

طبعِ دراکے اگر داری بس است!

گر کے شبہا خورد و دودِ چراغ	گیر از علم و فن و حکمتِ سراغ!
ملکِ معنی کس حد اورانہ بست	بے بہا و پیہے تاہید بست!
ترک از خود رفتہ و مستِ فرنگ	زہرِ نوشین خوردہ از دستِ فرنگ

زانکه تریاقِ عراق از دست داد من چه گویم جز خدایش یار باد
 بنده افرونگ از ذوق نمود می برد از غریبان رقص و سرود
 نقد جان خویش در بازو به لہو علم و شوار است می سازد به لہو
 از تن آسانی بگسرد سہل را فطرت او در پذیرد سہل را
 سہل را جتن دریں دیر کہن
 این دلیل آنکہ جان افت از بدن!

زنده رود

می شناسی چیت تہذیب فرنگ در جهان او دو صندل و س رنگ
 جلوه ہائیش خانما ہنما سوختہ شاخ و برگ و آشیانہا سوختہ
 ظاہرش تابندہ و گیرندہ است دل ضعیف است و نگہ را بندہ است
 چشم ہیند دل بلغزد اندرون پیش این بت خانہ افتد سرنگون

کس نداند شرق را تقدیر چیست ! دل بظاہر بسته را تدبیر چیست ؟

ابدالی

عزم و حزم پہلوی و نادر است	آنچه بر تقدیر مشرق قادر است
ناخن او عتدہ ایران کشاد	پہلوی آن وارث تخت قباد
آن نظام ملت افغانیاں	نادر آن سرمایہ در انیاں
لشکرش از کو ہزار آمد بروں	از غم دین و وطن زار و زبوں
باعد و فولاد و با یار احسیر	ہم سپاہی ہم سپہ گر ہم ہیر
عصر حاضر را نکو سنجیدہ است	من فدای آنکہ خود را دیدہ است

غریباں را شیوہ ہائے ساحری است

تیکہ جز بر خویش کردن کافی است

سلطان شہید

گو از ہند و از ہندوستان آنکہ با کاشش نیز دہوستان!
 اندر جہش بہنگامہ مرد آنکہ اندر دیر او آتش فسد!
 دل از بہر او خوں کردہ ایم آنکہ یاش را بجای پروردہ ایم
 ہم ما کن غم اورا قیاس آہ ازاں معشوق عاشق تا شناس!

زندہ رود

یاں منکر ز قانونِ فرنگ دز بگرو حو افنونِ فرنگ!
 را بار گراں آئینِ غیر گرچہ آید ز آسماں آئینِ غیر!

سلطان شہید

بروید آدم از مشتِ گلے باد لے، بار زوے درو لے!

لذتِ عصیاں چشیدن کارِ اوست غیر خود چیزے ندیدن کارِ اوست !
 و انکہ بے عصیاں خودی ناید بدست تا خودی ناید بدست آید شکست !
 زائرِ شہر و دیارم بودم چشمِ خود را بر مزارم سودم !
 اے شناساے حدودِ کائنات در دکن دیدی ز آثارِ حیات ؟

زنده رود

تخمِ اشکے رنجتم اندر دکن لالہ ہاروید ز خاکِ آں چین !
 رود کاویری مدام اندر سفسر دیدہ ام در جانِ او شورے دگر !

سلطان شہید

اے ترا دادند حرفِ دلِ فرو از تپِ اشکِ تومی سوزم ہنوز
 کاو کاوِ ناخنِ مردانِ راز جھے خوں بکشاؤ از رگہائے ساز

آں نو اکز جان تو آید بروں می دہد ہر سینہ را سوزِ دروں !
 بودہ ام در حضرت مولا کے گل آنکہ بے او طے نمی گرد و سبل !
 گرچہ آنجا جرات گفتار نیست روح را کارے بجز دیدار نیست !
 سو ختم از گرمی اشعار تو بر زبانم رفت از انکار تو
 گفت "ایں بیتے کہ بر خواندی نکیت؟" اندر وہنگامہ ہائے زندگی است !
 باہماں سوزے کہ در ساز و بجا یک و حرف از مابہ کاویری رسا !

در جہاں تو زندہ رود او زندہ رود

خوشت رک آید سرود اندر سرود

پیغام سلطان شہید بہ ود کاویری

(حقیقت حیات و مرگ و شہادت)

رود کاویری کے زمک خرام خستہ شاید کہ از سیرِ دوام !

در کہتاں عمر ہا نالیدہ	راہ خود را با مژہ کا دیدہ
اے مرا خوشتر ز جیون و فرات	اے دکن را آب تو آب جیسا
آہ شہرے کو در آغوش تو بود	حسن نوشیں جلوہ از نوش تو بود
کہنہ گردیدی شباب تو ہماں	پیچ و تاب رنگ و آب تو ہماں
موج تو جہد دانہ گو ہر نژاد	طرہ تو تا بد شوریدہ باد
اے ترا سازے کہ سوز زندگی است	ہیچ می دانی کہ این پیغام کسیت؟
آنکہ می کردی طوافِ سطوش	بودہ آئینہ دارِ دولتش
آنکہ صحرا ہا ز تدبیرش بہشت!	آنکہ نقش خود بخون خود نوشت!
آنکہ خاکش مرجع صد آرزوست	اضطرابِ موج تو از خونِ اوست!

آنکہ گفتارش ہمہ کردار بود

مشرق اندر خوابِ او بیدار بود!

آہ شہرے کو در آغوش الخ - شہر سزگا پٹم

اے من و تو موبے از رو دجیت ہر نفس دیگر شود این کاست
 زندگانی انقلاب ہر دمے است زانکہ او اندر سرانِ عالمے است!
 تار و پود ہر وجود از رفت و بود ایں ہمہ ذوق نمود از رفت و بود
 جادہ ہا چوں رہرواں اندر سفر ہر کجا پنہاں سفر پیدا حضر!
 کاروان و ناقہ و دشت و نخل ہر چہ بینی نالہ از دردِ حسیل!
 در چمن گل مہمان یک نفس رنگ و آتش امتحان یک نفس!
 موسم گل؟ ماتم و ہم نامے و نوش غنچہ در آغوش و نفس گل بدوش!
 لالہ را گفتم یکے دیگر بسوز گفت رازِ مانی دانی ہنوز!

از خس و خاشاک تعمیر وجود

غیر حسرت چیت پا د آتش نمودہ

در سر اے ہست و بود آئی؟ میا از عدم سوے وجود آئی؟ میا
 و ربیائی چوں شرار از خود مرو در تلاشِ خرمنے آوارہ شو!

تاب و تب داری اگر مانند نهر
 پابنه در وسعت آباد سپهر
 کوه و مرغ و گلشن و صحرای سوز
 ماهیاں را در تہ دریا بسوز
 سینہ داری اگر در خور تیسر
 در جہاں شاہیں بزی شاہیں سیر
 زانکہ در عرض حیات آمد ثبات
 از خدا کم خواستم طول حیات
 زندگی را چیت رسم و دین کوشش
 یک نم شیریں بہ از صد سال میش!

زندگی محکم ز تسلیم و رضا است
 موت نیرنج و طلسم و سیماست!
 بندہ حق ضعیفم و آہوست مرگ
 یک مقام از صد مقام اوست مرگ!
 می فستد بر مرگ آن مرد تمام
 مثل شاہینے کہ افتد بر جسم!
 ہر زمان میرد و غلام از بچم مرگ
 زندگی اورا حسرت از بچم مرگ!
 بندہ آزاد را شانے دگر
 مرگ اورا می دہد جانے دگر!
 او خود اندیش است مرگ اندیش نیست!
 مرگ آزاداں ز آنے بیش نیست!

بگذر از مرگے کہ سازد بالحد زانکہ این مرگ است مرگِ دودا
 مردِ مومن خواهد از یزدان پاک آں دگر مرگے کہ برگیرد ز خاک
 آں دگر مرگ! انتہائے راہِ شوق آخرین تکبیر در جنگا و شوق
 گرچہ ہر مرگ است بر مومن شکر! مرگِ پورِ مرتضیٰ چیزے دگر
 جنگِ شاہانِ جہاں غارتگری است جنگِ مومن سنتِ نبوی است
 جنگِ مومن چیست؟ ہجرت سے دوست! ترکِ عالم، اختیارِ کوئے دوست
 آنکہ حرفِ شوق با اقوام گفت جنگ را رہبانِ اسلام گفت!

کس نداند جز شہید این نکتہ را

کو بخون خود خرید این نکتہ را

آنکہ حرفِ شوق الہم یعنی حضور سرور کائنات - در مصرع ثانی اشارہ الیست بحدیث

الجهاد دہبائیۃ الاسلام

زنده رود و تخلص می شود از فردوس بریں

و تقاضای حورالہستی

پیر روی گفت در گوشتم که خنجر!	شیشہ صبر و سکونم ریز ریز
آہ آں ایوان و آں کلخ بریں!	آں حدیث شوق و آن جذباتیں
یک هجوم حور دیدم برورش!	بادل پُر خوں رسیدم برورش
زنده رود و لے صاحب سوز و مرقہ!	بر لب شاں زنده رود و لے زنده رو
یک و دم بامانیشیں بامانیشیں!	شور و غوغا از یسا رو ازمیسیں

زنده رود

راہرو کو داند اسرارِ سفر ترسد از منزل زرہنر بے شتر

عشق در هجر و وصال آسوده نیست
 بے جمال لایزال آسوده نیست!
 ابتدا پیش بستان افتادگی
 آهتا از دلبران آزادگی!
 عشق بے پروا و هر دم در حسیل
 در مکان و لامکان ابن اسیر!

کیش ما مانند موج تیرنگام
 اختیار جاده و ترک مقام!

حوران بهشت

شیوه با داری مشال روزگار
 یک ناله خوش دیرنخ از مادر

غزل زنده رود

آدمی زبیدی خدایچه می جوئی
 ز خود گر نخیتم آشنا چه می جوئی!

دگر بشخ گل آویز و آب دغم و دگرش
 پریده رنگ از باد صبا چه می جوئی؟
 دو قطره خون دل است آنچه شک منند
 تو ای غزالِ حرم در خطایه می جوئی؟
 عیار فقر ز سلطانی و جهانگیری است
 سریر جم بطلب بوبریا چه می جوئی؟
 سراغ اوز خیا بان لاله می گیرند
 تو ای خورشید مازا چه می جوئی؟
 نظر ز صحبت روشن دلاں بغیرند
 ز در و دم بصری تو تیا چه می جوئی؟

قلند ریم و کرامات با جهاں بنی است
 زمانگاہ طلب کیمیا چه می جوئی

حضور

گرچه جنت از تجلی های اوست
 جاں نیا ساید بجز نزدیک دروست
 ماز اصل خویش تن در پرده ایم
 طایریم و آشیای گم کرده ایم
 علم اگر کج فطرت و بدگوهر است
 پیش چشم ما حجاب اکبر است

علم را مقصود اگر باشد نظر می شود ہم جاده و ہم راہبر
 می نہ پیش تو از قشر وجود تا تو پرسی چیت را نہ این نمود
 جاده را ہموار سازد این چنین شوق را بیدار سازد این چنین
 درد و دل غ و تاب و تبخشد ترا گریہ ہائے نیم شب بخشد ترا
 علم تفسیر جہان رنگ و بو دیدہ و دل پرورش گیرد ازو
 بر مقام جذب و شوق آرد ترا باز چوں حبس بریل بگذارد ترا
 عشق کس را کے بخلوت می برد اوز چشم خویش غیرت می برد

اول او ہم رنیق و ہم طریق
 آخر او راہ رستن بے رفیق!

در گذشتم زان ہر جور و قصور ز ورقِ جاں با ختم در بحر نور!
 غرق بودم در تماشاے جمال ہر زمان در انقلاب و لایزال!
 گم شدم اندر ضمیمہ کائنات چوں رباب آمد پیشم من حیّا!

آنکہ ہر تارش رباب دیگرے ہر نوا از دیگرے غنیں ترے !
 ماہمہ یک دو دمان نار و نور آدم و ہر وہ و حبسریل و حور !
 پیش جاں آئیے آوینختند حیرتے را با یقیں آمینختند !
 صبح امروزے کہ نورش ظاہرست در حضورش دوش و فردا حاضرست !
 حق ہویدا باہمہ اسرار خوش بانگاہ من کند دیدار خوش !
 دیدنش افسردن بے کاستن ! دیدنش از قبرتن برخاستن !
 عبد و مولا در کین یک دگر ہر دو بے تاب انداز ذوق نظر !

زندگی ہر جا کہ باشد جستجو است !

حل نشد این نکتہ من صدیم کہ اوست !

عشق جاں را لذت دیدار داد باز با ہم جرأت گفتار داد !
 "اے دو عالم از تو با نور و نور" اندکے آں خاکدانے رانگر !
 بندہ آزاد را ناسازگار برود از سنبل اونیش خار !

غالباً غرق اند در عیش و طرب کارِ مغلوبان شمارِ روز و شب !
 از ملوکیت جهان تو خراب تیرہ شب در آستینِ آفتاب !
 دانشِ افرنگیاں غارت گری دیر ہا خیر شد از بے حیدری !
 آنکہ گوید لا الہ یچارہ ایست فکرش از پے مرکزی آوارہ ایست !
 چار مرگ اندر پے این دیر سیر سودنوار و والی و ملا و پیر !

این چنین عالم کجا شایان تست
 آب و گل داغی کہ برد امان تست

ندائے جمال

کلکِ حق از نقشہائے خوب زشت ہر چہ مارا سازگار آمد نوشت !
 چیت بودن دانی لے مردِ نجیب ؟ از جمالِ ذاتِ حق بردنِ نصیب !
 آفریدن ؛ جستجوے دلبرے ! و انمودنِ خویش را بردیگرے !

ایں ہمہ ہنگامہ ہائے بہت وجود
 بے جمال مانید در وجود!
 زندگی ہم فانی و ہم باقی است
 ایں ہمہ خلّاتی و شتاتی است!
 زندہ؟ مشتاق شو خلاق شو
 ہیچو ماگیرندہ آفاق شو!
 در شکن آزا کہ ناپید سازگار
 از ضمیر خود دگر عالم بیا!
 بندہ آزاد را آید گراں
 زیستن اندر جهان دیگران!
 ہر کہ اورا قوت تخلیق نیست
 پیش ماجز کافر و زندقہ نیست!
 از جمال مانع نبی خود نہرود
 ق از نخیل زندگانی برنخورود

مرد حق! بزندہ چوں شمشیر باش

خود جهان خویش را تقدیر باش!

زندہ رود

چیت آئینِ چہان رنگ و بو جز کہ آبِ رفتہ می نماید بجا!

زندگانی را سبزه تکراری نیست قطرت او خورگه تکرار نیست!

زیر گردوں رحمت اور اناروہیت چوں زپا افتاد قلمے برنسیختا

کتابخانه عمومی

چهارم از پیغمبر از قبر و صبر!

کائنات کا جمال

زندگانی نیست مگر انفس اصل او از حق و قیوم است پس!

نزد جاں پانگہ گفت ای شہر! از حیات جاوہاں بردن نصیب!

برو از تو حید الهوتی شود ملت از تو حید جبروتی شود

آیتاں را طفل و سحر از دست

بے تجلی نیست آدم را شب
خلوہ نافرد و لست راحیات!

ہر روز از توحید می گیر و کمال زندگی این را چنان آں را چنان!

ایں سلیمانی استاں سلمانی است آن سراپا فتنہ و این سلطانی است!

آن یکی را بسند این گرد و یکی

در جہاں با آن شیش با این بڑی!

چیت ملت اے کہ گوئی لا الہ بانہ را احشیم بودن یک نگہ!

اہل حق را حجت و عوای یکے است یخیمہ ہاے ماجد، دلہا یکے است!

ذرہ ہا از یک نگاہی آفتاب یک نگہ شوتا شود حق بے حجاب!

یک نگاہی را بحشیم کم مہیں از تجلی ہاے توحید است این!

ملتے چوں می شود توحید مست

قوت و جہوت می آید بدست!

روح ملت را وجود از انجمن روح ملت نیست محتاج بدن!

تا وجودش را نمود از صحبت است مرد چوں شیرازہ صحبت شکست!

مرد ہا از یک نگاہی زندہ شو بگذر از بے مرکزی پایندہ شو!

وحدت افکار و کردار آفریں
تاشوی اندر جہاں صاحب نگیں!

زندہ رود

من کیم؟ تو کیستی؟ عالم کجاست؟ در میان ما و تو دوری چرست؟
من چرا در بند تقدیرم بگوئے تو میری من چرا میسرم بگوئے!

ندائے جمال

بودہ اندر جہاں چار سو ہر کہ گنجد اندر و میسر و درد
زندگی خواہی خودی را پیش کن چار سو را غرق اندر خویش کن
باز بینی من کیم تو کیستی در جہاں چوں مردی و چوں زبستی

زنده رود

پوزشش این مرد نادان در پزیر پرده راز چہرہ قتلدیر گیر
انقلاب روس و الماں دیدہ ام شور در چان مسلمان دیدہ ام
دیدہ ام تدبیر ہائے غرب و شرق و اما تقدیر ہائے غرب و شرق!

اقادن تحسلی جلال

ناگہاں دیدم جہان خویش را آن زمین و آسمان خویش را
غرق در نور شفق گوں دیدش سرخ مانند طبرخوں دیدش!
ز آن تحسلی ہا کہ در جانم شکست چوں کلیم اللہ فتادم جلوہ مست!
نور او ہر پردگی را وانمود تاب گفتار از زبان من ببلود!

از ضمیر عالم بے چند و چوں

یک نولے سوز ناک آمد برون

"بگذر از خاور و افقونی افرتنگ شو
 که نیز زود بجوے ایں ہمسہ دیرینہ و نو
 آں نگینے کہ تو با اہر منہاں باختہ
 ہم بمجسبیل ایمنے نتواں کردگروا
 زندگی انجمن آرا و نگہدار خود است
 لے کہ در قافلہ بے ہمہ شو با ہمہ برو
 تو فروزندہ تر از ہر منیر آمد
 آپنہاں زی کہ بہر ذرہ رسانی پر تو
 چوں پرکاہ کہ در رگہ ز باد افتاد
 رفت اسکن در و دارا و قباد و خسرو
 از تنک جامی تو میسکدہ رسوا گردید
 شیشہ گیر و حکیمانہ بیاشام و برو"

خطاب بہ جاوید

سخن بہ نژادوں

خطاب بہ جاوید

(سنخے بہ ترا دل نو)

ایں سخن آراستن بے حاصل است بر نیاید آنچه در قفسِ دل است !
 گرچہ من صد نکتہ گفتم بے حجاب نکتہ دارم کہ نماید در کتاب !
 گر گویم می شود چپیدہ تر حرفِ صوت اورا کند پوشیدہ تر

سوزِ اورا از نگاہِ من بگیر

یا ز آہِ صبح گاہِ من بگیر !

مادرت در نخستیں با تو داد غنچہ تو از نسیم او کشاد !
 از نسیم او ترا این رنگ و بوست اے متاعِ بابہاے تو از دوست !

دولت جاوید ازو اندوختی از لب اولالہ آموختی !

اے پسر! ذوق نگہ از من بگیر سوختن در لالہ از من بگیر !

لالہ گوئی؟ بگو از روئے جاں تاز اندام تو آید بوئے جاں

مہر و مہر دوز سوز لالہ دیدہ ام این سوز را در کوه و کدہ !

این دو حرف لالہ گفتار نیست لالہ جز تیغ بے زہار نیست !

زیستن با سوز او قہاری است

لالہ ضرب است ضرب کاری است !

مومن و پیش کساں بستن لطف ! مومن و غداری و فتنہ و نفاق !

با پیشینے دین و ملت را فروخت ہم متاع خانہ و ہم خانہ سوخت !

لالہ اندر نمازش بود و نیست نالہ اندر نیازش بود و نیست !

نور در صوم و صلوات او نہاند جلوة در کائنات او نہاند !

آنکہ بود امد اورا ساز و برگ فتنہ او حب مال و ترس مرگ !

رفت از و آلستی و ذوق و سرور دین او اندر کتاب و او بگور!
 صحبتش با عصر حاضر در گرفت حرف دین را از دو پیغمبر گرفت
 آن زایراں بود و این ہندی ترا آن زج بیگانه و این از جہاد!
 تاجہاد و حج نماںد از واجب رفت جاں از پیکر صوم و صلوات!
 روح چوں رفت از صلوات از صیام فروناہوار و ملت بے نظام!
 سینہ با از گرمی تر آن تہی از چین مرداں چہ امید ہی!
 از خودی مرد مسلمان در گذشت

اے خضر دستے کہ آب از سر گذشت!

سجدہ کز وے زمین لرزیدہ است بر مردش نہر و نہ گرویدہ است
 سنگ اگر گیرد نشان آن سجود در ہوا آشفستہ گردد ہم چو دود!
 این زماں جز سر زیری ہیچ نیست اندر وجہ ضعف پیری ہیچ نیست!
 آل شکوہ ربی الالے کجاست این گناہ اوست یا تقصیر است

ہر کے بر جادۂ خود تنہا رو ناقہ مابے زمام و ہرزہ دو!

صاحبِ قرآن بے ذوقِ طلب

العجب ثم العجب ثم العجب!

گر خدا سازد ترا صاحبِ نظر روزگار سے راکہ می آید مگر!

عقل ہا بے باک و دہا بے گداز چشہا بے شرم و غرق اندر مجاز!

علم و فن، دیں سیاست عقل و دل زوج زوج اندر طوافِ آب و گل!

آسیا آں مرز و بوم آفتاب غیر ہیں، از خوشی تن اندر حجاب!

قلبِ او بے واردات کو بنو حالش راکنِ بگیس و باد و جوا!

روزگار کش اندریں ویرینہ دیر ساکن و یخ بستہ بے ذوقِ سیر!

صیدِ تلیان و نچیسرِ ملوک آہوے اندیشہ اولنگ و لوک!

عقل و دین و دانش و ناموس و ننگ بستہ فتراکِ لر و انِ فرنگ!

تا ختمِ بر عالمِ افکارِ او بر دریدم پردہ اسرارِ او!

در میان سینه دلِ خوں کرده ام
تا بهانش را و گر گوں کرده ام!

من بطبعِ عصرِ خود گفتم دو حرف کرده ام بحسبِین را اندر دو ظرف!
حرفِ پیچا پیچ و حرفِ نیش دار تا کنم عقل و دلِ مردانِ شرکار!
حرفِ تہ دارے بانداز و رنگ ناله مستانه از تار چنگ!
اصلِ این از ذکر و اصلِ آن ز فکر اے تو بادا وارثِ این فکر و ذکر!
آبجویم از دو بحر اصلِ من است فصلِ من فصلِ است ہم وصلِ من است!

تا مزاجِ عصرِ من دیگر نشاد

طبعِ من ہنگامے دیگر نہاد!

نوجوانانِ تشنہ لب، خالی ایام شستہ و تاریکِ بھانِ روشنِ دماغ!
کم نگاہ و بے یقین و نا اُمید چشمِ شاں اندر بھانِ چیزے ندید!
ناکساں منکر ز خود مومنِ بنیر خست بند از خاکِ شاں معمارِ دیر!

مکتب از مقصود خویش آگاہ نیست	تا بجنب اندروش راه نیست!
نور فطرت را ز جانها پاک شست	یک گل رعنا ز شاخ او نرست!
خشت را معماری کج می نهد	خوے بط با بچه شاہیں دهد!
علم تا سوزے نیگرو از حیات	دل نیگرو لذتے از واردات!
علم جز شرح مقامات تو نیست	علم جز تفسیر آیات تو نیست!
سوختن می باید اندر نارِ خس	تا بدانی نقره خود را ز رس!

علم حق اول حواس آخر حضور

آخر اومی ننگبند در شعور!

صد کتاب آموزی از اہل ہنر	خوشتر آن در سے کہ گیری از نظر
ہر کسے زان می کہ ریزد از نظر	مست می گردد باندا ز دگر!
از دم بادِ سحر میسرو چراغ	لالہ زان بادِ سحر سے دریاغ!
کم خورد کم خواب و کم گفتار باش	گرد خود گردندہ چوں پر کار باش!

منکر حق نزد ملا کافراست	منکر خود نزد من کافر تر است!
آں بانکار وجود آمد 'عجول'،	این 'عجول' و 'هم' 'ظلم' و 'هم' 'جهول'!
شیوۀ اخلاص را محکم بگیر	پاک شوا از خوف سلطان و اسیر
عدل در قهر و رضا از کف مده	قصد در فقر و غنا از کف مده
حکم دشوار است؛ تا ویلے محو	جز بقلب خویش قندیلے محو
حفظ جان با ذکر و فکر بے حساب	حفظ تن با ضبط نفس اندر شباب
حاکمی در عالم بالا و پست	جز بحفظ جان و تن ناید بدست
لذت سیر است مقصود سفر	گر نگد بر آشیاں داری میسر
ماه گرد تا شود صاحب مقام	سیر آدم را مقام آمد حرام!
زندگی جز لذت پر واز نیست	آشیاں با فطرت او ساز نیست
رزق فراغ و کرگس اندر خاک گور	
رزق بازاں در سواد ماه و بهور	

سُترِ دینِ صدقِ مقالِ اکلِ حلال	خلوت و جلوت تماشاے جمال !
در رہِ دینِ سختِ چوں الماسِ نری	دلِ بختی بر بندوبے و سواں نری !
سُترے از اسرارِ دینِ برگزیت	داتا نے از منظرِ گویمیت
اندر اخلاصِ عملِ منہ و فرید	پادشاہے با مقامِ بایزید
پیشِ او اسبے چو فہرِ زنداںِ عزیز	سخت کش چوں صاحبِ غمِ درستیز
سبزہ رنگے از نجیبانِ عرب	با وفا بے عیب، پاک اندر نسب
مردِ مومن را عزیز لے نکتہ رس	چیتِ جز قرآن و شمشیر و فرس
من چہ گویم وصفِ آں خیرِ الجیاد	کوہ و روے آبہارِ نعتِ چو باد
روزِ ہیجا از نظرِ آمادہ تر	تند بادے طایفِ کوہ و کمر !
دِ زنگِ اوفستہ ہاے رستخیز	سنگ از ضربِ سُم اوریز ریز

منظفہ کے از سلاطینِ گجرات، پسرِ سلطانِ محمود کہ مسلمانانِ ہند اور ابیکرہ می خوانند

خیر الجیاد۔ اسبِ اصل و نجیب

روزے آں حیواں چو انسان ارجمند گشت از در و شکم زار و نثرند
 کرد بیطاعے علاءش از شراب اسب نشہ راوار ہاند از پیچ قناب
 شاہ حق ہیں دیگر آں کیراں نحو است شریع تقویٰ از طریق ماجد است
 اے ترا بخشہ خدا قلب و جگر

طاعتِ مروتِ مسلمانے نگر!

دین سراپا سوختن اندر طلب انتہائش عشق و آغازش ادب
 آبروے گل ز رنگ و بے اوست بے ادبے رنگ و بے آبروست
 نوجوانے را چو سینم بے ادب روزِ من تار یک می گرد و چوب
 تابِ تب در سینہ فسرید مرا یادِ عہدِ مصطفیٰ آید مرا
 از زمانِ خود پشیمان می شوم در تیرِ نَفْتِ پنهان می شوم
 ستر زن یا زوج یا خاک لحد ستر مردان حفظِ خویش از یارِ بد
 حرفِ بد را بر لب آوردن خطا کافر و مومن ہر خلق خداست

آدمیت احترام آدمی باخبر شو از مقام آدمی!
 آدمی از ربط و ضبط تن بہ تن بر طریق دوستی گامے زن!
 بندہ عشق از خدا گیرد طریق می شود بر کافر و مومن شفیق!
 کفر و دین را گیر در پناے دل دل اگر بگریزد از دل، واسے دل!

گرچہ دل زندانی آب و گل است

این ہمہ آفاق آفاق دل است!

گرچہ باشی از خداوندانِ دہ فقر را از کف مدہ، از کف مدہ
 سوز او خواہی در جان تو ہست این کہن مے از نیاگان تو ہست!
 در جہاں جز درد دل سامانِ نحوٰ نعمت از حق خواہ و از سلطانِ نحوٰ!
 اے بسام و حق اندیش و بصیر می شود از کثرتِ نعمت ضریر!
 کثرتِ نعمت گداز از دل برد نازی آرد نیساز از دل برد!

ساہبا اندر جہاں گر دیدہ ام نم بچشم منہاں کم دیدہ ام!

من فداے آنکہ درویشانہ زیت

وہائے آں کو از خرابی گاہ زیت

در مسلماناں مجو آں ذوق و شوق آں نقیص آں نگہ بواں ذوق و شوق!

عالمناں از علم تر آں بے نیاز صوفیاناں در تہہ گرگ و مودراز!

گرچہ اندر خاتقا ہاں ملے وہوت کو جو انفرے کہ صہبا در کدوست!

ہم مسلماناں افسرنگی مآب چشمہ کوثر بھویند از سراب!

بے خبر از سترہ دیں اندایں ہم اہل کیں اندا اہل کیں اندایں ہم!

خیر و خوبی بر خواص آمد ہم دیدہ ام صدق و صفارا در عوام

اہل دین را باز دایں از اہل کیں ہم نشین حق بھو یا اونشین!

کرگساں را رسم و آئیں دیگر است

سطوت پرواز شاہیں دیگر است!

مرد حق از آسمان افتد چو برق	بیمیزم او شهر و دشت غرب و شرق
ماه نوز اندر خط سلام کائنات	او شریک اهتمام کائنات
او کلیم و او مسیح و او غلیل	او محمدا و کتاب او جبریل
آفتاب کائنات اهل دل	از شعاع او حیات اهل دل
اول اندر نار خود سوزد ترا	باز سلطانی بیا موزد ترا
ماهیه با سوز او صاحب دلیم	ورنه نقش باطل آب و گلیم
ترسم این عصری که تو زادی در آن	در بدن غرق است و کم داند جای آن
چون بدن از قضا عیاں ارزا شود	مرد حق در خوشی تن پنهان شود
در نیاید جستجو آن مرد را	گرچه بپسند و برو آن مرد را
تو نگر و قی طلب از کف ده	گرچه در کار تو افتد صد گره
گر نیابی صحبت مرد خمیر	از آب وجد آنچه من دارم بگیر
پیر رومی را رفیق راه ساز	تا خدا بخشد ترا سوز و گداز

پاے او محکم قدر کوفے دوست	زنانکہ رومی مغز را داند ز پوست
معنی لہو چون غزال از مار میس	شرح او کردند و او را کس ندید
چشم را از رقص جاں برد و دست ند	رقص تن از حرف او آموختند
رقص جاں بر ہم زند افلاک را	رقص تن در گردش آرد خاک را
ہم زمیں ہم آسماں آید بدست !	علم و حکم از رقص جاں آید بدست
توت ازوے وارث ملک عظیم !	فرد ازوے صاحب جذب کلیم !
غیر تن را سوختن کارے بود	رقص جاں آموختن کارے بود
جاں بر رقص اندر نیاید اسے پیر	تا زنا بر حرص و غم سوز و جگر
نوجوانا ! نیمہ پیری است غم !	ضعف ایمان است و لگیری است غم
من غلام آنکہ بر خود قاہر است	می شناسی ؟ حرص فقر حاضر است

نیمہ پیری، تلخیص بحديث مشہور الہم نصف الہم
 فقر حاضر، تلخیص بحديث مشہور ایا کم والطعم، فاند الفقرا الحاضر

اے مرا تکیں جانِ ناشکیب تو اگر از رقصِ جاں گیری نصیب

سردین مصطفیٰ گویم ترا

ہم بقبر اندر دعا گویم ترا!

غلط نامہ

صفحہ	نمبر شعر	غلط	صحیح
۱۳	شعر ۲ مصرع ثانی	بینی	ویدن
۲۲	شعر ۳ مصرع اول	فطرت	مطرب
۱۸۱	شعر ۳ مصرع اول	اے	ایں
۱۸۵	شعر ۵ مصرع اول	مرد	مرد
۲۰۱	شعر ۹ مصرع ثانی	قصر	فقر
۲۰۳	شعر ۳ مصرع ثانی	تاقلا	تاقلا
۲۴۵	شعر ۹ مصرع اول	بسجود	سجود

فرہنگ

فہرست	الفاظ و معنی	صفحہ	سطر	الفاظ و معنی
۱	جہاں ہفت رنگ۔ رنگارنگی دنیا۔ بدلتی دنیا۔	۱	۷	برگ۔ سامان۔
	چنگ۔ ایک مشہو باجا۔ راگ۔ مالا	"	"	ساز کر دن۔ سامان سفر تیار کرنا۔
۲	ہم نفس۔ رفیق۔ ہم کلام	"	"	کراں۔ انتہا۔ کنارہ۔
۳	دار اسے دل۔ دل کو بھانے والا	"	"	بے کراں۔ بے کنارہ۔
	پسندیدہ۔	"	"	افلاک۔ فلک کی جج۔ آسمان
۴	کہ۔ گاہ کا مخفف ہے سو کہی گئی ہوئی	"	"	دیر یا زہر۔ دیر پا۔ بہت بڑی۔
	گھاس۔	"	"	صید۔ وہ جانور جس کا شکار کریں
	جہر۔ آفتاب	"	"	شکار گاہ۔
	کر۔ بہرا	"	"	صیاد۔ شکاری۔
۵	اختر۔ ستارہ	۲	"	ایسر۔ قیدی
۶	فضا۔ زمین کی کشادگی۔ کشادگی	"	"	نہارنا لیدن۔ بے قراری سے رونا
۷	کاروان۔ قافلہ	"	"	صداء۔ آواز
				چار سو۔ چار جانب، شمال، جنوب، مشرق، مغرب

۱۰	۱	کاخ۔ محل۔ بلند عمارت۔	۳	۲
تعالیٰ نے تہا کے لئے مسخر کیا۔ (جلد کائنات کو)		رم۔ رفتار	۴	"
عَلَّمَ الْأَسْمَاءَ۔ (نام سکھایا) سے مراد	۱۱	یاد۔ حرکت کرنے والا تارہ یہ	"	"
آیت عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا ہے۔		سات ہیں۔ چاند۔ عطارد۔ زہرہ	"	"
اللہ تعالیٰ نے فرشتوں کے مقابلہ میں		سورج۔ مریخ۔ مشتری۔ زحل	"	"
آدم علیہ السلام کو علم سکھا کر نیابت کیلئے		إلا۔ مگر	"	"
ان پر فوقیت دی تھی۔		رفت و بلو۔ یعنی دنیا تھی۔ اب	"	"
صہبا۔ انگوری شراب۔	"	ختم ہو گئی۔	"	"
أَذْغُوْنِي۔ تم مجھ سے مانگو۔ سُبْحَتِ	۱	ایام۔ زمانہ۔ یوم کی جی یوم کے	۵	"
ہیں تمہیں دوں گا۔		مسی دن۔	"	"
زریاں۔ نقصان۔ خرچ	۳	ایام نیست۔ فانی زمانہ	"	"
مَتَاع۔ سامان تجارت۔ گھر کا آبا۔	۴	نیمروز۔ دوپہر۔ یہاں کمال عروج	"	"
عصر۔ زمانہ	۵	مراد ہے۔ شام سے مراد زوال ہے	"	"
شورہ زار۔ ناقص زمین۔ بنجر زمین	۶	رواں۔ روح۔ جان	۶	"
سازگار۔ موافق۔ لائق	"	صوت۔ آواز	"	"
بے حاصل۔ بے فائدہ	۸	نوبت۔ وقت	۷	"
قہی۔ مہستی	۹	لایزال۔ زائل نہ ہونے والی۔	"	"
شبستان۔ رات میں رہنے کا مقام	"	ہمیشہ رہنے والی۔	"	"
باک۔ خوف۔	۱۱	مردور۔ گزر جانا۔	"	"

۱	۰	جادو۔ راہ راست	۵	۸	اعحاق۔ گہرا۔ عمیق کی جمع
۲	۱	قعر۔ گہرائی سمندر کنوئیں وغیرہ کی	۸	۸	الوند۔ ہمدان کے قریب ایک بہت
۳	۲	رم۔ دوڑ۔ رفتار			بلند پہاڑ ہے۔
۴	۳	شرارت۔ گہرا۔ عین	۱۰	۸	مضمحل۔ بست۔ فنا ہونے والا
۵	۴	نخستین۔ پہلا	۱	۹	ضمیر۔ دل۔
۶	۵	آفریش۔ پیدائش	۲	۸	سیار۔ سیر کرنے والا۔ تیز چلنے والا
۷	۶	خرام۔ نازک چال	۵	۸	لوح۔ تختی
۸	۷	زربفت۔ سونے اور چاندی کے	۶	۸	شیخون۔ رات کو پوشیدہ دھاوا کر کے
۹	۸	تاروں اور سوت سے بنا ہوا کپڑا			دشمن کی فوج کو قتل کرنا۔
۱۰	۹	طنباب۔ خیمہ کی رسی			لامکان۔ جس کا مکان نہ ہو
۱۱	۱۰	آبجو۔ ندی کا پانی ندی			مراد اللہ تعالیٰ
۱۲	۱۱	سحاب۔ ابر	۷	۸	ولیل۔ رہنا
۱۳	۱۲	سرود۔ گانا۔ چھیانا	۸	۸	رباط۔ سرائے۔ مسافر خانہ
۱۴	۱۳	طائر۔ پرند	۹	۸	پرنیاں۔ پھولدار ریشمی کپڑا
۱۵	۱۴	مرغزار۔ سبزہ زار۔ مرغ ایک قسم	۱۰	۸	گبود۔ نیلا
۱۶	۱۵	کاسبزہ ہے۔	۱۱	۸	جہیز۔ کیلا جو سواروں کے موزوں
۱۷	۱۶	طیلسان۔ اوڑھنی جس کو علماء			پر ایڑی کے قریب لگا ہوتا ہے۔
۱۸	۱۷	اور مشائخین کندھے پر ڈال دیتے ہیں	۱۲	۸	کائنات۔ دنیا۔ موجودات
۱۹	۱۸	پیکر۔ جسم	۲	۱۰	ملائک۔ فرشتے ملک کی جمع

۱۰	۵	کوکب - ستارہ	۱۳	۱	تارشد - بے نور ہو گیا - تاریک ہو گیا
"	۶	سیل - سیلاب	"	۲	بالائے بام - چھت پر
۱۱	۵	محرم - رازدار	"	۳	رومی - جلال الدین رومی جن کی ثنوی مشہور ہے -
"	۶	مذاب - پگھلا ہوا	"	۴	طلعت - چہرہ - دیدار
"	۱۰	چشمہ سار - چشمہ - سار بمعنی ظرف	"	۵	شیب - بڑھا پا
۱۲	۳	رقص - ناچنا	"	۱۱	سرمہی - ابدی - دائمی -
"	۶	عثمان - مین کی ایک مشہور بندرگاہ	"	۱۲	روز الست - وہ دن کہ اللہ
"	۷	ملول - رنجیدہ	"	۱۳	تعالیٰ تمام ارواح سے مخاطب ہو کر فرمایا تھا الست بوبکھ ایک میں تمہارا پروردگار نہیں ہوا سب نے کہا تھا جلی دہاں، شاہد گواہ
"	"	فرعون - موسیٰ علیہ السلام کے زمانہ میں مصر کا ایک بڑا سرکش بادشاہ تھا نور حبیب موسیٰ - موسیٰ علیہ السلام کا معجزہ - گریبان میں ہاتھ ڈالنے کے بعد وہ ہاتھ منور ہو جاتا تھا -	"	۱	شعور - جاننا
"	"	عمران - موسیٰ علیہ السلام کے والد کا نام	۱۳	۲	حی - زندہ
"	۸	دو - درندہ	"	۳	عیار - چاندی سونے کا پرکھنا -
"	۹	شر خدا - حضرت علی علیہ السلام	"	۴	توٹنے کا کٹنا -
"	"	رستم و ستاں - رستم بن دستاں	"	۵	شست - چھلی تھکا کرنے کا
۱۳	۱	سحاب - سحاب نامی جالور کی کھال کی پوستیں	۱۵	۶	کٹنا - گل - حجام کا استرا

۱۵	۸	مور۔ چوٹی	۱۸	۲	ابراہیم علیہ السلام کے زمانے میں تھا
"	"	ملخ۔ لڈی	"	"	حرب۔ لڑائی
۱۶	۴	مرکب۔ سواری	"	۴	اخگر۔ چنگاری
"	۵	شکت اشک۔ آنسوؤں کا	"	۵	برہان۔ دلیل۔ میں۔ روشن
"	"	بہنا۔ رونا	"	۷	مرکب۔ سواری
"	۸	دیر کہن۔ دنیا	"	"	راکب۔ سوار
"	۹	شئون۔ شان کی جمع۔ شوکت	"	۹	تاویل۔ کسی کلام کے ظاہر معنی پر اور گہرا
"	"	حالت۔	"	۱۰	سو۔ جانب مراد و نیب
"	۱۲	مستفیر نور حاصل کرنے والا	"	"	بے سو۔ مقام فنائیت
۱۷	۱	جلوت۔ ظاہر۔ ظاہر کرنا۔	"	۱۱	گور۔ قبر
"	"	ضد خلوت	"	"	بانگ۔ آواز
"	۲	طلسم۔ عجیب و غریب تماشا۔	"	۱۲	لوا۔ آواز
"	"	ڈراونی شکل جو خزانوں پر بنائی جاتی ہے	"	"	نفر۔ عمدہ۔ خوب
"	۳	ادیب۔ علم کھانے والا۔ عالم	"	"	چغز۔ بینڈک
"	۱۰	سریع السیر۔ تیز رفتار	۱۹	۱	پچاک۔ پیچ و خم
"	۱۲	اعصاب۔ عصبہ کی جمع۔ پٹھے	"	۵	دید۔ بینائی۔ دیکھنا
۱۸	۱	کشاد۔ فتح کیا۔	۲۰	۲	نمو۔ بالیدگی۔ بڑھنا
"	۲	کلمہ۔ کھوپری۔	"	۴	محمل۔ کجاوا۔ ہودج
"	"	مغرود۔ ایک بادشاہ کا نام ہے جو	"	"	برتن متن۔ جسم ہی کی آرائش کے

طرح ہے۔ لی مع اللہ وقت لا			سہر۔ آسمان	۶	۲۰
یَسْعُنِیْ فِیْہِ مَلَكٌ مُّقْتَرِبٌ			خوگردن۔ عادی ہونا	۷	"
وَلَا یَنْبِئُ مُرْسَلٌ۔ ترجمہ۔ میرا اللہ			فوق۔ اوپر	۹	"
کے ساتھ ایک ایسا وقت گذرتا ہے			انباز۔ شریک۔ ساتھی	۱۰	"
جس میں نہ کوئی مقرب فرشتہ میرے			سیلاب۔ پارہ	۳	۲۱
پاس آسکتا ہے اور نہ رسول۔			غرق۔ ڈوبا ہوا	۴	"
یعنی میں فنا فی اللہ ہو جاتا ہوں مجھے			طلعت۔ رخ۔ دیدار	۵	"
دنیا و مافیہا کی خبر نہیں ہوتی۔			لاجورد۔ ایک نیلے رنگ کا پتھر ہوتا ہے	۷	"
عالم بے ہائے و ہو۔ عالم فنائیت	۳	۲۳	رسمے۔ دوڑ۔ پرواز	۸	"
کائنات رنگ و بو۔ دنیا	"	"	دسمے۔ سانس۔ بات۔ منتر	۹	"
سبک۔ ہلکا۔ کم وزن	۶	"	قائمہ۔ زور آور۔ غالب	۱۰	"
پر دگی۔ وہ چیز جو پردے میں ہو	۷	"	ناطق۔ گویا	۱	۲۲
حجاب۔ پردہ	"	"	صامت۔ خاموش	"	"
زمہرہ۔ مشتری۔ ستاروں کے نام	۱	۲۴	پنجیر۔ شکار کیا ہوا جانور۔	"	"
کلیات۔ کلی کی جمع۔ تمام۔ جس کے	۲	"	نشور۔ قیامت کے دن رب کا	۵	"
مفہوم میں بہت سے افراد شامل ہوں			قبروں سے اٹھنا		
ابد۔ ہمیشگی۔ جس کی انتہاء نہ ہو۔	۶	"	بند۔ قید	۶	"
ازل۔ ہمیشگی۔ جس کی ابتدا نہ ہو۔	"	"	اُقم۔ ماں۔ اہل	۷	"
خمر لسمرا۔ مطرب۔ گویا	۷	"	لی مع اللہ۔ پوری حدیث اس	۹	"

۶	۲۵	غزلسرائی - مطربی - گانا	۷	۲۲
۹	"	زند - وہ منکر جو شرعی باتوں کا عقل سے انکار کرے۔	۸	"
		محتسب - وہ حاکم جو خلاف شرع کاموں کی ممانعت کرے۔	۹	"
		بادہ - شراب	"	"
		سیو - ٹھلیا - گھڑا	"	"
		یم - دریا	۱۱	"
		معرکہ - میدان جنگ - لڑائی	"	"
		خس - کوڑا - گھاس	۱	۲۵
		فال و فر - شان و شوکت	۲	"
		دبدبہ - ڈھول کی آواز - مجازاً	۱	"
		عفت و شان	"	"
		قلندر - وہ فقیر جو پابند شرع نہ ہو	"	"
		طنطنہ - ڈھول میں دو آوازیں	"	"
		ہوتی ہیں ایک بم دوسری زیر بم کو	"	"
		دبدبہ اور زیر کو طنطنہ کہتے ہیں - مجازاً	"	"
		کروفر	"	"
		کلیم - لقب موبئی علیہ السلام	"	"
۶	۲۵	آشتی - دوستی - صلح		
۹	"	سد - دیوار - بند - سد سکندری		
		دیوار چین جس کو سکندر نے مردم خواروں سے محفوظ رہنے کے لئے بنوائی تھی۔		
۱	۲۹	فلک قمر - آسمان اول		
۱	۳۰	لب جو - نہر کا کنارہ		
۳	"	مقام - اقامت - ٹھہرنا		
۶	"	پے سپر - پائمال - سفر کرنا		
۲	۳۱	جبل - پہاڑ		
۳	"	طائر - پرند		
۷	"	دودمان - خاندان -		
"	"	انقلاب - زمانے کا الٹ پلٹ		
۹	"	ازکف دادن - دیدینا - چھڑوینا		
۷	۳۲	عمیق - گہرا		
۲	۳۳	دیو سار - دیو کے مانند		
۳	"	مینام - خواب گاہ - نیند		
۲	"	نقبیل - چومنا - بوسہ دینا		
۷	"	نشراد - نسل -		

۴	۳۲	سواد۔ سیاہی۔ آنکھ کی سیاہی	۴	چاہ بابل۔ شہر بابل جو عراق میں تھا
۸	۳۳	مار سفید۔ رداء	۸	فرات کے کنارے آباد تھا اس کا گونا
۱۰	۳۴	فام۔ رنگ	۱۰	جس میں ہاروت کو ہاروت کے قتل
۲	۳۵	فطرت پیارہ۔ چالاک فطرت	۲	کرنے کی وجہ لٹکایا گیا ہے۔
۳	۳۶	طاق۔ کمان دار عمارت۔ محراب	۳	خاور۔ مشرق
۴	۳۷	صداق۔ رونمائی	۴	بر۔ جسم
۵	۳۸	کبریا۔ بزرگی۔ عظمت	۵	رستخیز۔ قیامت
۸	۳۹	نال۔ بانسری	۸	رخت بستن۔ سامان سفیرانہ صفا
۵	۴۰	سنگ فسن۔ سان۔ جس پر چاقو	۵	آؤر۔ ابراہیم علیہ السلام کے والد
۶	۴۱	تکوار وغیرہ تیز کرتے ہیں۔	۶	سکانام جو بہترین بت تراشا کرتا تھا
۷	۴۲	چشم باز کردن۔ آنکھ کھولنا۔	۷	خود گر۔ خود کو بنانے والا۔ خود کو
۸	۴۳	دیکھنا۔	۸	آراستہ کرنے والا۔
۹	۴۴	خویش را بے پردہ دیدن۔ اپنے	۹	لمت۔ قوم۔ گروہ
۱۰	۴۵	آپ کو پہچاننا	۱۰	دم در کشید۔ خاموش ہو گیا
۱۱	۴۶	برسات۔ حصہ۔ بخیرہ	۱۱	لا الہ۔ کوئی قابل عبادت نہیں۔
۱۲	۴۷	صلوات۔ رحمت بخشش	۱۲	(خوڑا الا اللہ کہیں)
۱۳	۴۸	زہرہ۔ ایک حین عورت جس پر	۱۳	رحمہ۔ اشارہ۔ پوشیدہ بات
۱۴	۴۹	ہاروت اور ہاروت فرشتے عاشق	۱۴	نہ نما۔ نو۔ تا۔ اعداد پر زیادہ کرتے ہیں
۱۵	۵۰	ہو گئے	۱۵	پلنگ۔ چیتے سے بڑا ایک درندہ ہے

انگوٹھی			صنم - بت مجازا مشوق	۲	۲
ساز - ستار - باجہ	۱۲	۲۲	حرم - خانہ کعبہ کی چار دیواری	۳	
زورق - چوٹی کشتی	۴	۲۳	نا صواب - نادرست - خطا	۵	
سراب - وہ ریت جو مسافر کو دھوکہ دے	"	"	تیرہ بخت - پد بخت	۹	
میں درے بہتے ہوئے پانی کی طرح دکھائی دے	"	"	برق بجلی - برق غموش - بجلی	۵	۲
رازری - امام فخر الدین رازی	۶	"	سروش - فرشتہ - جبریل علیہ السلام	۸	۴
بہت بڑے عالم اور بزرگ تھے	"	"	در گفتگو بستن - خاموش ہونا	۹	
مفسر تفسیر بیضاوی - رازی	"	"	نیرنگ - ظلم - جادو	۱۰	
امم - امت کی جمع - گروہ	۷	"	شہود - ظہور	"	
کشت - کمیت	۸	"	کوکب - ستارہ	۱	۶
خیاباں - چمن - کیاری	"	"	کمر - کمر کوہ - ٹیلہ	۷	
رباب - ایک باجہ کا نام	۶	۲۴	فالوئس خیال - وہ فالوئس جس کے اندر شمع جلاتے ہیں اور اس کے اطراف	۲	
سلبیل - بہشت میں ایک چشمہ ہے	۹	"	تساویر چہ پان کرتے ہیں - اس کے گھومنے سے عجیب لطف حاصل ہوتا ہے		
ہو - وہ	۱	۲۵	دو فنون - وہ شخص جو کئی فن اور علم جانتا ہو	۴	
خنیاکر - گویا (گناہی والا)	۷	"	زخمہ - مضرب - ستار بجانے کی	۱۲	
آذری - بت تراشی - منسوب بہ آذر	"	"			
بت تراش والد حضرت ابراہیم	"	"			
چا ویدہ - چوڑیوں کا چھپانا	۸	"			

مرد - مردہ	۸	۴۵	مرد - نالان پزند		
مقام - خواب	۹	"	زر تشت - حکیم فینا غوث کا شاگرد	۵	۵۱
انباء گل - مٹی کا ڈھیر	۱۱	"	آتش پرستوں کا پیشوا		
عصر - زمانہ	۳	۴۶	اہرمین - مجوسی نیکی کے خدا کو	۶	
احرار - حر کی جمع - آزاد - شریف	۹	"	یزدان اور ایرانی کے خدا کو اہرمین		
ضربت - مار	"	"	کہتے تھے مراد دیو شیطان		
کرار - حضرت علیؑ مراد ہیں - آپ	"	"	فرو دیں - بہار کے مہینے کا نام	۸	"
دشمن کی فوج پر بار بار حملہ فرماتے	"	"	دے - مہر کے ایک مہینے کا نام	"	"
تھے -	"	"	زربوں - بدتر - عاجز	۹	"
مرم - مت بھاگ - دور مت ہو	۱۰	"	سینا - طرینا - شام کے ایک پہاڑ	۱	۵۲
طواف - کسی چیز کے گرد گھومنا	۶	۴۷	کا نام جس پر موسیٰ علیہ السلام کو		
بصیر - بینا	۷	"	تجلی دکھائی دی تھی -		
رقاصہ - ناچنے والی	۲	۴۸	ید بیضا - روشن ہاتھ - موسیٰ علیہ	۲	"
عشوہ - ناز - فریب	"	"	السلام کا مشہور معجزہ -		
حور جہاں - جنت کی حور	۵	"	تکیمہ - اعتماد	۳	"
بادیہ - جنگل	۱	۴۹	میشاق - وعدہ - روز میثاق روز	"	"
کا ویدن - کھودنا	۳	"	ازل جس میں تمام ارواح نے خدا		
رتن - چھوٹنا - رہا ہونا	۶	"	کی رلوبیت کا اقرار کیا تھا		
مرغزار - سبزہ زار	۱۱	۵۰	یزداں - مجوسیوں کے پاس نیکی		

قبر۔ ڈانبر	۴	۵۵	کا خدا اب خدا کے لئے مستقل ہے		
کہکشاں۔ باریک باریک تاروں	۵	"	ارہ جو علیہ السلام کو کفار سے چیر کر شیعہ بن گئے تھے سانسے ڈال دیا۔ حضرت ایوب علیہ السلام	۴	۵۲
کی لمبی لڑی جو آخر موسم برسات میں دکھائی دیتی ہے			کے جسم میں کیڑے پڑ گئے تھے پھر بھی وہ	"	"
فسوں۔ فتر۔ جادو	۴	۵۶	زبان سے اللہ کا شکر ادا فرماتے تھے	"	"
یخ۔ برن کے باریک باریک ریزے جو جنگل یا پہاڑوں پر گرتے ہیں۔	۵	"	صلیب۔ عیسیٰ علیہ السلام کو سولی پر چڑھا یا گیا تھا۔	"	"
پور۔ بیٹا	۸	"	خیل۔ گروہ	۶	"
پرستار۔ غلام۔ خدمتگار	۱۰	"	ضرب۔ مارنا	۸	۵۳
تکین۔ دشمنی	۴	۵۷	چوب۔ لکڑی	۱۱	"
چنگیز۔ ترکستان کا ایک کا فرد	۱	"	رسن۔ رسی	"	"
ظالم بادشاہ			مہرجا۔ شاہش۔	۲	۵۴
سنگین۔ وزنی	۷	"	انجمن۔ مجلس۔ محفل	۳	"
دخمہ۔ آتش پرستوں کے مردوں کا	۸	"	دیر بیت خانہ۔ مندر	۷	"
تہ خانہ۔			کشت۔ یہودیوں اور عیسائیوں	"	"
ناموت۔ جسم	۹	"	کا عبادت خانہ	"	"
لاہوت۔ روح	"	"	جلوت۔ ظاہر کرنا۔ خلوت کا ضد	۸	"
باط۔ فرش	۶	۵۸	طاسطانی۔ روس کا مشہور منہاج	۲	۵۵
آبا۔ اب کی جمع۔ باپ	"	"	حکیم۔		

۵۸	۷	لات و منات - خانہ کعبہ میں	۶۰	۵	پوزش - عذر - معذرت
		دو بڑے بت تھے -	"	"	تحش - مذہب
۵۹	۳	قاطع - کاٹنے والا	"	۶	نخل - کھجور کا درخت -
	۶	کلفت - موٹا - بد صورت			انھم اعجاز نخل خاویہ
	۷	مواخات - کسی کو بھائی بنانا -			وہ خالی درختوں کی پیڑیں ہیں -
		بھائی چارہ -	"	۹	دثاق - مکان -
	"	اعجمی - نادان آدمی - ایرانی -	۶۳	۵	تق - بڑا پردہ
	"	گوٹنگا -	"	۱۰	بالیدہ - نشوونما پایا ہوا -
	"	یزدلی - قبیلہ ایرانی	"	"	دستبرد - مال لوٹ لینا - غلبہ
	۹	عمرت - اولاد - عزیز			دلیری -
	۱۰	سبحان بن وائل - عرب کا ایک	۶۳	۸	ارجمند - صاحب مرتبہ
		مشہور فصیح و بلیغ	"	۹	فصل - بوسیدہ بطنی - جنید بغدادی
۶۰	۳	سنگ اسود - سنگ سیاہ جس			بایزید بطنی مشہور اولیاء کرام میں
		پر ابراہیم علیہ السلام چڑھ کر خانہ	۶۵	۳	سقال - ٹھیکری
		کعبہ کی دیواریں بناتے تھے اب	"	۱۲	ام الکتاب - قرآن مجید - سورہ فاتحہ
		خانہ کعبہ کے ایک کونے میں ہے	۶۶	۵	زمرہ رود - اصفہان کی ایک
	۵	ہسل - ایک بت کا نام جو زمانہ			بڑی ندی -
		جاہلیت میں خانہ کعبہ میں رکھا	۶۷	۲	شست گل - مچھلی پکڑنے کا
		ہوا تھا -			کانٹا -

آفات آن کی جمع - وقت لمحہ	۱۱	۷۲	لہو - جنگی آدمی - نادان	۶	۶۷
زورق - چھوٹی کشتی	۵	۷۳	کلوخ - ڈھیلہ	۸	"
نا خدا - طاح - اہل میں ناؤ خدا تھا	"	"	جیف - انوس	"	"
قلم - قلم	۸	"	حرف - آزاد شریف	۲	۶۸
عبدید - غلام	۱۰	"	موش - چوہا	۶	"
واردات - وہ کیفیات و حالات	۱	۷۴	مضمر - پوشیدہ	۵	۶۹
جو آدمی پر طاری ہو -	"	"	اشترک - شرکت	۷	"
برگ و بار - ساز و سامان	"	"	اساس - بنیاد	۸	"
ہر کجا - ہر جگہ	۷	"	شکلب - صبر	۷	۷۰
ارحام - رحم کی جمع - زبدان -	۸	"	زجاج - شیشہ - کاج	۸	"
بچہ دان	"	"	سعل - زخمی - گھائیں - زخمی ہو کر	۸	۷۱
سام - رستم کے دادا کا نام	"	"	ترپتا ہوا -	"	"
حام - نوح علیہ السلام کے فرزند	۷	"	نخچر - شکار کیا ہوا جانور	"	"
جن سے جشی پیدا ہوئے -	"	"	تاک - انگور کی پیل	۹	"
مدار - گھومنے کی جگہ	۹	"	تجدد - نیا کام کرنا	۳	۷۲
انی جاعل فی الارض خلیفۃ	۱۰	"	زدودن - قتل کرنا	"	"
(قرآنی آیت) ین زمین پر اپنا ایک	"	"	تقویم - نجومیوں کی جنتری - زائچہ	۸	"
نائب بنائو الہاموں -	"	"	اعصار - عصر کی جمع - زمانہ	۹	"
مداد - سیاہی	۱	۷۵	وہور - دہری کی جمع - زمانہ	"	"

۲	خردہ خردہ - تھوڑا تھوڑا	۱۰	آفاق - آسمان کے کنارے دنیا
"	ثغور - ثغر کی جمع - سرحد	۱۲	خاتم - انگوٹھی
۱۱	نار - گرمی - آگ	۵	یہود - بھلائی
"	لوح - تختی	۷	مصاف - جمع نصف کی صفت
۱	محکمات - حاصل ہونے والے	"	باندھنے کی جگہ مراد جنگ و میدان
"	پیدا ہونے والے	"	جنگ
۲	صورت - لستن - وجود میں آنا	۸	ناہی - منع کرنا
۳	ارج - مرتبہ	"	آمر - حکم کرنے والا
۵	قدسیت - پاکی	۱۰	ماسوا - جو کچھ کہ خدا کے سوا ہوا
۸	رقیب - نگہبان - ایک معشوق	۱۱	جرہ - دلیر - نر پرند
"	کے دو عاشق	"	صعہ - مولا
۱	عقیم - بانجھ	۲	دستور - قانون - قاعدہ
۳	شوق - عشق	۴	دوک - چرخے کا ٹکڑا
۸	لَنْ تَرَانِي (تم مجھے نہیں دیکھ سکتے) موسیٰ علیہ السلام نے خدا کو دیکھنے کی آرزو ظاہر کی تو اللہ تعالیٰ فرمایا لَنْ تَرَانِي	۵	جمہور - جماعت - گروہ
"	دقیق - باریک	"	صور - وہ چیز جس کو اسرافیل علیہ السلام قیامت کے دن پھونکیں گے
"	عمیق - گہرا	"	جس سے تمام مردے قبروں سے بچل آئیں گے
"		۶	حقہ باز - بازیگر - مکار - عیار

گور بيش و آرام - قبر جنگي گدھا	۱۰	۸۰	اُحم - امت کی جمع - گرہ - قوم	۶	۷۹
طائف - طواف کرنے والا -	۱۲	۸۰	شا طر - چالاک - گرہ کٹ - چور -	۷	۸۰
باطن الارض - زمین کی اندر دنی	۱	۸۱	بہادر	۸	۸۱
چیزیں -			محتاج - سامان فروخت	۹	۸۲
کاخ - محل	۳	۸۲	بار دوش - کندھے کا بوجھ تکلیف	۱۰	۸۳
تیشہ - کدال	۵	۸۳	دینے والا -	۱۱	۸۴
جوع - بھوک	۱۱	۸۴	شجر - پھل	۱۲	۸۵
فقر - مفلسی	۱۲	۸۵	شجر - درخت	۱۳	۸۶
رہبان - خدا سے ڈرنے والا -	۱۳	۸۶	زخمہ - مضرب - تار بجاتے وقت	۱۴	۸۷
عیسائیوں اور یہودیوں کا عابد	۱۴	۸۷	انگلی میں پینے کا چھلہ -	۱۵	۸۸
صوت - آواز	۱۵	۸۸	ارض - زمین	۱۶	۸۹
آوج - بلندی	۱۶	۸۹	حرب - لڑائی - ضرب مار	۱۷	۹۰
عازہ - اٹھنے - نہ پر ملنے والی پوڈر	۱۷	۹۰	عروس - دلہن	۱۸	۹۱
فردیں - بہار - بہار کا مہینہ	۱۸	۹۱	قون گر - جہاد گر - جیل باز	۱۹	۹۲
برگ ریز - پتے گرانے والا -	۱۹	۹۲	حجر - پتھر	۲۰	۹۳
خزاں -	۲۰	۹۳	اختلاط - ملنا	۲۱	۹۴
راغ - سبزہ زار	۲۱	۹۴	ثابت - وہ تارہ جو حرکت نہ کرے	۲۲	۹۵
یلقار - دشمن کی فوج پر اچانک	۲۲	۹۵	سیار - وہ تارہ جو حرکت کرے	۲۳	۹۶
دھاوا کرنا -	۲۳	۹۶	دہ - کلہ نارضی	۲۴	۹۷

۸۳	۲	واثروں - ال	۸۶	۶	بکر - بے مثل - جس کا مثل پہلے نہ ہوا ہو۔
"	۴	اعماق - عین کی جمع - گہرا	"	۱۱	نوی - تازہ - نئے
"	۷	طاغوت - ایک بت کا نام ہے	"	"	الاسلام جَاءَ غَرِيبٌ - اسلام غریب آیا ہے۔
۸۴	۷	شکرت - عجیب	"	"	ایاخ - پیالہ
"	"	روح الامین - جبریل علیہ السلام	۸۷	۶	دُرود - تلجھٹ
"	۱۰	کلم نگاہ - دور بین کا سند	"	"	قیصر - روم کے بادشاہ کا لقب
"	"	کور ذوق - ذوق کا اندھا	"	"	کسری - نوشیروان اور فارس کے بادشاہوں کا لقب
"	"	جس کو ذوق ہی نہ ہو۔	"	"	پر داختی - تونے خالی کیا
"	"	ہرزہ گرد - بہبودہ مارے مارے	"	۱۱	خداوندان - خداوندان باطل
"	"	پھرنے والا	"	"	لا سے لا الہ کا لہ ہے اور لا سے
۸۵	۲	فی سبیل اللہ - اللہ کے راستے میں	۸۸	۸	سے اِلَّا اللہ
"	۶	سنگوں - عاجز - ذلیل	"	"	ترک - چھوڑ دینا
"	۷	بیضا - روشن	۸۹	۲	ضیق - شہ
"	"	غزال - بہن	"	۵	لن تنالوا الختم کی نہیں پاؤ گے
"	۸	متنیر - نور حاصل کرنے والا	"	۱۲	یہاں تک کہ تم خرچ کرو۔
"	۱۲	کُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ - ہر روز وہ ایک دوسری حالت میں ہوتا ہے۔	۹۰	۱	ریا - سود۔

۲	۹۰	چنگ - پنچہ	۲	۹۷	حجاب - پردہ
۴	"	ہالک - ہلاک کرنیوالا	۵	"	عروق - عرق کی جمع - رگ - ریشہ
۵	"	رایت - جھنڈا	۹	"	ذبیح اللہ سے مراد حضرت اسماعیل علیہ السلام ہیں -
"	"	قریب - گاؤں	۳	۹۸	مخلب - پنچہ
۶	"	مادہ - دسترخوان	۴	"	ما زاغ البصر - آنکھوں نے کجی
۷	"	دودھ - خاندان	"	"	ہنیں کی - معراج میں آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم نے اللہ تعالیٰ کو اچھی طرح دیکھ لیا -
"	"	کنفس واحدہ - شل ایک جانک	۸	"	رزم - لڑائی
۸	"	کاہن - قال گو - بخوجی	۱۰	"	برنا - جوان
"	"	پاپا - روم کا بہت بڑا راہب	۱۱	"	وثاق - بند - قید - مکان
۹	۹۱	بکم وزیر - موٹی اور باریک آواز	۱	۹۹	الحذر - خوف - اندیشہ
۷	۹۲	فتر اک - شکار بند	"	"	خنک - ٹھنڈا - اچھا
۱۰	"	تاقہ - اونٹنی	"	"	اثر - نشان
۱	۹۳	موسیٰ کلیم اللہ کیلئے دریائے نیل میں راستہ بن گیا تھا وہ پار ہو گئے	۲	"	جادہ - پگڈنڈی
"	"	فرعون کا لشکر جب اس راستہ پر آیا غرق ہو گیا -	۵	"	شاطر شطخ باز - چالاک
۶	"	عقیم - بانجھ	"	"	سواد - اطراف شہر
۱۱	"	نقل - نمکین چیزیں کباب وغیرہ	۷	"	مینخ - ابرسیاہ
"	"	نذیم - ہنشین - محفل شراب کا ساگھی			

ماغ۔ ابر۔ کہر	۷	۹۹	راحہ۔ سواری کا جانور	۷	۱۰۲
بعل مردوخ وغیرہ بتوں کے نام ہیں	۹	"	زیر وزبر گردن۔ درہم پر ہم کرنا	۲	۱۰۵
سحاب۔ ابر	۲	۱۰۰	جبال۔ جبل کی جمع پہاڑ	۳	"
قلزم۔ مکہ اور مصر کے درمیان	۳	"	لم یزل۔ ہمیشہ	۶	"
ایک شہر کا نام اس کے کنارے	"	"	جبار۔ سرکش	۱۱	"
جو سمندر ہے اس کو بھی بحر قلزم کہتے ہیں۔	"	"	پا درپے نہادن۔ اتباع کرنا	۱۲	"
دریائے قیر۔ گہرا سمندر جس کا	۵	"	فقیر۔ سمندر کی گہرائی	۳	۱۰۶
پانی سیاہ دکھائی دے بحر اسود	"	"	بدر بیضا۔ موسیٰ علیہ السلام کا ہاتھ	۱۱	"
الہ الوصل۔ ملانے والا خدا	۵	۱۰۱	جو گریبان میں لیجانے کے بعد منور ہو جاتا تھا۔	"	"
رب الفراق۔ جدائی ڈالنے والا	"	"	شفاق۔ دشمنی کرنا	۷	۱۰۷
حند۔	"	"	بلج۔ محصول ٹیکس لگان	۳	۱۰۸
مردوخ۔ ایک بت کا نام ہے	۹	"	زجاج۔ شیشہ	"	"
بعل	۱	۱۰۲	سلاسل۔ سلسلہ کی جمع۔ لوہے کی	۵	"
نیلی تنق۔ نیلا پردہ۔ آسمان	۳	"	زنجیر۔	"	"
پفت زون۔ پھونکن	۳	۱۰۳	خرطوم۔ سونڈ	۶	"
سوط۔ دبدبہ	۳	۱۰۴	ذوالخرطوم۔ نتیجہ	"	"
ہلہ۔ کیوں نہیں	۶	"	سودان۔ سوداں۔ حبش کا ایک شہر	۳	۱۰۹
ناقہ۔ اونٹنی	۷	"	سنگ۔ سخت دل۔	۷	"

۱	۱۱۰	نیاگاں - نیکی جمع - دادانا	۹	۱۱۷	ریش مانند برف - سفید دھڑی
		ناموں - قدر و عظمت	۱۰	"	کسوت - لباس
۷	"	خالد سے مراد سیف اللہ میں	"	"	دیر سال - بوڑھا
۸	"	یجم - دریا	"	"	مرو - ترکستان کا ایک شہر
۱۱	"	ساریان - شتریان	۳	۱۱۸	مقام تخت و فوق - دنیا
"	"	حدی - وہ گیت جو شتریان اونٹ	۴	"	ثابت - وہ تارہ جو حرکت نہ کر
		کو بانکتے وقت گاتے ہیں - اونٹ آپ	"	"	سیارہ - حرکت کرنی والا تارہ
		سے مرت ہو کر تیز چلتا ہے -	۵	"	لفظ - بات کرنا - گویائی
۱	۱۱۱	نصیر - کرناے - بانسری - فریاد -	"	"	ادراک - عقل - پانا
		نفرت کرنے والا -	"	"	دری - فارسی زبان کی سات
۳	"	منخیل - کھجور کا درخت			قسموں میں سے ایک قسم ہے -
۴	"	تل - ٹیلہ	۱۱	"	ملک نبل - ملک مصر
۷	"	تیمپہو - لہوا - ایک مشہور پرند	۱۱	"	رو دگنگ - دریائے گنگا مراد
"	"	غمام - ابر			ہندوستان
۳	۱۱۵	رخت برون - سفر کرنا	۱۲	"	ٹراپون - جاپان
۴	"	نوع - قسم	"	"	فلزات - دھات
۴	۱۱۶	ریار - دار کی جمع گھر - ملک - شہر	۵	۱۱۹	سرخوش - جو شخص شراب کے نشہ
"	"	کارخ - محل			میں خوشحال ہو - نشہ کے چار درجے
"	"	دوتا - تا عدد کہے لئے لاتے ہیں -			میں سرخوش - تردماغ - یہ مست
					خراب -

۱۱۹	۵	تاک۔ انگوڑی بیل	۱۰	۱۲۶	اتدام ہوتا ہے۔
۱۲۰	۱	آمر۔ حکم کرنے والا	۱	۱۲۷	صعوبہ۔ مہولا
۱۲۱	۳	الکتاب۔ پیدا کرنا	۴	۱۲۸	ریو ورتنگ۔ مکرو فریب
۱۲۲	۱	قشوں۔ لشکر۔ فوج	۵	۱۲۹	نمیتہ۔ نبی کا مونث
۱۲۳	۵	مضمر۔ پوشیدہ	۸	۱۳۰	تذکیر۔ مرد بنانا۔ یاد دلانا نصیحت
۱۲۴	۴	قلزم۔ سمندر	۱۰	۱۳۱	کرنا۔
۱۲۵	۱	راغ۔ جنگل۔ سبزہ دار	۳	۱۳۲	نچھیر۔ شکار کیا ہوا جانور
۱۲۶	۱	پیشیز۔ دھڑی	۵	۱۳۳	ہمیر۔ ساتھی
۱۲۷	۶	نارون۔ جنگلی ناز جو بہت خوش	۸	۱۳۴	امومت۔ ماں بننا
۱۲۸	۳	ابلیس۔ شیطان۔ فریب دینے	۱۲	۱۳۵	اعجاز۔ عاجز کرنا۔ خلاف عادت
۱۲۹	۳	مضرب۔ زخمہ۔ تار بجانے کا	۱۲	۱۳۶	کسی بات کا وقوع میں آنا
۱۳۰	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۳۷	جنین۔ وہ بچہ جو ماں کے پیٹ
۱۳۱	۳	ابلیس۔ شیطان۔ فریب دینے	۱۲	۱۳۸	میں ہو۔
۱۳۲	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۳۹	یشین۔ بیٹے۔ لڑکے
۱۳۳	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۴۰	بنات۔ بیٹیاں۔ لڑکیاں
۱۳۴	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۴۱	شب ارحام۔ رحم کی تارکی
۱۳۵	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۴۲	مضرب۔ زخمہ۔ تار بجانے کا
۱۳۶	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۴۳	چلتہ۔
۱۳۷	۱	پیشیز۔ دھڑی	۱۲	۱۴۴	نیان۔ رومی ساتواں جہینہ۔

معاوضہ میں۔			اس ماہ میں جو بارش ہوا اسکو بھی		
فسوں۔ افسوں۔ نثر۔ جادو	۱۱	۱۳۵	نیاں کہتے ہیں۔ اس بارش کے		
زورق۔ چھوٹی کشتی	۲	۱۳۶	قطروں سے سسپی میں موتی پیدا		
غوغا۔ شور و غل۔ آدمیوں کی بڑی	۵	"	ہوتے ہیں۔		
جماعت۔ ٹنڈی دل۔ فریاد			حجر۔ شریف۔ آزاد	۵	۱۲۹
رطل۔ آدھ سیر۔ شراب کا پیالہ	۷	"	کنیز۔ لونڈی	"	"
شراب کا پیالہ جس میں آدھ سیر			تفن۔ مائل امت ہو۔	"	"
شراب سما سکے۔			جلیلہ۔ بزرگ	۱	۱۳۳
شحنہ۔ کوتوال	۸	"	حلاج۔ خیاگر۔ اس سے مراد	"	"
ارمغاں۔ تحفہ۔ انوکھی چیز	"	"	منصور ہیں۔		
سبد۔ ٹوکری	۹	"	قفیز۔ تالاب	۵	"
یکم۔ دریا	۹	۱۳۷	برودت۔ سردی	۸	۱۳۲
قیماش۔ کپڑے	۱۰	"	کو کب۔ بڑا روشن ستارہ	۹	"
خنخ۔ دھاگا	۱۱	"	بر۔ بدن	۱۲	"
تار۔ تانا	"	"	الست۔ ازل جبکہ اللہ تعالیٰ	۱	۱۳۵
پو۔ غنغف پود۔ بانا	"	"	نے اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ فرمایا تھا		
سیر بیروں زردن۔ ظاہر ہونا	۲	۱۳۸	صہبیا۔ شراب	۳	"
شوق۔ چیرنا۔ شگان ہونا	۵	۱۳۹	درخور۔ لائق۔ سزاوار	۸	"
نشور۔ قبروں سے اٹھنا۔ زندہ ہونا	"	"	بملک حجم۔ جمشید کی سلطنت کے	۱۰	"

۱۳۹	۶	بیم در جا۔ خوف اور امید	۱۵۵	۲	درد۔ تلچٹ
"	۷	غرق۔ ڈوبنا	"	۵	ایاق۔ شراب کا پیالہ
"	۱۰	جسور۔ جس کی جمع۔ مرد دلیر	۱۵۷	۱۱	رزم۔ لڑائی
۱۴۰	۱	ناوک۔ تیر	۱۵۸	۷	تائیس۔ بنیاد رکھنا۔ مضبوط کرنا۔
"	۷	آنی۔ آگ سے۔ وقت۔ لمحہ	"	۸	ارغنون۔ ارگن۔ ایک مشہور باجا
۱۴۱	۲	نیرو۔ قدرت۔ طاقت۔ زور	۱۵۹	۳	واکردن۔ کھولنا
"	۳	جبر۔ کسی کی حالت کا اچھا کرنا۔ کسی پر سختی کرنا۔ ٹوٹے پر پٹی باندھنا۔	"	۷	کیش۔ ترکش
۱۴۲	۱۰	ہمجا۔ لڑائی۔ جنگ	"	۱۰	الغرض الخ طلاق میرے پاس ہے
۱۴۵	۷	رنگ۔ رنج و غم۔ قوت۔ جان	۱۶۰	۸	برای چیز ہے۔
"	۹	نفع خوشی۔ تندرستی۔	"	۱۲	ایا۔ انکار
"	۹	ارژنگ۔ چین کا مشہور نقاش	۱۶۱	۳	والا۔ بلند
"	۱۰	مانی چین کے مشہور نقاش کا نگار خانہ	"	۱۰	لعبت۔ کھلونا۔ گڑیا
۱۴۸	حاشیہ	پیدا کیا پھر اندازہ لگایا اس کے بعد	۱۶۵	۸	نیرزم۔ لائق نہیں ہوں
"	"	راہ راست بتایا۔	"	۹	تندر۔ یاد دل کی گرج
۱۴۹	۹	جبین۔ پیشانی	۱۶۶	۱	دڑھ۔ چمڑے کا کورتا۔ تسمہ
۱۵۰	۴	منتظر۔ جس کا انتظار کیا جائے۔	"	"	مطروود۔ راندہ
"	حاشیہ	جو وقت تو نے تیرا مارا۔ تو تو نے نہیں مارا	"	۲	مردود۔ نکالا ہوا۔ ذلیل
۱۵۲	۷	سکر۔ نشہ۔ مستی	"	"	احراق۔ جلانا
"	"	"	"	"	نفور۔ بھاگنا۔ نفرت کرنا۔ نفور۔ نفرت

تندر - بادل کی گرج	۹	۱۷۲	کرنے والا		
المان - جرمن	۱	۱۷۵	طاغوت - بت - لات و عزی	۳	۱۶۶
ژو - دریا	۷	"	کفچہ - سانپ کا پھن	۴	۱۶۷
دیر باز - زمانہ دراز	"	"	نہنگ - گرچہ	۵	"
ثغور - سرحد	۱	۱۷۶	سبک - کم وزن	۴	۱۶۸
پزشک - طبیب	۱۲	"	سحاب - ابر	۱	"
زجاج - کانچ - زجاجی - کانچ	۸	۱۷۷	تاموس - عزت - احترام - بیاست	۹	"
بنانے والا			ترشد - غلین - ذلیل	۵	۱۶۹
لا - نہیں - جنس کی نفی کیلئے	۱	۱۷۸	ورد - وظیفہ	۱۰	"
الآ - مگر - حرف استثنا	۷	"	یَا لَیْتَ قُوْیْ یَعْلَمُوْنَ کاش	"	"
کن - مکان - کن یعنی ہر جا - خدا	۳	۱۸۰	میری قوم جان لیتی		
کا حکم - مکان - پس ہو گیا			عسری - بڑی بھی	۲	۱۷۰
ساحت - میدان	۶	"	لُبَّیم - خیل - نالائق	۸	"
طباب - خیمہ کی رسی	۱۲	"	کرب - بے چینی - غمگینی	۳	۱۷۱
ناب - خالص	۸	۱۸۱	شور - چنگاری	۴	"
دودھ - خاندان	۴	۱۸۲	ہدم - ڈھادینا - بربادی	۸	"
قباہ - تہ کی جہ - برج بکس	۴	۱۸۳	ابیض - سفید	۳	۱۷۲
میتو - عالم علوی - بہشت - رنگن	۳	۱۸۵	مولا - مالک	۵	"
شیشہ			مرور - گزرنا	۸	"

۱۸۶	۲	قمار۔ لونڈی۔	۱۹۳	۳	احمر۔ سرخ
"	"	قمار۔ جو	"	۱۰	ولر۔ کشمیر کی ایک جھیل کا نام
۱۸۷	۱	سپند۔ ہندی کے بیج	۱۹۴	۵	سطوت۔ دیدار۔ شان و شوکت
"	۲	تردستی۔ ہاتھ کی صفائی۔ چالاک	۱۹۵	۲	در ا۔ گھنٹہ
"	۱۱	شعبہ بازی	"	۳	بیخ۔ برف۔ جامہ پانی
"	۲	خنک۔ گھوڑا	"	۸	تشکیل۔ شکل بنانا
۱۸۸	۲	لک۔ ابر کا ٹکڑا	"	"	تخریب۔ خراب کرنا
"	"	ومن۔ نجاست پھینکنے کا مقام۔	۱۹۶	۷	مغنیہ۔ مے فروش کا لڑکا۔ اچھی
"	"	گھوڑ۔	"	"	شراب بنانے والا۔
"	۶	زرگس شہلا۔ وہ زرگس جس کا رنگ	۱۹۷	۲	شدراب کا پیالہ
"	"	سفید مائل بہ سیاہی ہو۔	"	۶	خیام۔ خیمہ کی جمع
"	"	نستر۔ نستر کا مخفف۔ سیونی کا پھول	"	"	قصور۔ قصر کی جمع محل
۱۸۹	۱۰	خیابان۔ چمن۔ وہ سڑک جس کے	"	۷	غرفہ۔ درجہ۔ پالا خانہ
"	"	دونوں جانب درخت ہوں۔	۱۹۸	۳	شگرف۔ نادر
۱۹۰	۸	راو۔ بہادر۔ سنی	"	۴	جسم۔ جسد
"	۱۰	کوکب۔ ستارہ	۱۹۹	۱۰	کشت۔ آتشکدہ
۱۹۱	۴	اولی الامر منکم۔ بادشاہ تہار	۲۰۰	۶	دوک۔ چرخہ کا ٹکڑا
"	"	میں سے۔	"	"	رشتہ۔ رشتہ
"	۵	خویش با تر۔ خود کو مشادینے والا	۲۰۱	۴	وداد۔ دوستی۔ محبت

۲۰۱	۹	یدر وحشین جنگ بدر جنگ حنین	۲۰۵	۸	نار - خففت ہ انار کا
"	"	جذبہ کشش	"	۱۰	نشن - قیمت
۲۰۲	۳	زولون - بد - ناجز	۲۰۶	۲	یاسمن - پنبلی
"	۹	سقف - چھت	"	۳	کرپاس - روئی
"	"	اساطین - جمع اسطوانہ ستون	"	۶	قفار - بیابان
"	"	عقیقہ - ایک سرخ رنگ کا قیمتی پتھر	"	۷	عیار - سونا چاندی تولیہ کسوٹی
"	"	یشتم - رشب - ایک قیمتی پتھر	"	۹	اخوت - برادری
"	"	پرچیں - درختوں کی باڑ	۲۰۷	۸	یراق - زیبائش کی چیزیں
"	۱۰	نطاق - کمر بند	"	"	زرہ بکتر
"	۱۱	اوزنگ - تخت	"	"	دُر ہوتی
"	"	جسم خشم - حشید کی شان و شوکت	"	۱۰	زنگ - گھنٹہ - گھنگرو
"	"	رکینہ والا -	۲۰۸	۳	عرق - پسینہ
۲۰۳	۹	شنگ - چور - شوخ طبع	"	۱۱	سقیہ - کھانا کھرا پرکھا
"	"	تقلید - پیروی کرنا	۲۰۹	۲	ساق - پٹلی
۲۰۴	۶	سشید - آفتاب کی روشنی	"	"	قطع مو - بال کٹوا
"	۱۲	کھنہ - تھمت - تھمت	"	۵	خط لاطینی - لاطینی تحریر
۲۰۵	۶	عرق - عرق و فوار	"	"	عمامہ - ٹیٹھ
"	۸	نارون - انار کا درخت	"	۹	درنگ - چھتہ

۲۰۹	۱۱	جہاد و شہید - مسلسل کوشش	۲۱۷	۷	سیمیا - وہ علم جس سے روح ایک بدن سے دوسرے بدن میں منتقل کر سکتے ہیں -
۲۱۰	۸	رنگ - خوشی - حسن و خوبی -			قینغ - بشیر -
		ناچ گانا - کرو فریب			حمام - کبوتر
۲۱۱	۳	حزم - اقیان	۲۱۸	۸	لحد - قبر
	۴	عقدہ - گرہ		۹	دو - دزدہ
	۷	حریر - ریشم		۱۰	پور - بیٹا
۲۱۳	۳	زار - زیارت گرنیوالا		۷	رہبانی - زابدی
	۱۰	کاو کاو - کاوش - غلش -		۳	ریز ریز - ریزہ ریزہ
		سخت محنت -		۷	ایوان - محل
۲۱۳	۲	سبیل - سبیل کی جمع راستہ	۲۱۹	۳	کارخ بریں - بلند عمل
۲۱۵	۱	کاویدن - کھونا		۴	ابن السبیل - مسافر
	۳	لوش - امرت - شہد		۲	غزال - ہرن
۲۱۶	۴	حضر - وطن	۲۲۰	۳	خطا - ایک شہر کا نام ہے - یہاں
	۵	نخیل - کھجور کا درخت	۲۲۱	۲	کی ہرن میں شک ہوتا ہے
	۵	رحیل - سفر کرنا		۷	سری - تخت
۲۱۷	۲	مرغ - چراگاہ		۱۰	طائر - پرند
	۶	یش - بھیر - بھیرٹی		۲	قشر - چھلکا - پوست
	۷	تیرنج - معرب نیرنگ - جادو	۲۲۲	۲	
		کرو جیلہ -			

۲۲۳	۷	عجیدہ غلام۔ مولا۔ مالک	۲۳۳	۳	قبر۔ گہرائی
۲۲۴	۱۰	نجیب۔ شریف	"	۸	نسیم۔ ہلکی ٹھنڈی ہوا
۲۲۵	۶	زندیق۔ بے دین	"	۹	مستاع۔ سامان۔ فائدہ
۲۲۶	۲	رجعت۔ بازگشت	"	"	بہا۔ رونق۔ قیمت
"	۶	حجۃ۔ زندہ۔ نام خدا تعالیٰ	۲۳۴	۵	زہار۔ پناہ۔ مہلت۔ عہد و پیمان
"	"	قیوم۔ قائم رہنے والا۔ نام خدا تعالیٰ	"	"	امانت۔ خوف۔ پرہیز
"	۷	اتنی قریب۔ میں نزدیک ہوں	"	۸	لطاق۔ کمر بند
"	۸	لاہوت۔ عالم ذات الہی	"	۱۱	صوم۔ روزہ
"	"	جبروت۔ مرتبہ وحدت	"	"	صلوات۔ نماز
۲۲۷	۱	سیلمانی۔ پادشاہت	"	۱۲	ساز و برگ۔ اسباب۔ مددگار
"	۷	سلمانی۔ منسوب بہ حضرت سلمان	"	"	حُجبت۔ محبت
"	"	مراد فقیری	"	"	ترس۔ خوف
"	۱۱	شیرازہ۔ انتظام۔ بندش	۲۳۵	۶	تھی۔ خالی
۲۲۹	۲	پوزش۔ نصیحت۔ عذر	"	"	بہمی۔ بہتری۔ رونق۔ روشن
"	۷	جلہ خوں۔ صندل سرخ۔ آتش	"	۸	دستے۔ طاقت یافتہ عطا فرما۔
"	"	بید سرخ۔	"	"	امر کے لئے ہے۔
۲۳۰	۷	مہر نیر۔ روشن آفتاب	"	۱۰	دود۔ دھواں
"	۱۱	تینک جانی۔ کم ظرفی	"	۱۲	درجی الا علی۔ میرا پروردگار بہت
۲۳۱	۲	تراؤ۔ اصل۔ نسب	"	"	اعلیٰ ہے۔ سجدہ کی تسبیح۔

چہول - بڑا جاہل	۲	۲۳۹	ناقہ - اونٹنی	۱	۲۳۹
شباب - جوانی	۶	"	زمام - بھیل	"	"
زراغ - کوا	۱۱	"	ٹم - پیر	۳	"
کرگس - گدھ	"	"	مجاز - حقیقت کے خلاف	۵	"
سواد - علاقہ	۱۲	"	زوج - جنت	۶	"
ہور - آفتاب	"	"	آسیا - ایشیا	۷	"
صدق مقال - سچ کہنا	۱	۲۴۰	مرزوہ - زمین و لایت	"	"
اکل - کھانا	"	"	لوک - ضیفی سے بچوں کی طرح زالوں	۹	"
فرید - بچتا	۳	"	کے بل چلنے والا - عاجز	"	"
نجیب - شریف	۶	"	فتراک - شکار بند	۱۰	"
فرس - گھوڑا	۷	"	بحرین - بحیرہ روم - بحیرہ فارس	۳	۲۳۷
جیاو - تیز رفتار گھوڑے	۸	"	دو دریا -	"	"
ہیجا - جنگ	۹	"	خرف - برتن - حوصلہ - قلمندی	"	"
تندیاو - آندھی	"	"	حسن - معلوم کرنا - حرکت کرنا	۶	۲۳۸
طائف - طواف کرنے والا	"	"	نقرہ - چاندی	"	"
کمر - ٹیڈ	"	"	مس - تانبا	"	"
رستخیز - قیامت	۱۰	"	ایاغ - شراب کا پیالہ	۱۱	"
نژند - ذیل	۱	۲۴۱	عجول - جلدی کرنے والا	۲	۲۳۹
بیطار - سالوتر	۲	"	ظلم - بڑا ظالم	"	"

۲۴۱	۳	یکراں - گھوڑا	۲۴۲	۱۰	بصیر - بینا
"	۴	قلب - دل	"	"	ضریر - نابینا
"	۱۰	قرن کی جمع ۳۰ یا ۸۰	۲۴۳	۶	صہبا - شہاب
"	"	یا ایک سو سال کی مدت	"	۷	مآب - جائے بازگشت
"	۱۱	ستر - پردہ - پوشیدہ مقام - عزت	۲۴۴	۱	ہیزم - سوکھی لکڑی
"	"	زوج - شوہر	"	۱۱	اب - باپ
۲۴۲	۴	پہننا - وسعت	"	"	جلد - دادا
"	۸	نیا گھاں - مائنا پکے طرف کے بزرگ لوگ	۲۴۶	۱	فقیب - صبر

احمد حسن جعفر علی تاجرت
وارثینا احمد آباد دہلی

۶۱۹۲۵

انتظامیہ مشین پریس
خادم الخطاط محمد آصف

تعداد (۱۵۰۰)

DUE DATE

19/50/00

28 JAN 1985

111

(227) Page
Chandra
32

89150100

Checked 1997

RECEIVED

No.	Date	No.